

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH(YENİÇAĞ)
ANABİLİM DALI

CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ VAKIFLARI

Yüksek Lisans Tezi

Seval Yılmaz

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Yaşar Yücel

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ankara-2000

T 94557

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH(YENİÇAĞ)
ANABİLİM DALI

CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ VAKIFLARI

Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yaşar Yücel

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Yaşar YÜCEL
Prof. Dr. Mehdi İLHAN
Prof. Dr. Özer ERGENÇ

.....
.....
.....

İmzası

.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi 28.06.2000

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	Sayfa no
KISALTMALAR	
GİRİŞ	
A) Kaynakların Tanıtımı.....	1-5
B) Kastamonu Tarihçesi.....	6-10
I. BÖLÜM	
Candaroğulları Beyliği'nin Tarihi Gelişimi.....	11-22
II. BÖLÜM	
Candaroğulları Beyliği Vakıfları.....	23-82
A) Cami ve Mescitler.....	24-48
B) Medrese ve İmaretler.....	48-56
C) Tekke ve Zaviyeler.....	56-62
D) Han ve Hamamlar.....	63-70
E) Türbeler.....	70-80
F) Diğer Vakıflar.....	80-82
III. BÖLÜM	
Candaroğulları Beyliği'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu.....	83-95
A) Nüfus.....	84-87
B) Toplumsal Hayat.....	88-91
C) İktisadi Hayat.....	91-95

SONUÇ.....	96-98
ÖZET.....	99
SUMMARY.....	100
EKLER.....	101-110
BİBLİYOGRAFYA.....	111-116

ÖNSÖZ

Hazırladığımız bu tezde, Candaroğulları Beyliği'nin hakim olduğu Kastamonu ve çevresinde hükümdar, devlet adamları, zengin ve hayır sahibi şahıslar tarafından inşa ettirilen iktisadi, dini ve sosyal müesseselerin durumlarını inceledik. İncelememizi Candaroğulları Beyliği vakıfları olarak seçmemizin nedeni ise Kuzey-Batı Anadolu tarihinde önemli bir yere sahip olan Candaroğullarının gerek hakimiyet kurdukları sahanın Anadolu'nun Karadeniz yolu ile Kırım'a açılan güzergahında önemli bir geçit noktası olması gerekse vakıf sistemiyle meydana getirilen eserlerin milli kültürümüzün ve tarihimizin izlerini taşıması bizi bu yönde çalışmaya sevk etmiştir.

Candaroğulları Beyliği buldukları siyasi çevre içersinde etkin bir yaşam sürmelerine karşın, bugüne kadar beyliğin tarih sahnesine çıkışı ve etnik menşei meseleleri bu döneme ait kaynakların yetersizliği sebebiyle tam olarak aydınlatılamamıştır. Bugüne kadar Kastamonu tarihi ve tarihi eserleri üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak yapılan bu çalışmaların çoğunda Candaroğulları Beyliğine ait bölge tarihi ile ilgili bir çok meseleyi aydınlatabilecek vakıf vesikaları ile XV. ve XVI. yüzyıla ait evkâf defterleri pek fazla dikkate alınmamıştır. Candaroğulları Beyliği vakıfları hakkında vakfiyeler ve evkâf defterleri ışığında bir çalışma yapmamız bu yüzden gerekli olmuştur. Araştırmamızda öncelikle kullandığımız kaynaklar tanıtılıp değerlendirilmiştir. Giriş bölümünde Candaroğulları Beyliği'nin başkenti olan Kastamonu'nun kısa bir tarihçesi verilmiştir.

Tezimizin I. bölümünde Candaroğulları Beyliği'nin tarihi gelişimi konusu ile Candaroğulları vakıflarını arşiv kaynakları çerçevesinde inceledik. Burada

Candaroğulları'nın vücuda getirdiği cami ve mescitler, medrese ve imaretler, tekke ve zaviyeler, han ve hamamlar konusu ile türbeler iktisadi sosyal ve dini yönden aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Tezimizin II. bölümünde Candaroğulları Beyliğinin sosyal ve ekonomik durumu ele alınıp burada beyliğin nüfusu, toplumsal hayatta önemli rol oynayan köy ve şehir diye nitelendirilen yerleşim birimleri ile iktisadi hayatı etkileyen ve belirleyen faktörler üzerinde durulmuştur. III. bölümde ise araştırmamıza temel teşkil eden vakfiyelerden örnekler verilmiştir.

Bana bu konuda çalışma imkanı veren ve çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım ve hocam Prof. Dr. Yaşar YÜCEL'e en derin saygılarımla teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmalarım esnasında beni anlayışla karşılayan eşim Mustafa YILMAZ'a da teşekkür ederim.

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
AÜ.DTCF.	:Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
bkz.	:Bakınız
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
H.	:Hane
Haz.	:Hazırlayan
İA.	:İslam Ansiklopedisi
KŞS.	:Kastamonu Şer'iyeye Sicili
M.	:Mücerred
N.	:Neferen
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
TAD.	:Tarih Araştırmaları Dergisi
TAED.	:Tarih Araştırmaları Encümeni Dergisi
TD.	:Tahrir Defteri
TDV İA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TK.KKA	:Tapu-Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi
TOEM.	:Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası

TTEM. :Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
TTK. :Türk Tarih Kurumu
VD. :Vakıflar Dergisi
VGMA. :Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Yay. :Yayımlayan

GİRİŞ

A)Kaynakların Tanıtımı

a)TD.23m

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tasnifi'nde 23m'de kayıtlı bulunan Kastamonu Mufassal tapu tahrir defterinin eski numarası 832'dir. Kastamonu sancağına ait elimizde bulunan en eski tarihli defter olan TD 23m'nin 1. sayfasında yer alan kayıttan tahririn Sultan Bayezıd bin Sultan Mehmet zamanında yapıldığı anlaşılmaktadır. Tahrir katipliğine Mevlana Cafer ile Mahmut'un tayin olduğu ancak Mevlana Cafer'in vefatı üzerine tahririn Şeyh Mahmut ve Katip Yusuf tarafından evâhir-i cemâziye'l-evvel 892/1487 tarihinde tamamlandığı yazılıdır.823 sayfadan ibaret olan defterin 3-110. sayfaları arasında Kastamonu kazası , 3-24. sayfaları arasında da Kastamonu şehir merkezine ait bilgiler yer almaktadır defterin 2-3. sayfasında Kastamonu sancağının geneline ait bilgiler, 23 ve 24. sayfalarında ise Kastamonu şehir merkezi nüfusu ve buradan elde edilen gelirlere ait bilgiler bulunmaktadır.

b) TD. 438

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tasnifi'nde 438 numarada kayıtlı bulunan defterin eski numarası 881'dir. Defterin tanzim tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Ancak tahrir defterleri fihristinde defterin Kanuni'nin ilk yıllarında 937/1530 düzenlendiği kabul edilmektedir. Defter 815 sayfadan ibaret olup dokuz livayı kapsamaktadır: Kütahya, Kara-hisâr-ı Sâhib, Sultan-önü, Hamid, Ankara, Bolu, Kastamonu, Kengırı, Koca-ili.

438 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri mufassal ve icmal defterlerinden farklıdır. Mufassal defterlerde kişi isimleri, icmallerde ise tımar ve benzeri görevlilerin adları yazılmaktadır. Muhasebe defterlerinde ise şehir, köy ve cemaatlerde has tımar ve zeametlerde kişi isimleri alınmamaktadır. Defterin hazırlanışında sancak mufassalları esas alınmakta ve sadece gelirler eksiksiz bir biçimde aktarılmaktadır. Defter Kanuni dönemi Anadolu eyaletinin idari sosyal ve ekonomik durumunu gözler önüne sermektedir. Defterin 591-696 sayfaları arasında Kastamonu sancağına ait bilgiler, 591-610 sayfaları arasında Kastamonu kazası ve 591-593 sayfaları arasında da Kastamonu şehir merkezine ait bilgiler yer almaktadır.

Araştırmamız sırasında kullandığımız “438 numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II’ nin dizin ve tıpkıbasımı Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından basılmıştır.¹

c) TD.456

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tasnifi’nde 456 numarada kayıtlı bulunan defterin eski numarası 891’dir. Tarihsiz olan bu defter için tahrir defterleri fihristinde Kanuni dönemine (1520-1566) ait olduğu konusunda bir açıklama vardır. Kastamonu sancağı evkâfına ait defter 410 sayfadan ibaret olup herhangi bir eksik yoktur. Araştırmamıza temel teşkil eden defterin 2-69. sayfaları Kastamonu kazasına aittir.

d) TD. 554

Ankara’da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi’nde 554 numarada kayıtlı olan Evkâf Defteri’nin iki cildinden ilkidir. Diğer de 555 numarada

¹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire

Başkanlığı Yayın Nu: 20, Defter-i Hâkâni Dizisi: 1, **438 Numaralı Muhâsebe-i**

Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II, (Dizin ve Tıpkıbasım), Ankara 1994

kayıtlıdır. 554 numaralı defterin eski numarası 1 olup 125 varaktan oluşmaktadır. 990(1582) tarihli olan defterin baş kısmında III. Murat'a ait tuğra yer almaktadır. Kastamonu, Küre, Akkaya, Kozyaka, Taşköprü, Daday ve Sinop nahiyelerini kapsayan defterin 1b-41b varakları arası Kastamonu kazasındaki vakıf müesseseleriyle alakalıdır.

Çalışmamız sırasında yararlandığımız özellikle Candaroğulları dönemini yansıtmaması bakımından büyük önem taşıyan vakfiyeler ise vakıflara varlık veren resmi belgelerdir. Vakfiye hukuki tabiri ile, vakfin tescili olup şahitlerin önünde tanzim olunur ve mahkeme kütüğüne geçirilir. Genellikle kağıt veya deri üzerine yazılan vakfiyelerden nadir de olsa taş üzerine kazınmış olanları vardır. Vakıf müessesesinin en önemli kaynağı olan vakfiyeler tarihi ve sosyolojik açıdan, vakıf muamelatı , şehir tarihi, yer isimleri, sosyal ve iktisadi yapı, meslek grupları gibi birçok açıdan büyük önem taşır. Vakfiyelerde kurulan müesseselerin nasıl idare edileceği, ne tür masrafların yapılacağı, ne işler görüleceği, bu müesseselerden kimlerin ne şekilde yararlanacağı birtakım şartlarla belirtilmiştir. Candaroğulları dönemini aydınlatmamıza yardımcı olan vakfiyeler kronolojik sırayla verilmiştir:

H. 688/1289 tarihli Cemaleddin Frenkşah'ın Kastamonu'nun Atabey Gazi Mahallesiinde inşa ettirdiği mescid ile alakalı vakfiyesi, VGMA Defter no:609,s.99

H.703/1304 tarihli Şeyh Ahi Şorve'nın Kastamonu'daki zaviyesi ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:591, s.12

H.733/1333 tarihli Ali Candar'ın Kastamonu vilayetinin Azdavay kazasına tabi Turnalı Karyesinde inşa ettirdiği camii ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:606,s.193

H.745/1344 tarihli Candaroğlu I. İbrahim Bey'in Kastamonu'daki Dualı Seyyid Zaviyesi ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:582,s.271

H.765/1363 tarihli Abdal Paşa'nın Kastamonu'ya tabi Araç nahiyesinin Araç mevkiinde bulunan arazisi ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:582, s.286

H.774/1372 tarihli Candaroğlu II. Süleyman Paşanın Kastamonu vilayetinin Devrekani nahiyesindeki Emre Sultan Zaviyesi ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:580, s.121

H.776/1374 tarihli Candaroğlu Adil Bey' in oğlu ve Kötürüm Bayezid'in kardeşi Emir Mahmut Bey' in Kastamonu'nun Kasaba Köyünde inşa ettirmiş olduğu camii ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:581,s.226

H.800/1397 tarihli İsfendiyar Bey'in vakıflarına gelir getirmek amacıyla vakfettiği yerlerle ilgili vakfiyesi, BOA Dosya no:1, Sıra no: 32

H.833/1430 tarihli Melik Kasım bin Melik İsfendiyar'ın Ankara dışında inşa ettirdiği imareti ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:593,s.247

H.850/1446 tarihli Abdullah oğlu Hamza Ağa'nın Kastamonu merkezinin Yukarı pazar mevkiinde inşa ettirmiş olduğu mescit ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:618/2, s.169

H.861/1457 tarihli Candaroğlu İsmail Bey'in Kastamonu'nun Şehinşah Kayası'nda inşa ettirdiği külliyesi ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no: 582,s.227

H.865/1461 tarihli Candaroğlu İsmail Bey'in Kastamonu'daki külliyesine ilave olarak yaptırdığı vakıflarla ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:582,s.225

H.865 /1461 tarihli Candaroğlu İsmail Bey'in annesi Devlet Hatun' un Kastamonu vilayetinin Devrekani nahiyesi, Gölçeğiz Mevkiinde bulunan çiftliğini

oğlu İsmail Bey' in külliyesine vakfetmesi ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:582,s.228

H.867/1463 tarihli Melik Kasım bin Melik İsfendiyar'ın Ankara'ya bağlı Dimlu Divânında inşa ettirmiş olduğu zaviye ve han ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:581, s.471

H.876/1472 tarihli Candaroğlu İsmail Bey' in Filibe'nin Markova Köyünde inşa ettirmiş olduğu mescit ve su yolları ile ilgili vakfiyesi, VGMA Defter no:628,s.449

H.882/1477 tarihli Candaroğlu İsmail Bey' in Filibe'deki tesislerine ilave olarak tanzim ettirmiş olduğu vakfiyesi, VGMA Defter no:628, s.449-450

B) Kastamonu Tarihçesi

Kastamonu Kızılırmak'ın başlıca kollarından Gökırmak'a kavuşmak üzere, Ilgaz Dağı'nın kuzey yamaçlarından inen Kastamonu suyu veya Karaçomak Deresi vadisi boyunca, zemini deniz seviyesinden 790 m.yükseklikte bulunan tekne şeklindeki düzlükte kurulmuştur.² Kastamonu'nun harap olan kalesi de batıdaki yamaç üzerinde yükselmiştir. Kale, kaba kum taşından müteşekkil bir tepenin, Kastamonu suyu ile vakıf ve kerpiçlik dereleri arasında müdafaaya elverişli sırtına yerleşmiştir.³ Kalenin Kastamonu şehri nezdinde büyük önemi bulunmaktadır. Çünkü Kastamonu Anadolu'nun Karadeniz yoluyla Kırım'a açılan penceresi durumundaki İnebolu ve hatta Sinop yolu üzerinde önemli bir geçit noktasıdır. Bu konumu ile hem tüccarın gelip geçtiği hem de Kırım vasıtasıyla Rusya üzerine yapılacak seferlerde gereken asker, mühimmat, hayvanat ve yiyecek eşyası nakliyatının yapıldığı güzergahta bulunmaktadır.

Kastamonu isminin nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte bu konuda çok çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. İsmi menşeyini tespit hususunda karşılaşılan güçlüklerin başlıca sebebi ise şehrin ne klasik ilk çağlarda ne de orta çağın ilk yarısına ait eserlerde adının zikredilmemesinden kaynaklanmaktadır. Şehrin ismi Arap coğrafyacılarının eserlerinde Kastamûniya, Kastamûni, Tamûni; Bizans eserlerinde Kastamon; batılların eserlerinde ise Constamnes, Castamea, Castemol, Casstimana, Castambul ve Kastamboli şeklinde yer almıştır. Halk arasında bazen

² Besim Darkot, "Kastamonu", **İslam Ansiklopedisi**, C.VI , MEB yay.,İstanbul ,1955, s.400

³ Nazmi Sevgen, **Anadolu Kaleleri I**, Ankara ,1959, s.205

Kastambolu diye adlandırılan şehrin Osmanlı eserlerinde Kastamonî olarak geçtiği ve nihayet cumhuriyet döneminde Kastamonu olarak kabul edildiği görülmektedir.⁴

26 Ağustos 1071' de kazanılan Malazgirt zaferinin sonunda Bizans direnci kırılınca Türkler Anadolu'da yayılmaya ve yerleşmeye başlamış Anadolu'nun büyük kısmı gibi Kastamonu çevresi de Malazgirt savaşından sonra Türklerin hakimiyeti altına girmeye başlamıştır. 1071 zaferinden sonra Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle burada başlayan içtimai gelişme ve iktisadi canlılığın, artık çökmeye yüz tutmuş bulunan eski Roma-Bizans harabelerinin üzerinde yeni ve daha ileri bir medeniyetinin doğmasına imkan verdiği gerek o günden bugüne kalan tarihi eserler gerek ilmi tetkiklerle anlaşılmış bulunmaktadır.⁵ Zaferden sonra 1074'de başladığı bilinen Türk fütuhatında Danişmendlilerin büyük rolü olmuştur.- Kayseri, Çorum. Kastamonu hattının doğusunda kalan ve Sivas'ın merkez olduğu genişçe bir saha Danişmendiye vilayeti adını taşımaktadır.⁶ 1084'de Sinop'u kuşatarak ele geçiren Emir Karategin o sırada Çankırı ve Kastamonu'yu da içine alan bir beyliğe sahip bulunuyordu. Bir müddet Danişmendlilerle Selçuklular ve Bizansla Danişmendliler arasında mücadeleye sahne olan bu bölge⁷ 1214 yılında I. İzzeddin Keykavus'ın Sinop'u almasıyla Selçuklu hakimiyetine girerek Kuzey-batı Anadolu'nun fethi tamamlanmış oldu.

---

⁴ Besim Darkot, a.g.m., s.400

⁵ Fuat Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları" **Bellekten**, C.VII, S.27 Ankara,1943 ,s 385

⁶ Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I(1243-1453)**, İstanbul, 1995, s.92

⁷ H. Mükrimin Yinanç, "Danişmendliler", **İslam Ansiklopedisi**, MEB yay.,C.III, İstanbul,1968, s.470-471

Kastamonu ve yöresi I.Alaaddin Keykubat tarafından burayı feth eden Selçuklu ümerasından Hüsameddin Çoban'a tımar olarak verilmiş⁸ ve XIII. yüzyılın başlarından itibaren Kastamonu'da Çobanoğulları Beyliği'nin hakimiyeti başlamıştır. Beylik bu bölgede Türk-Selçuk siyasi ve idari anelerini devam ettiren bir teşekkül olmuştur.⁹ Bir asra yakın Kuzey-batı uç bölgelerini elinde tutmuş olan Çobanoğulları hanedanı devrinde gerek Kastamonu emiri Hüsameddin Çoban gerekse oğulları zamanında beylik merkezi olan Kastamonu yoğun edebi ve ilmi faaliyetlere sahne olmuştur. İmar faaliyetlerine de önem vermiş olan Çobanoğulları zamanından günümüze ulaşan bazı kalıntılar bunu ispat etmektedir. Bölgede Çobanoğulları'nın yerini alan Candaroğulları Beyliği'nin tarih sahnesine çıkışı ve etnik menşe'i meseleleri ise bu döneme ait kaynakların yetersizliği sebebiyle tam olarak aydınlatılamamıştır. Danişmendiye'nin uç sahasında, sağ kanatta bulunan Pervaneoğulları ile Candar ailesi birer uç beyi olmaktan ziyade buldukları şehirlere ve çevrelere sadece malikane suretinde sahip idiler. Özellikle Candaroğulları fetih vazifesi ile meşgul olmamış daha çok Karadeniz'de faaliyet göstermişler ve doğularında bulunan diğer Türk beyleri ile nüfuz mücadelesine girişmişlerdir.¹⁰ Candaroğulları Beyliği'nin kurucusu olan Şemsettin Yaman Candar Selçuklu sarayına mensup ümeradan olup beyliği süresince İlhanlıların hakimiyetini tanımıştır. Bu emirin hakimiyeti yaşadığı süre içinde kendisine malikâne olarak verilmiş olan Eflani ve çevresini aşamamıştır. Şemseddin Yaman Candar'ın

⁸ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı II, Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar**, İstanbul ,1973, s.210

⁹ Yaşar Yücel, "Çobanoğulları" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C.VIII, TDV yay İstanbul ,1993, s. 354

¹⁰ Mustafa Akdağ, a.g.e., s.149-150

ölümünden sonra ise yerine oğlu I. Süleyman Paşa geçmiş ve ilk iş olarak son çoban hükümdarı Mahmut Bey'i katlederek Kastamonu'yu ele geçirmiştir(1309).¹¹ Böylece hakimiyet sahasını genişleten I. Süleyman beyliğinin merkezini Eflani'den Kastamonu'ya nakletmiştir. Başkentini buraya nakledilmesiyle birlikte şehirdeki iskan hareketleri de hız kazanmıştır. Süleyman Paşa zamanında Safranbolu ve Sinop beyliğinin topraklarına katılmıştır. Ünlü Arap seyyahı İbni Batuta'nın Kastamonu şehrini ziyareti de bu hükümdarın zamanına rastlamaktadır.

Osmanlıların Kastamonu bölgesinde hakimiyet kurma mücadeleleri I. Murat döneminde başlamıştır. Dönemin hükümdarı olan Kötürüm Bayezid saltanatının ilk yıllarında çağdaşı olan I. Murat'la dostane ilişkiler kurmuş ancak babası Kötürüm Bayezid'e karşı isyan eden Süleyman I. Murat'ın himayesine sığınarak dostane ilişkileri sona erdirmiştir.¹² Osmanlıların müdahalesiyle beylik Kastamonu tarafı Süleyman'da Sinop tarafı da Kötürüm Bayezid'de kalmak üzere iki kısma ayrılmıştır(1383). Candaroğulları ile bir müddet dostane şekilde devam eden ilişkiler Yıldırım Bayezid'in Tebriz-Bursa ipek yolu güzergahını ele geçirme isteğinden dolayı bozulmuş Yıldırım Bayezid 1392 yılında II. Süleyman Paşa'yı öldürerek Candaroğulları topraklarını (Sinop hariç) Osmanlı ülkesine katmıştır.¹³ II. Süleyman Paşa'nın ölümü 1385' ten beri Candaroğulları Beyliği'nin Sinop şubesinin başında bulunan İsfendiyar Bey'i hükümdar konumuna yükseltmiştir. 1402 Ankara

¹¹ Besim Darkot, a.g.m.,s.401

¹² Erdoğan Merçil, **Müslüman -Türk Devletleri Tarihi**, Ankara ,1993, s.288

¹³ Yaşar Yücel, **XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey -Batı Anadolu Tarih Çobanoğulları, Candar-oğulları Beyliği** , Ankara ,1988, s.83

savaşından sonra bu bölgeler yani Kastamonu ve Çankırı civarı Timur tarafından Candaroğullarına bırakılmıştır. Çelebi Mehmet'in idareyi ele alıp otoritesini pekiştirmesinden sonra Candaroğulları da Osmanlıya karşı itaatlerini bildirmişlerdir.

Candaroğulları Devleti'nin kesin olarak ortadan kalkması ise Fatih Sultan Mehmet zamanında 1460-61 yıllarında Kastamonu ve Sinop'un alınışı ile gerçekleşmiştir. Kastamonu 1460 yılında Candaroğullarından alındıktan sonra yine aynı aileden gelen Kızıl Ahmet Bey'e bırakılmış ancak bu durum sadece görünürde olmuş ve çok kısa sürmüştür. 1461 yılından itibaren Kastamonu Anadolu eyaletine bağlı bir sancak konumuna gelmiştir.¹⁴

---

¹⁴ Besim Darkot, a.g.m. s.401

I.BÖLÜM

CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ'NİN TARİHİ GELİŞİMİ

Candaroğulları Beyliği'nin Tarihi Gelişimi

XIV. Yüzyıl başlarında Paflagonya'da yani Kastamonu, Sinop ve havalisinde kurulmuş olan Candaroğulları Beyliği'nin tarih sahnesine çıkışı bu döneme ait kaynakların yetersizliği sebebiyle tam olarak aydınlatılamamıştır.

Farsça can(silah) ve dar(tutan) kelimelerinden oluşan candar terimi “silah taşıyıcı” ve “muhafız” anlamına gelmektedir.¹⁵ Candaroğulları Beyliği'nin kurucusu olarak kabul edilen Emir Şemsettin Yaman'ın candar lakabını taşıdığına bakılırsa onun da Anadolu Selçukluları'nda Emir-i candar olarak hizmet ettiği söylenebilir.¹⁶ Beyliği süresince İlhanlıların hakimiyetini tanıyan Şemsettin Yaman Candar . 691/1291 tarihinde İlhan Gayhatu tarafından Kastamonu ve havalisi valiliğine tayin edilmiştir.¹⁷ Hayatı ve siyasi faaliyetleri hakkında kaynaklarda yeterince bilgiye rastlanmayan bu emirin hakimiyeti yaşadığı süre içinde Eflani ve çevresini aşamamıştır.

Şemsettin Yaman Candar'ın ölümünden sonra ise yerine oğlu I. Süleyman Paşa geçmiştir. Candaroğulları Beyliği'nin gerçek kurucusu olan I. Süleyman Paşa ilk iş olarak Kastamonu ve Safranbolu'yu alarak hakimiyet sahasını genişletmiş ve beyliğin merkezini Kastamonu'ya nakletmiştir.¹⁸ Sinop hakimi Gazi Çelebi'nin vefatı üzerine de Sinop'u Candaroğulları Beyliği'ne katmıştır. I. Süleyman Paşa 1335'te Moğol hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüne kadar İlhanlı

¹⁵ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara ,1993,s.125

¹⁶ Aydın Taneri, “Candar” maddesi, **İslam Ansiklopedisi** , C.VII, TDV yay., İstanbul ,1935,s.145

¹⁷ Talat Mümtaz Yaman,**Kastamonu Tarihi XV. Asır Sonlarına Kadar**, İstanbul 1935,s.96

¹⁸ Yaşar Yücel, a.g.e., s.58

hakimiyetini tanımış ve bu tarihten sonra da bağımsızlığını ilan ederek adına para bastırmıştır.¹⁹ Kastamonu şehri Candaroğulları'nın hakimiyetini takip eden yıllarda büyük bir gelişme içine girmiştir. Nitekim I. Süleyman Paşa ve beyliği hakkında İbni Batuta'nın verdiği bilgiler beyliğin genel durumunu ve sosyo-ekonomik yapısını anlamamıza yardımcı olmaktadır. XIV. Yüzyılın ilk yarısında kuzey-batı Anadolu'yu gezmiş olan Arap seyyahı İbni Batuta Kastamonu'yu Anadolu'nun en büyük ve en güzel beldelerinden birisi olarak tanımlamaktadır.²⁰ Buranın yaşamak için pek çok kolaylıkları olan eşya fiyatlarının en ucuz olduğu yerler arasında bulunduğunu belirtmektedir. İbni Batuta hükümdarı Süleyman padişah diye anar ve onun vakur heybetli bir hükümdar olduğunu etrafında itibar sahibi din adamlarının bulunduğunu ifade eder. I. Süleyman paşa zamanında imar faaliyetleri başlangıç safhasında olup nüfusun artışıyla beraber yeni yeni iskan alanları ortaya çıkarak Kastamonu Anadolu'nun büyük şehirleri arasında yer almıştır. Yine bu dönemde gelişen ticari ve zirai faaliyetler neticesinde Kastamonu Anadolu şehirleri arasında mallarının ucuzluğu ve bolluğu ile şöhret bulmuştur.

I. Süleyman Paşa'nın ölümü üzerine yerine oğlu I. İbrahim Bey geçmiştir. Babası zamanında Sinop emiri olan İbrahim Bey 745/1345 yılında Sinop'ta düzenlenen vakfiyesinde²¹ "emirü'l-muazzam sahibu'l-ilm ve'l-kalem ve's-seyf" sıfatlarıyla anılmaktadır. Gıyaseddin unvanıyla da anılan I. İbrahim Bey'in

¹⁹ Mehmet Behçet, **Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi**, haz. Musa S. Cihangir, Kastamonu ,1998, s.21; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi I**, Ankara ,1994, s.82

²⁰ **İbni Batuta Seyahatnâmesi**, çev. Mümin Çevik, İstanbul, 1993, s.218-220

²¹ VGMA Defter no:582,s.271

hükümdarlığı fazla uzun sürmemekle birlikte ne zaman öldüğü de kesin olarak bilinmemektedir.

İ. Hakkı Uzunçarşılı ve Erdoğan Merçil I. İbrahim Bey' in ölümünden sonra beyliğin başına amcası Emir Yakup'un oğlu Adil Bey' in geçtiğini belirtirken²² Yaşar Yücel ve T. Mümtaz Yaman ise I. İbrahim Bey' in yerine muhtemelen amcası Yakup Bey'in hükümdar olduğunu belirtmektedirler.²³ Adil Bey'in oğlu Emir Mahmut Bey'e ait 776/1374 tarihli vakfiyede²⁴ "Emir Mahmut Bey bin merhum ve mağfur said şehit Adil Bey İbni Emir Yakup Paşa" ibaresiyle Yakup Bey'in emirliğine dikkat çekilmektedir. Ancak elimizde Yakup Bey'in Kastamonu emiri olduğuna dair kesin kayıtlar bulunmamaktadır. Yakup Bey dönemine ait herhangi bir eser bugüne ulaşmadığından şehirdeki iskan hareketlerinin hangi boyutta olduğu da tespit edilememektedir. Yakup Bey'in oğlu Adil Bey'in ise 746/1345 tarihinde beyliğin başına geçtiği kabul edilmektedir.²⁵ Âli Adil Bey'in hükümdarlığının yirmi dokuz sene devam ettiğini ve on beş sene kadar Orhan Bey ile on dört sene de Murat Hüdavendigâr ile muaseret ve komşuluk ettiğini belirtirken²⁶ Halil Ethem Adil Bey'in 1345-1371 yılları arasında hüküm sürdüğünü söylemektedir.²⁷ Bütün bunlara rağmen Adil Bey'in hükümdarlık süresi kesin olarak tespit edilememektedir. Devrinin olayları hakkında da kaynaklarda fazla bilgiye rastlanmayan Adil Bey'in

²² Erdoğan Merçil, a.g.e.,s.287; İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e.,s.83

²³ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.109; Yaşar Yücel, a.g.e., s.67

²⁴ VGMA Defter no:581,s.226

²⁵ Ahmet Tevhit, "Kastamonu ve Sinop'ta İsfendiyaroğulları veyahud Kızıl Ahmetliler" **TOEM VI** (1329), s.388; Halil Ethem, **Düvel-i İslâmiyye**, İstanbul,1927, s . 425

²⁶ Âli "Candar oğlu Hükümeti" **TTEM VII** (1340), s.5

²⁷ Halil Ethem, a.g.e., s.425

ölüm tarihi belli değildir. 768/1366 tarihine ait Kasaba köyünde bulunan Mahmut Bey Camii kitabesinde²⁸ “el-emîrû'l-kebir Mahmut bin merhum Adil Bey” ibaresinden Adil Bey’in bu tarihten önce ölmüş olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Candaroğulları Beyliği’nin ilk eseri olan İbni Neccâr Mescidi –halk arasında Eli güzel Camii- yaptırılmıştır. Camiinin banisi İbni Neccâr ismiyle şöhret bulan Hacı Nusret bin Murat’tır.²⁹

Adil Bey’ in ölümünden sonra yerine Osmanlı kaynaklarında “Kötürüm”³⁰ lakabıyla anılan oğlu Bayezid geçmiştir. Candaroğlu Kötürüm Bayezid’in 776/1374 tarihinde Sinop’un Saray mahallesinde yaptırmış olduğu Saray Camii kitabesinden³¹ Celaleddin unvanını kullandığı anlaşılmaktadır. Bayezid dönemi ortaya çıkan iç ve dış sorunlar sebebiyle huzursuzluk ve mücadele içinde geçmiştir. Saltanatın ilk yıllarında çağdaşı olan Osmanlı padişahı I. Murat’la dostane ilişkiler kurmuştur.³² Ancak Osmanlı Devleti’nin Avrupa kıtasında giriştiği sistemli fetihler neticesinde kuvvetlenmesi ve Anadolu’da Germiyanoglu Beyliği’nin bazı topraklarını çeyiz, Hamitoğulları Beyliği’ne ait bazı yerleri de satın alarak genişlemesi Kötürüm Bayezid’in endişeye ve telaşa kapılmasına neden olmuştur.³³ İki devlet arasındaki barış devrinin sona erip iplerin kopmasına sebep olan olay ise Kötürüm Bayezid’in tahtı küçük oğlu İskender’e bırakmak istemesi üzerine büyük oğlu Süleyman’ın

²⁸ Mehmet Behçet, **Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi**, İstanbul ,1341, s.66; Ahmet Gökoğlu, **Paflagonya**, Kastamonu ,1952, s.199

²⁹ Mehmet Behçet, a.g.e., s.62

³⁰ Hoca Sade’ d-din, **Tâcü’t-tevârih I**, İstanbul ,1280,s.315

³¹ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.186

³² Yaşar Yücel, “Kastamonu’nun ilk fethine kadar Osmanlı -Candar münasebetleri (1361-1392)”, **TAD I**, Ankara ,1963, s.133; Erdoğan Merçil, a.g.e.,s.288

³³ **Tâcü’t-tevârih I**, s.63

kardeşini öldürüp Osmanlı padişahı I. Murat'a sığınması dostluk ve barış devrini sona erdirmiştir. I. Murat Osmanlı ordusu ile Süleyman'ı babası Kötürüm Bayezid üzerine göndermiş ve yapılan savaş sonucunda Bayezid yenilerek Sinob'a çekilmiştir.³⁴ Süleyman paşa Kastamonu'da hükümdarlığını ilan etmiş ve beylik ikiye bölünmüştür.(1383) ancak Süleyman Paşa'nın bu hükümdarlığı uzun sürmemiş. bu arada Bayezid hastalanarak 787/1385 yılında vefat etmiştir. Bu döneme ait 776/1374 tarihinde Kastamonu'nun Araç ilçesinde inşa ettirilmiş Kötürüm Bayezid Camii³⁵ bulunmaktadır.

Kötürüm Bayezid'in ölümünden sonra Kastamonu'da beyliğin başına geçen II. Süleyman Paşa bir süre Osmanlı Devleti ile iyi geçinmiştir. onun bu dostluğu I. Murat'ın ölümü üzerine yerine geçen oğlu Yıldırım Bayezid' in ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Ancak Yıldırım Bayezid'in Anadolu'nun siyasi birliğini gerçekleştirme yolundaki başarısı üzerine II. Süleyman Bey sıranın kendisine geldiğini anlayarak Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmet ile anlaşmaya varmıştır.³⁶ II. Süleyman komşularıyla kurduğu münasebetlerde her zaman kendi menfaatini göz önünde bulundurmıştır. Yıldırım Bayezid 1391 ve 1392 yıllarında Candaroğulları beyliği üzerine yürümüş ancak başarılı olamamıştır. Nihayet 1392 yılının baharında büyük bir orduyla II. Süleyman'ı mağlup ederek öldürmüş böylece Candaroğulları beyliği topraklarının büyük bir kısmını kendi ülkesine katmıştır.³⁷ II.

³⁴ Yaşar Yücel "Candaroğulları", **İslam Ansiklopedisi**, C. VII, TDV yay., İstanbul 1993, s.147; İ Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.84

³⁵ Mehmet Behçet, a.g.e.,s.66; T. Mümtaz Yaman, a.g.e.,s.120

³⁶ Erdoğan Mercil, a.g.e.,s.288

³⁷ Yaşar Yücel, **XIII – XV Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları Candar-oğulları Beyliği**, Ankara 1988, s.83

Süleyman Paşa' nın yedi yıllık iktidarı devamlı mücadelelerle geçtiğinden dönemine ait herhangi bir esere rastlanmamaktadır. Ancak veliahtlığı devrinde 774/1372 tarihinde Kastamonu'ya bağlı Devrekani nahiyesinde Emre Sultan Zaviyesine vakfettiği yerlerle ilgili vakfiyesi³⁸ mevcuttur.

II. Süleyman'ın Yıldırım Bayezid tarafından öldürülerek beyliğin Kastamonu'daki topraklarının Osmanlılar tarafından alınması, 1385 yılından beri Candaroğulları Beyliği'nin Sinop şubesinin başında bulunan İsfendiyar Bey'i tahtın varisi durumuna getirmişti. Bu arada Yıldırım'ın Batı Anadolu seferleri neticesinde, hakimiyetleri ellerinden alınan Aydın, Saruhan ve Menteşe beyleri Sinob'u gelerek İsfendiyar Bey tarafından himaye edilmeye başlanmışlardı.³⁹ Diğer taraftan İsfendiyar Bey Eflak Beyi'ni Osmanlı topraklarına karşı silahlı saldırıda bulunması için teşvik ediyordu. Fakat 1392 yılında Kastamonu'nun Osmanlılar tarafından ele geçirilip Sinob'un Osmanlı kuvvetleri tarafından tehdit edilmesi İsfendiyar Bey' in Osmanlı Padişahından af dileyerek bundan sonra Osmanlı tabiliğini tanıyacağını buna karşılığında kendisine Sinob'un bırakılmasını talep etmiştir. İsfendiyar Bey'in bu isteği Yıldırım tarafından yerine getirilmiş ve Kıvrımbel iki taraf arasında sınır kabul edilmiştir.⁴⁰

İsfendiyar Bey Ankara savaşından sonra Timur'un hakimiyetini tanımış bunun karşılığında Kastamonu, Çankırı, Kalecik ve Tosya kendisine verilmiştir.⁴¹ Başarılı bir siyaset takip eden İsfendiyar Bey Fetret devrinde Osmanlı şehzadeleri

³⁸ VGMA Defter no: 580,s.121

³⁹ **Tâcü't-tevârih I**, s.150

⁴⁰ **Aşık paşa oğlu Tarihi** ,haz. Nihal Atsız, İstanbul 1992,s.64-65; **Tâcü't-tevârih I**, s..136

⁴¹ **Aşık paşaoğlu Tarihi**, s.80; İ Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e.,s.85

arasındaki saltanat mücadeleleri sırasında sevk ve idareci rol oynayıp, güçlü şehzadeye karşı zayıfı tutarak mücadelelerin uzamasını sağlamıştır. İsfendiyar Bey 1412-1429 yılları arasında Memluk sultanlığı ile de dostça münasebetlere girmiş fırsat buldukça Osmanlılar aleyhine faaliyetlerde bulunmuştur⁴².bu arada İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım'ın Osmanlı padişahına sığınarak Kastamonu,Bakır küresi,Kalecik ve Çankırı taraflarının kendisine verilmesini istemesi,⁴³ Osmanlı padişahı Çelebi Mehmet'inde Kasım Bey'i desteklemesi iki devlet arasındaki münasebetlerin bozulmasına sebep olmuştur. ancak II. Murat zamanında yapılan antlaşmayla iki devlet arasındaki soğukluk sona ermiştir. Yarım asra yakın hüküm süren İsfendiyar Bey 842/1439 yılında vefat etmiştir. Bu dönemde Kastamonu Anadolu'daki ilmi faaliyet merkezlerinden biri olmuştur. Kalenin doğu, batı ve kuzey kesimleri iskana açılmıştır. Kastamonu'da iskana açılan ve yerleşmenin olduğu mahalleler kalenin olduğu tarafta bulunan Honsalar, Şadi Bey ve Musa Fakih mahalleleri ile Karaçomak deresinin doğu kısmındaki İsfendiyar Bey ve Deveciler mahalleleridir. İsfendiyar Bey Kastamonu'da kendi adıyla anılan zaviye,camii ve hamam inşa ettirmiştir ayrıca Rıfai tekkesi, Honsalar mescidi, Şadi, Bey mescidi ve Musa Fakih mescidi gibi eserler yine bu döneme aittir. İsfendiyar Bey' in ölümünden sonra yerine oğlu II. İbrahim Bey Kastamonu Emiri olmuştur.(1439) Taceddin⁴⁴ unvanını alan bu

⁴² Yaşar Yücel, "Candarogulları",**İslam Ansiklopedisi** ,C. VII, TDV yay., İstanbul 1993,s.146

⁴³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara ,1989, s.258; Yaşar Yücel, "Candar-oğlu Çelebi İsfendiyar Bey (1392-1439)" **TAD II** ,Ankara1964, s.1

⁴⁴ Taceddin unvanı için bkz. H.861/1457 tarihli vakfiye VGMA Defter no: 582,s.227;

H.865/1461 tarihli vakfiye için bkz. VGMA Defter no: 582, s.225

hükümdar II. Murat'ın kayınpederidir. İbrahim Bey' in zamanı İsfendiyar Bey' in son zamanı gibi önemli bir hadise olmadan geçmiştir. II. İbrahim Bey 847/1443 yılında Sinop'ta vefat etmiştir ve mezarı da Sinop'taki türbededir.⁴⁵ Candaroğlu II. İbrahim Bey kendi adıyla anılan veya Aktekke adıyla da bilinen imaretini şehrin ve Karaçomak deresinin doğu kısmında inşa ettirmiştir. Bu bey 'in ölümü üzerine yerine oğlu İsmail Bey Kastamonu Emiri olmuştur. Kemalettin⁴⁶ unvanı ile anılan İsmail Bey saltanatının ilk yıllarında beyliğin tahtına yerleşmek isteyen kardeşi Kızıl Ahmet'le uğraşmak zorunda kaldı. Kızıl Ahmet Osmanlılardan yardım talebinde bulunduyorsa da bir sonuç elde edemedi ve kendisine Bolu sancağı tımar olarak verildi.⁴⁷ 1451 yılında Osmanlı tahtına II. Mehmet'in çıkmasından sonrada Candaroğlu İsmail Bey Osmanlılar ile dostluğunu bozacak davranışlarda bulunmadı. Hatta İstanbul muhasarasında II. Mehmet'e askeri yardımda bulundu. Bu arada İsmail Bey'in kardeşi Kızıl Ahmet Candaroğulları Beyliğine sahip olmak için özellikle Osmanlı vezirlerini teşvik ve tahrik ediyordu.⁴⁸ İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in Anadolu birliği politikasından Candaroğulları beyliği de etkilenmişti. Ticari bakımdan beyliğin hakim olduğu sahanın önemi Fatih'in bölge ile ilgilenmesi için sebep teşkil ediyordu. II. Mehmet bu arada sözde Trabzon seferi için İsmail Bey 'e mektup yazarak yardım talebinde bulunmuştu. Fatih'in Trabzon seferine hareketi esnasında Ankara'ya geldiği sırada anlaşma gereğince İsmail Bey oğlu Hasan Bey kumandasında yardımcı asker göndermişti. Ancak Hasan Bey

⁴⁵ Ahmet Tevhit, a.g.m., s.391

⁴⁶ Kemalettin unvanı için bkz. VGMA Defter no: 582, s.227

⁴⁷ **Tâcü't-tevârih I**, s.473; İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.87; T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.149

⁴⁸ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., s.260

Ankara'ya gelir gelmez Osmanlı padişahının emri ile hapsedildi. Fatih Kızıl Ahmet 'e Kastamonu şehrinin beratını vererek onu Mahmut paşa ile Kastamonu'ya gönderdi bu durum karşısında şaşkın ve savunmasız kalan İsmail Bey Kastamonu'yu terk edip Sinop'a çekildi. Candaroğulları Beyliği'nin Kızıl Ahmet'e verildiğini öğrenen İsmail Bey müdafaasız olarak Sinop kalesini Mahmut Paşa' ya teslim etti.⁴⁹(1461)Hoca Saade'd-din Tacü't-tevârih'te Mahmut Paşa'nın İsmail Bey'i ikna için padişahın berat getirdiğini ilave etmektedir.⁵⁰Sinop'ta Fatih'in huzuruna çıkan İsmail bey Osmanlı padişahının iltifatına mazhar oldu ve kendisine Bursa civarındaki Yenişehir İnegöl ve Yarhisar havalisi ,oğlu Hasan bey' e de Bolu sancağı ikta olarak verildi. ancak kardeşi Kızıl Ahmet'in Uzun Hasan'a iltica etmesi üzerine Anadolu'da kalması sakıncalı görülen İsmail Bey' e Filibe'de dirlik verildi.⁵¹ Bir müddet Filibe'de sakin hayat süren İsmail bey 884/1479 tarihinde vefat etti. İsmail bey zamanında Candaroğulları beyliğinin ilim ve sanat hayatı büyük ilerleme kaydetmiştir. hayatını Kastamonu'nun imarına ilim ve fennin yükselmesi yolundaki hizmetlere tahsis eyleyen İsmail Bey ilim adamlarını himaye ederek onlara yüksek mevki ve tahsisat sağlamıştır. bu dönem Anadolu beyliklerinin kültür yönünden en yüksek devri olmuştur⁵²İsmail Bey Hulviyyat-ı Sultani, Hulviyyat-ı Şahi veya sadece "Hulviyyat" adıyla geçen Hanefi fikhının fûruuna dair 1525 fetvayı 77 bab üzere derleyip Sefine-i Fetava da diyebileceğimiz derleme bir eser meydana

⁴⁹ Ali, a.g.m.,s.21; Yaşar Yücel, "Candaroğulları Beyliği (1439-1461)", **Belleten**,C. XXXIV, S. 135, Ankara ,1970, s.386-387

⁵⁰ **Tacü't-tevarih I**, s.474-475

⁵¹ **Tacü't-tevarih I**, s.483

⁵² İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e.,s.88; Yaşar Yücel, **XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çoban -oğulları Candar-oğulları Beyliği**, Ankara,1988, s.116

getirmiştir.⁵³ İsmail Bey Kastamonu'da mühim bir ilim merkezi kurmuş inşa ettirdiği medrese ile devrin ünlü alimlerini Kastamonu'ya celbetmiştir.. medresesini yüksek alim Niksarlı Muhyiddin için yaptırarak kütüphaneye de 300 kitap vakfetmiştir.⁵⁴

İsmail Bey'in Kastamonu, Sinop ve diğer bazı yerlerde camii, mescit, han, hamam, çeşme gibi bir hayli müessesesi vardır. Bunlardan en mühimi Kastamonu'da Şehinşah kayası adı ile anılan büyük kayanın üzerine 1454 yılında inşa ettirdiği "Küçük imaret" veya "Aşağı imaret" diye tanınan İsmail Bey külliyesidir. İmaret medrese ve mescitten oluşan bu külliyenin yeni bir yerleşme alanının merkezi olacağı açıktır. Vakfın ve sözü edilen kurumların görevlileri buranın ilk yerleşikleri olarak zamanla etraflarının şenlenmesine öncülük edeceklerdir. İsmail Bey bu esere ait bir de 861/1457 tarihli vakfiye tertip ettirmiştir.⁵⁵ Külliyyeden başka birçok hayrat eser yaptırmıştır. Kastamonu merkezinde Attarlar çarşısı mevkiinde Kurşunlu Han veya İsmail Bey hanı olarak anılan han ile yukarıpazar mevkiinde kervansaray olarak da bilinen hanı, Araç'ın Oyacalı köyündeki İsmail Bey hanını inşa ettirmiştir.⁵⁶ İsmail Bey imaretinde bulunan hamamdan başka Kastamonu'nun Atabey mahallesinde bulunan hamamı, Devrekani'ye bağlı Çayırıcık köyündeki hamamı yaptırmıştır. Hükümdarlığı zamanında şehrin o döneme göre en batı ucunda yer alan Hamza Ağa Mescidi çevresi iskana açılmıştır.⁵⁷ Ayrıca İsmail Bey'in Filibe'de de

⁵³ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyat-ı Sultani adlı eseri üzerine notlar", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler**(19-21 Ekim 1988 Kastamonu), Ankara 1989, s.45-49

⁵⁴ Cahid Baltacı, **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul ,1976 ,s.83

⁵⁵ VGMA Defter no: 582, s.227

⁵⁶ Bu hanların vakfiyeleri için bkz. VGMA Defter no: 582,s.225; VGMA Defter no: 582,s.227

⁵⁷ VGMA Defter no: 618/2, s.16

imar faaliyetlerine devam ettiği Filibe'nin Markova köyünde mescit ve su yolları inşa ettirerek vakıflar tesis ettiği anlaşılmaktadır.⁵⁸

İsmail Bey'in ölümü üzerine yerine 1461 yılında Osmanlı himayesinde oğlu Kızıl Ahmet Bey geçirilmiştir. Fakat bunun beyliği sadece görünüşte olmuş ve çok kısa sürmüştür. Çünkü Fatih 1461 seferi ile beyliğin ülkesini kendi topraklarına katmış ve Kızıl Ahmet'e Mora sancağını tımar olarak vermiştir.⁵⁹ Ancak Kızıl Ahmet Mora'ya gitmeyerek önce Karamanoğlu İbrahim Bey'e sonrada Uzun Hasan'a sığınmıştır. Fatih'in ölümünden sonra ise II. Bayezid zamanında Osmanlı memleketine dönmüştür.⁶⁰ Bundan sonraki hayatı hakkında bilgi bulunmayan Kızıl Ahmet'in ölüm tarihi de belli değildir.

---

⁵⁸ İsmail Bey'in H.876/1472 tarihli vakfiyesi için bkz. VGMA Defter no: 628, s.-449; H.882/1477 tarihli Filibe' deki tesislerine ait vakfiyesi için bkz. VGMA Defter no: 628, s.449-450

⁵⁹ Yaşar Yücel "Candaroğulları", **İslam Ansiklopedisi**, C.VII, TDV yay., İstanbul 1993 s.149

⁶⁰ Ahmet Tevhit, a.g.m., s.392

II. BÖLÜM

CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ VAKIFLARI

A)Camii ve Mescitler

Bey köyü camii

Taşköprü'ye bağlı Bey köyünde bulunan cami Candaroğulları dönemine ait köy camilerinin tipik bir örneğini teşkil eder. Kitabeye göre camii 834/1430 yılında Candaroğullarından İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı zamanında Abdullah Bey'in oğlu Büyük Emir Efendi Bey tarafından yaptırılmıştır. Ancak bu kişi hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. T. Mümtaz Yaman "el-emirü'l-kebir" tabirinden bu kişinin devrin büyüklerinden olduğunu "dâme devletuhu" tabirinden de bu kişinin mevki sahibi olduğunu belirtmektedir.⁶¹

Camii dıştan çok sade görünümlüdür. Kitabesi kapının üzerinde olup genişliği 0.32x0.42cm' dir dört satırdan oluşan kitabe selçukî neshi ile yazılmıştır. Kitabede:

1-Ammere haze'l-mescide'l-mübarek

2-Es-seyyide'l-emîrû'l-kebir Efendi Beğ ibni

3-Abdullah Bey dâme devletuhu târîhen fi şehri-i safer

4-Sene erbaa ve selasîn ve semâne miete'l-hicriyye.⁶² İbareleri yer almaktadır.

Camii tek ahşap direkli ve iki sahnılıdır⁶³ olup irili ufaklı moloz taştan yapılmıştır. Ahşap malzemesiyle ilgi çeken caminin döşeme, tavan, minber ve mihrabı tahtadandır.

⁶¹ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.139

⁶² Yaşar Yücel, XIII- XV Yüzyıllarda Kuzey- Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları, Candar-oğulları Beyliği, Ankara ,1988, s.167, Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.223

⁶³ Gönül Öney, **Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl (1300-1453)**,Ankara 1989,s.35

Cemal Ağa (Sofcular) Mescidi

1487 tarihli tahrir defterine göre “Sofcular”⁶⁴1530 tarihli tahrir defterleri göre de “Cemal Ağa nâm-ı diğer Sofcular”⁶⁵ adlı mahallede bulunan mescidi adından da anlaşılacağı üzere Cemal Ağa adlı bir hayır sahibi yaptırmıştır. ancak bu zat hakkında bilgi sahibi değiliz. Mescidin inşa tarihi de kesin olarak bilinmemekle birlikte 1487 yılından önce yapıldığı kesindir.⁶⁶

1703-1704 yılına ait şer’iyye sicilinde mescit olarak kayıtlı olup⁶⁷ sonradan camiye tahvil olunduğu anlaşılmaktadır. Mescidin vakıf gelirleri arasında As diğer adıyla Has karyesinden 1.135 akçalık bir meblağ yer almaktadır⁶⁸. 1921-1922 yıllarına ait şehir planında gözüken ve Cemaleddin camii olarak kayıtlı olan camii Hisarardı mahallesinde bulunmaktadır. Caminin 1940 yıllarında yıkıldığı söylenmektedir.⁶⁹

Çayırçık Camii

Devrekani’ye bağlı Çayırçık köyünde bulunan camii halk arasında İsmail Bey camii adıyla anılmaktadır. caminin üzerinde İsmail Bey tarafından yapılmış

⁶⁴ TD 23m, s.18

⁶⁵ TD 438, s.591

⁶⁶ Fazıl Çiftçi bu caminin 851/1447 yılında vefat eden Cemaleddin Ağa adlı birisi tarafından yaptırıldığını söyler ancak kaynak belirtmez. bkz., Fazıl Çiftçi **Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler**, Ankara, 1995 ,s.157

⁶⁷ KŞS 13, s.29

⁶⁸ TD 438, s.603; TD 456,s.58; TD 554, vrk. 32b (bu meblağ 1582 yılında 1500 akça olarak kaydolunmuştur)

⁶⁹ F. Çiftçi, a.g.e.,s.157

olduğunu gösteren kitabeye rastlanmasa da mihrabın üzerindeki yazıda “İsmail bin İbrahim bin İsfendiyar beğ 860”ibaresi yer almaktadır.⁷⁰

Bina moloz taşından harçla yapılmış olup çatısı ahşap üzeri kiremitle örtülüdür. döşeme,tavan ve minberi tahtadan mihrabı ise alçıdan olan camii oldukça sadedir sonradan yapılan minaresi de tuğladandır.

Deveciler Mescidi

Kastamonu'nun Deveciler mahallesinde bulunan mescit 1487 tahririnde kayıtlı olduğundan⁷¹ bu tarihten önce yapılmış olmalıdır. Bu semtin ve bu mescidin Deveciler adıyla anılmasının nedeni deve çobanları görünümüyle beldenin fethinde yararlıklar gösteren Yusuf Horasani ve arkadaşlarının hatırasına binaen türbe ve camiinin burada bulunması sebep olarak gösterilmektedir.⁷²Camiinin batı duvarında yer alan kitabeye göre camiinin banisi olduğu anlaşılan Toma Hatun'un kim olduğu bilinmemektedir. Candaroğulları döneminde yaşadığı söylenen Toma Hatun'un isminin aslında Tura olduğu, adının yanlış telaffuz neticesinde Toma olarak nakledildiği belirtilmektedir. Tura Hatun Candaroğullarından İsfendiyar Bey'in kardeşi olan İskender Bey'in kızıdır.

Camiinin duvarları moloz taşından harçla yapılmış olup ahşap bir çatıya ve kiremit örtüye sahiptir. Döşemesi ve minderi tahtadandır. Batı bitişiğindeki bahçede üç adet kabir ve üç musluklu bir çeşmeyle tuvalet bulunmaktadır. Çift şerefeli ve yivli zarif minaresi de 1970 yılında yapılmıştır.

⁷⁰ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.157; İsmet Kayaoğlu, “Candaroğlu İsmail Bey vakfiyesi”X. Türk Tarih Kongresi,C.III,Ankara ,1991,s.1042

⁷¹ TD 23m, s.20

⁷² F .Çiftçi, a.g.e.,s.94

Deveciler Mescidine ait vakıf kaydına evkâf defterlerinin Kastamonu kazası kısmında rastlanmamaktadır. Buna mukabil “vakf-ı mescid-i Tumâni” şeklinde bir kayıt bulunmaktadır.⁷³ Araç Küre ve Sinop kazaları evkaf kısmında ise Kastamonu merkezindeki Deveciler Mescidine ait vakıf kaydı bulunmaktadır⁷⁴. Tumani adıyla anılan mescide Mustafa adlı birisi hayyât dükkanlarının zeminini ve Kazancı oğlu Seyyid Mahmut da Öyük Karyesinde Hoca Yusuf Çiftliği adıyla bilinen mülk çiftliğini cüz tilaveti kaydıyla mescidin imamına vakfetmiştir. Çiftliğin geliri 254 akça olarak kayıtlıdır⁷⁵. Araç kazası İrem adlı karyeden geliri 200 akçalık bir zemin, Küre kazası Büğüdüz karyesinden 150 akçalık bir meblağ ve Sinop kazasından da 150 akçalık bir meblağ mescidin vakfi olarak kayıtlıdır⁷⁶.

Frenkşah Mescidi

Kastamonu’da Atabey Gazi mahallesinde bulunan ve halk arasında “Küçük Atabey” olarak bilinen mescit 661/1263 tarihinde Emir Cemaleddin Frenkşah bin el-Hızır bin İzzü’l-devle el-Aksarâyî tarafından yaptırılmıştır⁷⁷. Muhtemelen Selçuklu emiri olan Cemaleddin Frenkşah hakkında fazla bilgiye ulaşılammıştır.

Frenkşah mescidi 1530 tahririnde ve evkâf defterlerinde “hisse-i mescid-i Frenkşah ki Alamescit”, ve “hisse-i türbe-i Frenkşah ki Alamescit” şeklinde kayıtlı bulunmaktadır.⁷⁸ Ayrıca mescidin varlığına Göl kazası evkâfi içerisinde de

⁷³ TD 463,s.603; TD 456,s.64; TD 554,vrk.35a

⁷⁴ TD 438,s.615,636,694

⁷⁵ TD 438,s.603; TD 456,s.64; TD 554,vrk.,35a

⁷⁶ TD 438,s.615,636,694

⁷⁷ Mehmet Behçet , **Kastamonu Asâr-ı Kadimesi**, haz. M. Musa Cihangir, Kastamonu ,1998, s.124

⁷⁸ TD 438,s.600; TD 554,vrk.,18b

rastlanmaktadır. Kayıtta yer alan “vakf-ı mescid-i Frenkşah der-karye-i Küçük su hasıl 120 akça”⁷⁹ ibaresinden Cemaleddin Frenkşah’ın Göl kazası Küçük su karyesinde bir mescid yaptırdığı veya onun adına sonradan bir mescid yaptırıldığını tahmin etmekteyiz.

Frenkşah mescidi İsfendiyar Bey döneminde tamir ettirilerek kapısına 806/1403 tarihli kitabe konulmuştur. 0.40x0.68cm genişliğinde selçuki neshi ile yazılmış kitabe üç satırdan oluşmaktadır. Kitabede :

1-Bismi’l-lahi’rahmani’r-rahim sübhâne’l-lezi esra bi-abdihi leylen min

2-El-mescidi’l-haram imâret-i hâzihi’l-mescidi’l-mübareketi hoca Selahaddin

3-Bin Hasan el-madnî zeheb fi sene sitte ve semane mie fi Gurrei rabiu’l-ahir.

İbareleri yer almaktadır⁸⁰

Yusuf Akyurt mescidi Hasan Madnî zeheb oğlu Hoca Selahaddin’in 886/1481 senesinin rebîü’l-ahir guresinde tamir ettiğini belirtmektedir⁸¹. Cemaleddin Frenkşah mescidinden başka hamam dokuz adet dükkan ve türbe inşa ettirmiştir. 688/1289 yılında düzenlenen vakfiyeye göre Frenkşah o tarihte Kastamonu hakimi olan Mevlana İzzettin Abdülaziz bin el Hüseyin bin Ebu Muhammed ile diğer şahitler huzurunda Frenkşah Hamamı diye bilinen kadın ve erkeklere mahsus hamamın tamamını ve hamamın çevresinde sınırları belli olan dokuz adet dükkanı kiralalarıyla birlikte vakfetmiştir⁸². Frenkşah vakfı dört kısma ayırarak gelirlerin yarısını iki oğluna ve bunların erkek evlatlarına, dörtte birini 661 yılında inşa

⁷⁹ TD 438,s.608

⁸⁰ T. Mümtaz Yaman, a.g.e.,s.134

⁸¹ Yusuf Akyurt, **Resimli Türk Abideleri Kastamonu Şehri,C.XII,Ankara** 1944,s.10

⁸² VGMA Defter no:609,s.99

ettirdiği mescidin imamına, hasır, sergi, kandil ve lamba ihtiyaçlarına, dörtte birini de türbenin ihtiyaçlarına ve koruyucularına sarf edilmesini şart koştur. Bu gelirlerin toplamı 1530 tarihinde 2.410 akça iken⁸³ Kanuni dönemine ait evkâf defterinde 6.540 akça, 1582 tarihli evkâf defterinde de 6.840 akça⁸⁴ olarak kaydedilmiştir. Vakfiyede ayrıca mescit harap olur yahut türbe yıkılıp herhangi bir sebepten dolayı tekrar yapılması da mümkün olmazsa mescit ve türbeye harcananın yarısı fakirlere ve miskinlere sarf edilsin şeklinde ibarede yer almaktadır.

Gazi Süleyman Paşa Camii

Kastamonu'ya bağlı Safranbolu havzasında bulunan ve halk arasında "Eski Cami" adıyla bilinen caminin Candaroğullarından Süleyman Paşa tarafından yaptırıldığı rivayet olunmaktadır.⁸⁵ Caminin içinde ve dışında hiçbir kitabe veya başka bir esere rastlanmamıştır. Bina moloz taşından harçla yapılmış çatısı ahşap üzeri kiremitle örtülüdür. Minber ve mihrabı ise yıkılmış durumdadır.⁸⁶ Caminin 1262/1846 yılında Sultan Abdülmecit tarafından tamir ettirildiği söylenmektedir⁸⁷.

Caminin hemen bitişiğinde bir medrese yer almaktadır medrese kapısının üzerindeki kitabeğe göre Candaroğullarının ikinci beyi Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde medresenin orijinal yanı kalmamış olup ilkokul haline dönüştürülmüştür.

⁸³ TD 438, s.600

⁸⁴ TD 456,s.27; TD 554,vrk.,18b

⁸⁵ Mehmet Behçet, *Kastamonu Asâr-ı Kâdimesi*, İstanbul ,1341 ,s.61

⁸⁶ Ahmet Gökoğlu, a.g.e.,s.243

⁸⁷ Metin Süzen, *Anadolu Medreseleri , Selçuklu ve Beylikler Devri ,C.II*, İstanbul 1972,s.256

Halil Bey Camii

Kastamonu merkezine bağlı Göl nahiyesinin Kemah köyünde bulunan Halil Bey Camii 765/1364 tarihinde Emîru'l-kebîr Halil Bey bin İsmail tarafından yaptırılmıştır. Emîru'l-kebîr unvanın taşıyan bu kişinin Candaroğlu Adil Bey'e yakın bir devlet adamı olduğu tahmin edilmektedir. Caminin selçuki neshi ile yazılmış üç satırlık kitabesi mevcuttur. Kapı üzerindeki kitabenin genişliği 0.70x0.40 cm' dir.

Kitabede:

1-Ve inne'l-mesâcide'l-llahe fela ted'av maa'l-llahe ahaden

2-Bâni haze'l-emîru'l-kebir sahibi'l-hayrât

3-Halil Bey bin İsmail takbele minhu fi sene hamse ve sittîn ve seba mie ⁸⁸ibareleri yer almaktadır.

XIV-XV. yüzyıllarda kufe tipinin ufak örnekleri özellikle Orta Anadolu'da yaygındır bunlar çoğunlukla ahşap tavanın iki ahşap sütun ve konsolla taşındığı üç sahnalı örnekleridir. Bu ufak ev gibi mescitlerin ortada tek ahşap direkli ve iki sahnalı olanları da vardır. Halil Bey Camii bu tipe örnek teşkil etmektedir. Bu tip mescit ve camiler dıştan çok sade görünümlü olup moloz taş veya kerpiç duvarlıdır.⁸⁹ Halil Bey caminin dış kısmında iki mermer sütun vardır köşeleri iri kesme taşlarla ve duvarları moloz taşla işlenmiştir. Tahta bir minbere ahşap bir çatıya sahip olan caminin mihrabının etrafında da alçı süslemeleri bulunmaktadır. Duvarda yazılı olan tarihten caminin 1275/1859 tarihinde tamir gördüğü anlaşılmaktadır.⁹⁰

⁸⁸ T. Mümtaz Yaman, a.g.e.,s.113;Yaşar Yücel, a.g.e., s.157

⁸⁹ Gönül Öney, a.g.e.,s.8

⁹⁰ T. Mümtaz Yaman, a.g.e.,s.113

Hamza Ağa Mescidi

Candarogullarından İsmail Bey döneminde 850/1446 tarihinde Abdullah oğlu Hamza Ağa tarafından yaptırılan mescit Kastamonu merkezinin Beyoğlu mahallesinde ve Yukarıpazar mevkiinde inşa edilmiştir. Ancak zaman içinde mahalle adları ve sınırlarında değişiklikler olduğundan mescidin bulunduğu mahalle ismi de kaynaklarda farklı olarak belirtilmiştir. A. Gökoğlu mescidin Hamza Ağa mahallesinin Yukarı pazar sokağında,⁹¹ F. Çiftçi ise Akmescit mahallesinin Hamza Ağa sokağında bulunduğunu belirtmektedir⁹². Ancak son iki eserde de mescit cami olarak geçmektedir. Vakfiyede ve diğer kaynaklarda Hamza Ağa'nın kim olduğuna dair herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemiştir. Ancak İsmail Bey döneminde yaşadığı bu devirde sözü geçen kimselerden olduğu muhtemeldir.

Mimari kıymeti olmayan diğer camilerde de gördüğümüz özelliklere sahip olan caminin duvarları harçla moloz taşından yapılmıştır. Çatısı ahşap üzeri kiremitli minber, döşeme ve tavanı tahtadandır. Mihrap alçıdan olup arı peteği gibi süslemeler vardır.⁹³ Son zamanlarda caminin sıvaları ve tavanı tamir edilerek ibadete açık hale getirilmiştir.

Abdullah oğlu Hamza Ağa 850/1446 tarihinde yaptırdığı mescide Kastamonu'ya tabi Kozyaka nahiyesindeki –Boz Ömer ile Hamza Ağa arazisi hariç– Alpi karyesinde bulunan arazisini vakfetmiştir.⁹⁴ Hamza Ağa miktarı kaydedilmeyen vakfın gelirlerini yedi kısma ayırarak dört hissesini her gün sabah namazından sonra

⁹¹ Ahmet Gökoğlu, a.g.e.,s.200

⁹² Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.95

⁹³ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.200

⁹⁴ VGMA Defter no:618/2,s.169

Kur'ân-ı kerim'den bir cüz okuyan imama, iki hissesini müezzine, bir hissesini de mescidin kandil yağı ve hasır ihtiyacının karşılanması için vakfetmiştir⁹⁵. Ayrıca vakfiyesinde ihtiyaç duyulduğu anda bu hisselerin öncelikle mescidin tamirâtı için harcanmasına şayet mescit yıkılıp tamir edilmezse, cemaati dağılırsa veya başka bir sebep meydana gelirse vakfin gelirinin her gün bir cüz okumak şartıyla alimlerin fakirlerine ve yoksullara verilmesini şart eylemiştir.

Honsalar Camii

Kastamonu'nun Honsalar mahallesinin aynı isimli caddesi üzerinde bulunan cami İsfendiyar Bey'in veziri Hond Salar tarafından inşa ettirilmiştir. Caminin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Memlûk tarihçisi el-Makrizî Kitâbu'l-sülûk adlı eserinde 819/1416 olaylarını anlatırken Çelebi Mehmet ile İsfendiyar Bey arasındaki mücadeleden bahsetmekte, İsfendiyar Bey'in Çelebi Mehmet adına sikke bastırıp hutbe okutması şartıyla aralarında anlaşma sağlanabileceği belirtilmektedir. Yapılan antlaşma gereğince İsfendiyar Bey'in Çelebi Mehmet adına hutbe okutmasına karşılık İsfendiyar Bey'in veziri Hond salar'ın kendisinin yaptırdığı camide hutbeyi –Çelebi Mehmet adına değil – İsfendiyar Bey adına okuttuğu zikrolunmaktadır⁹⁶. Bu bilgiler ışığında caminin 1416 yılından önce yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Makrizî'nin eserinde ve Şer'iyye sicillerinde cami olarak zikredilen eser⁹⁷ tahrir defterlerinde mescid şeklinde

⁹⁵ TD 456,s.62; TD 554,vrk.,34a

⁹⁶Koprâman bu bilgiyi Makrizî'nin Kitâbü's-sülûk adlı eserinden almıştır bkz.

Kazım Yaşar Koprâman, "Memlûk kaynaklarına göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve çevresi",**Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler**(19-21 Ekim 1988 Kastamonu) , Ankara ,1989,s.19

⁹⁷ KŞS 13,s.29

kaydolunmuştur⁹⁸. İ. Hakkı Uzunçarşılı eserinde camiyi yaptıranın Handsalar Ali ismini taşıdığını belirtmektedir.⁹⁹

Camii mimari yapısı ve minare şekli ile Selçuklu dönemi özelliklerini yansıtmaktadır.¹⁰⁰ Duvarları moloz taşından yapılmış olan caminin çatısı ahşap üzeri kiremitle örtülüdür. Döşemesi tahta tavanı ahşap olup çubuklarla karelere bölünmüştür. Tavanının ortasında süslü göbek vardır. Minber ahşap mihrap alçıdan ve geometrik motiflerle süslüdür. Minarenin gövdesi kesme taştan yukarısı da tuğladan kısa olarak yapılmıştır.¹⁰¹ 1267/1850 tarihinde tamir gören Honsalar camii vakıfların malı olup ibadete açık haldedir.

Caminin vakıf kayıtları arasında senelik geliri 720 akçalık bir hamam, kiraya verilmiş iki dükkan ve senelik geliri 30 akça olan bir zemin-i dükkan icâresi bulunmaktadır.¹⁰² ancak 1582 tarihli evkâf defterinde hamamın günlük gelirinin 8 akça, yıllık gelirinin de 2.880 akça olduğu kayıtlıdır.¹⁰³

Honsalar Camii(Daday)

Daday'ın Honsalar¹⁰⁴ diğer adıyla Ali Paşa köyünde bulunan cami kitabesinden de anlaşılacağı gibi 810/1407 tarihinde İsfendiyar Bey'in emirlerinden

⁹⁸ TD 23m, s.10; TD 438, s.602; TD 456, s.48; TD 554,vrk.27b

⁹⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, s.85 (1 no'lu dipnot)

¹⁰⁰ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.100

¹⁰¹ Ahmet Gökoğlu,a.g.e.,s.216

¹⁰² TD 438,s.602; TD 456,s.48

¹⁰³ TD 554,vrk.27b

¹⁰⁴ Honsalar diğer adıyla Ali Paşa köyünün bugünkü adı Topsöğüt köyü olarak geçmektedir. bkz.,**Köy Envanter Etütlerine göre Kastamonu** ,Köy işleri Bakanlığı yayınları :11, Ankara 1969,s.147

olduğu sanılan Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kitabe 0.40x0.67cm ebatında olup üç satırdan oluşmaktadır. Kitabede:

1-Bena hazihî'l-mescide el-emîru'l-muazzam

2- Ali Paşa bin Tavrut ..... Beğ el-merhûm

3-fi tarîhi sene aşere ve semâne mie.¹⁰⁵ İbaresini bulunmaktadır.

Caminin döşemesi, tavanı, mihrabı ve minberi tahta, çatısı ahşap üzeri kiremitle örtülü olup bina moloz taşından harçla yapılmıştır. Kitabe haricinde orijinal bir esere rastlanmayan cami XVIII. yüzyılda Osmanlılar tarafından yeniden yapılmıştır.

İbni Neccâr Mescidi

Kastamonu merkezindeki İbni Neccâr mahallesinde ve kalenin güneydoğu kısmında bulunan mescit 754/1353 tarihinde yaptırılmıştır. mescit ve mescidin bulunduğu mahalle 1487 tahririnde “Veled-i neccâr”¹⁰⁶ 1530 tahririnde ve Kanuni dönemine ait evkâf defterinde “Dürudgerzâde mescidi”¹⁰⁷ 1582 yılına ait evkâf defterinde ise “Dülgerzâde el-meşhur ka’be mescidi”¹⁰⁸ şeklinde kaydolunmuştur. Kastamonu’da Candaroğulları dönemine ait ilk mescit olan, İbni Neccâr Mescidi sonradan camiye çevrilmiş ve halk arasında “Eli güzel Camii”¹⁰⁹ olarak şöhretlenmiştir.

¹⁰⁵ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.233

¹⁰⁶ TD 23m, s.22

¹⁰⁷ TD 438,s.592; TD 456,s.52

¹⁰⁸ TD 554,vrk.29b

¹⁰⁹ Eli güzel camii denilmesinin sebebi tam yanındaki evin yüz elli sene evvel yaşamış Eli güzel adında bir kişiye ait olmasından kaynaklanmaktadır. Eli güzel’in şöhreti karşısında İbni Neccar adı unutulmuş ve camiye halk arasında “Eli güzel camii” denilmiştir. bkz.,T. Mümtaz Yaman,a.g.e.,s.111 (1 no’lu dipnot)

Kitabesine göre caminin banisi İbni Neccâr İsmiyle tanınan Hacı Nusret bin Murat'tır. Hacı Nusret'in kim olduğuna dair hiçbir belge ve bilgiye tesadüf edilmemiştir. Ancak İbni Neccâr tabirinden Hacı Nusret'in doğramacılıkla uğraşan bir kişinin oğlu olduğu tahmin edilmektedir. Caminin hatibi olan Hafız Efendi caminin daha önce Kırım'dan gönderilen birtakım gelirlerinin olduğunu ancak sonradan bu gelirlerin gelmediğini belirtmektedir. Ayrıca T. Mümtaz Yaman İbni Neccâr'ın Kırımlı olabileceğini söylemektedir.¹¹⁰ Türk oyma sanatının mükemmel bir örneği olan mescit kapısının pervazı üzerindeki kitabe selçuki neshi ile yazılmış olup üç satırdan oluşmaktadır. Kitabede:

1-Kâle Allah'u teâlâ ve inne'l-mesâcide'l-llahu felâ tedav maa'l-llahe ahaden ve kâle en-nebiyyu aleyhi's-selam

2-Men benâ li'l-llâhi mesâciden benâ Allâhu lehu beyten fi'l-cenneti umire hâze'l-mescide

3-El-mübâreke el-hâc Nâsır ibni el-Murad el-müştehiru bi-ibni Neccâr fi sene erbaa ve hamsîn ve seba mie.¹¹¹ İbareleri yer almaktadır.

İbni Neccâr camii son cemaatli,Sinop saray camii ise son cemaatsiz tek kubbeli yapıların Kuzey Anadolu bölgesindeki tipik temsilcileridir.¹¹² ancak caminin 1943 Kastamonu depreminde büyük hasara uğrayarak son cemaat yeri yıkılmıştır. İbni Neccâr camiinin en önemli kısmı kapısıdır ahşaptan iki kanatlı ve tamamıyla oyma olan bu kapı yazı ve nakışlarıyla en güzel eserlerdendir. Kapının yüksekliği 2.10 cm her iki kanadının birden genişliği ise 1.40 cm' dir. Yazıların üst ve alt

¹¹⁰ T. Mümtaz Yaman a.g.e.,112

¹¹¹ Yaşar Yücel,a.g.e.,155; T. Mümtaz Yaman, a.g.e.,111-112; Mehmet Behçet, a.g.e., 63-64

¹¹² Gönül Öney, a.g.e., s.6

tarafalarında arabesk nakışlar ve süslemeler vardır. Nakışlara göre kapı 758/1356 senesinin zilhicce ayının 9.'unda Ankaralı Abdullah b. Mahmut al-nakkaş tarafından yapılmıştır.¹¹³ İbni Neccâr camii şimdiki durumuyla pek fakir ve bakımsız haldedir. Dıştan üzeri badana ile kapatılmış tahta bir parmaklıkla çevrili girişi vardır.

Mehmet Behçet camiye ait bir vakfiye ve vakıf kaydı bulunmadığını belirtmektedir. Ancak 1530 tarihli tahrir defterinde ve 1582 tarihli evkâf defterlerinde mescide Öyük karyesinden 240 akçalık geliri olan çiftlik ve bahçenin vakf olunduğu kayıtlıdır.¹¹⁴

İbrahim Bey (Aktekke) Camii

Candaroğullarından İsfendiyar Bey'in oğlu II. İbrahim Bey'in yaptırmış olduğu camii Kastamonu'nun Aktekke mahallesinin Ferhat Paşa sokağındadır caminin kitabesi bulunmadığından inşa tarihi de kesin olarak belli değildir.¹¹⁵ II. İbrahim Bey'in 1439-1443 yılları arasında inşa ettirdiği imaretinde zaviye ve mescit bulunmaktaydı. Ancak imaret çıkan yangın sebebiyle yanmış ve yerine de bugün İbrahim Bey (Aktekke) camii inşa olunmuştur.¹¹⁶ 1487 ve 1530 tahrirlerinde İbrahim Bey zaviyesi adıyla bir mahalle mevcuttur.¹¹⁷ Bu mahalle diğer adıyla Aktekke olarak da anılmaktadır.

Camii moloz taşından harçla yapılmış duvarlarına altı sıra tuğla kuşak konmuştur. Caminin çatısı ahşap üzeri kiremitle örtülü olup minber ve mihrabı tahtadan minaresinin kaidesi de kesme taş üzeri tuğladandır.

¹¹³ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.101-102

¹¹⁴ TD 438, s.602; TD 456, s.52; TD 554, vrk. 29b

¹¹⁵ Fazıl Çiftçi,a.g.e.,s.103

¹¹⁶ Bu rivayet için bkz. T. Mümtaz Yaman,a.g.e.,s.149

¹¹⁷ TD 23m, s.16; TD 438, s.592

İmarete As, Geyiklü ve Karasu karyelerinin vergi gelirleri vakfolunmuştur.¹¹⁸
1582 tarihli evkâf defterinde bu karyelerden elde edilen gelirlerin toplamı 7.050 akça olarak kaydedilmiştir.¹¹⁹

İncügez Camii

Devrekani'nin kuzey doğusundaki İncügez köyünde bulunan camii mimari özellikler bakımından Çayırıcık Camiinin benzeridir. Kitabesine göre 859/1455 yılında Candaroğlu İsmail Bey'in hükümdarlığı zamanında yapılan caminin kitabesinde:

1-Emere haze'l-mescide'l-mübareketi'ş-şerife fi evâsıtı

2-Receb sene tis'un hamsîne ve semane mie.¹²⁰ İbareleri yer almaktadır. Caminin döşeme ve tavanı ahşap olup minberi ve mihrabı sade ve basittir.

İsfendiyar Bey Camii

Candaroğlu İsfendiyar Bey tarafından yaptırılan camii Kastamonu'nun İsfendiyar mahallesinin İsfendiyar sokağındadır. 1392-1439 tarihleri arasında hüküm süren İsfendiyar Bey camiyi muhtemelen bu tarihler arasında yaptırmıştır. Yine aynı mahallede kendi adıyla anılan bir zaviye ve Beğ Hamamı adıyla bilinen hamamı inşa ettirmiştir. Ayrıca İsfendiyar Bey yaptırdığı vakıflara gelir getirmesi için de birçok arazisini vakfetmiştir.¹²¹

1530 tarihli tahrir defterlerinde ve 1582 tarihli evkâf defterinde “evkâf-ı zaviye-i İsfendiyar Bey”¹²² şer’iyye sicillerinde ise “evkâf-ı cami-i İsfendiyar

¹¹⁸ TD 438 ,s.600; TD 456, s.11,13; TD 554, vrk. 8b-10a

¹¹⁹ TD 554, vrk. 8b-10a

¹²⁰ Ahmet Gökoğlu , a.g.e., s.234

¹²¹ H.800/1397 tarihli İsfendiyar Bey vakfiyesi için bkz. BOA Dosya no:1, sıra no:32

¹²² TD 438,s.600; TD 554, vrk.19a

Bey¹²³ şeklinde kayıt yer almaktadır. Mimari kıymeti olmayan bu camii moloz taşından harçla yapılmıştır. Çatısı ahşap üzeri kiremitle örtülü,tavan ve döşemesi tahtadandır. minber ahşap,mihrap ise alçıdandır.¹²⁴ Camii birçok defa tamir ettirilmiştir. 1124/1712 yılında Hacı Ali isimli hayırsever tarafından tamir ettirildiği mihrabın yanındaki şamdanlarda yazılı olan manzumeden anlaşılmaktadır.¹²⁵ Camii 1253/1838 yılında da tamir edilmiştir. 1948 yılında ise minaresi ahşap olarak yapılmıştır.

İsfendiyar Bey Camiinin vakıf gelirleri arasında Beğ Hamamı, bahçe, çiftlik ve zemin geliri ile Sartı, Bulacık, Hoca hacip karyelerinin vakıf gelirleri bulunmaktadır Sartı karyesinden 1.963 akça, Bulacık karyesinden 993 akça, Hoca Hacip karyesinden de 5.350 akça gelir elde edildiği kayıtlıdır. bütün bu gelirlerin toplamı 1530 tarihinde 13.611 akça iken¹²⁶ 1582 yılında 15.620 akça¹²⁷ olarak kaydedilmiştir.

İsmail Bey Camii

Kastamonu merkezinin İsmail Bey mahallesinde Şehinşah Kayası üzerinde bulunan camii evkâf defterlerinde “evkâf-ı imâret-i İsmail Bey” şeklinde kayıtlı bulunmaktadır.¹²⁸ Cami kapısının üzerinde bulunan kitabe üç satır olup kabartma selçuki neshi ile yazılmıştır. Kitabede:

¹²³ KŞS 9,s.37;KŞS 13, s.29

¹²⁴ Ahmet Gökoğlu, a.g.e.,s.197

¹²⁵ Fazıl Çiftçi,a.g.e.s.104

¹²⁶ TD 438,s.600

¹²⁷ TD 554,vrk.19a-21a

¹²⁸ TD 438, s.601, 602,603; TD 456, s.45, 65, 66; TD 554, vrk, 23b-24a, 26b, 34b

1-Bismi'l-İlahi'r-rahmâni'r-rahîm selâmun aleykum bi-mâ sabertum fe-ni'me ukbe'd-dâr

2-Emere bi-inşâi hâze'l-imâreti'l-mübareketi'l-mekâmi'l-a'zami'l-âle'l-âdili

3-Es-sultan İsmail bin İbrahim bin İsfendiyar Han tekabbele Allahu minhu'l-hasenât fi sene semâne ve hamsîn ve semâne mie.¹²⁹ İbareleri yer almaktadır.

Kitabeden camiinin 858/1454 yılında Candaroğlu İsmail Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Camii, medrese, han ve hamamın yer aldığı İsmail Bey külliyesinde ilk eser 1454 yılında yapılan camii ve hamam olmuştur. Camiinin dört köşe altı sütunlu ve beş kubbeli son cemaat yeri vardır. Kubbelerin kasnakları sekizer köşelidir. Mermerden yapılmış taç kapısının etrafı silme tekniği ile çerçevelenmiş ve geçmeli geometrik motiflerle süslenmiştir. Mihrap ve minberi alçıdan olup minaresi de kesme taştan yapılmıştır. Camiinin batı bitişiğinde imaret mutfağı doğu bitişiğinde ise ambar veya yemekhane olarak yapılmış eklentiler vardır. Her iki bölüme de camii içinden geçilmektedir.¹³⁰

İsmail Bey 865/1461 tarihli vakfiyesinde camide imamlık yapanların hangi ilimleri bilmesi gerektiğini müezzin ve kıraat erbaplarının hangi vazifeleri yerine getireceğini ve bunun karşılığında imam, müezzin ve kıraat erbabına ne kadar ücret verileceğini ayrı ayrı belirtmiştir. Buna göre camii imamına her gün için 5 dirhem her sene için 6 mud buğday ve 6 mud arpa, müezzine her gün için 2 dirhem her sene için 3 mud buğday ve 3 mud arpa, kıraat erbabına ise her gün için bir dirhem verilmiştir.¹³¹ Camiinin Araç, Devrekani ilçeleri ile Deliler, Kavalca, Kırçalar,

¹²⁹ Yaşar Yücel, a.g.e., s.175; Mehmet Behçet, a.g.e., s.67

¹³⁰ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.56

¹³¹ VGMA Defter no:582, s.225

Hacıbey ve Esenler gibi birçok köyde vakıf arazisi vardır bina vakıfların malı olup 1991-1992 yıllarında restore edilmiştir. Camii günümüzde ibadete açık konumdadır.

İsmail Bey Mescidi (Filibe)

Fatih Sultan Mehmet Candaroğulları Beyliğine son verdiğinde Candaroğlu Hükümdarı İsmail Bey'in Anadolu'da kalmasını sakıncalı görerek Filibe'yi İsmail Bey'e dirlik olarak vermiştir. İsmail Bey Filibe'ye nakledildiğinde hükümdarlığı zamanında olduğu gibi Filibe'de de hayırlı eserler yapmaya devam etmiştir. İsmail Bey Filibe'de bir mescit ve su yolları yaptırmış, mescidin ve su yollarının bakımı ve çalışanlarının ihtiyaçlarının karşılanması için Filibe'nin bazı köylerinde satın aldığı bir çok mülkünü vakfetmiştir. İsmail Bey'in Filibe'deki vakıfları ile ilgili 8761472 tarihinde düzenlenen vakfiyesinden Filibe'ye bağlı Kadıköyü ve Hacı Halil Köyü civarında Abdurrahman Ahad ve Ali Fakih oğlu Mehmet'ten toplam beş değirmen satın alarak bu değirmenleri etrafındaki menkul ve gayri menkullerle birlikte vakfettiği anlaşılıyor. Ayrıca 882/1477 tarihinde Filibe'nin Kara Reis Köyünde sonradan satın aldığı iki değirmeni de ilave olarak mescit ve su yolları için vakfetmiştir. İsmail Bey vakıflarının tevliyetini hayatta iken kendisi üstlenmiş kendinden sonra ise oğlu Hasan Bey'e ondan sonrada onun nesline bırakmıştır.¹³²

¹³² VGMA Defter no:628, s.449

GÖREVLİ	ALDIĞI ÜCRET (GÜNLÜK)	ALDIĞI AYNİ MADDE(SENEDE)
Mütevelli	10 Dirhem	_____
İmam	5 Dirhem	1 mud pirinç,3 mud buğday
Müezzin	3 Dirhem	2 mud buğday, 1.5 mud pirinç
Mescidin hasır ve kandil yağı ihtiyacı	1 Dirhem	_____
Vakıfların tamiri	7 Dirhem	_____
Toplam:	26 Dirhem	2.5 mud pirinç, 5 mud buğday

Tablo I: Filibe'deki İsmail Bey vakfının giderleri

Kasım Bey Camii

Taşköprü'nün Çaycevher köyünde bulunan camii Candaroğullarından Adil Bey'in hükümdarlığı zamanında inşa edilmiştir. Kitabesinden anlaşılacağı üzere 760/1358 yılında Kasım adlı bir şahıs tarafından yaptırılan camiinin iki tane kitabesi bulunmaktadır. selçuki neshi ile yazılmış beş satırlık ilk kitabede :

1-Bismi'l-İllâhi'r-rahmâni'r-rahîm lâ ilâhe illa'l-İlah

2-Muhammedun rasûlu'l-İlah ve inne'l-mesâcida'l-İlahe

3-Ve lâ ted'av ma'a'l-İlahe ahaden fi imâreti

4-.....hâze'l-mescidi'l-mübâreke Kasım

5-bin .....fi ramazani'l-muazzam sene sittîn ve seba mie.¹³³ İbareleri yer almaktadır.

İkinci kitabe ise rika yazısı ile yazılmıştır. Kitabede:

1-Bismi'l-İllahi'r-rahmâni'r-rahîm lâ ilâhe illa'l-İlah Muhammedun rasûlu'l-lah

2-İnne hâzihi'l-camii'ş-şerîfe kâne

3-harabiyen fe ammerehu sâhibu'l-hayrât

¹³³ Yaşar Yücel, a.g.e., s.156

4-Es- seyid Ahmed ve sa'ru'l-müslimîn akada'l-llâu lehum

5-Tâliben li-rızâi rabbihi fi rabû'l-evvel hamsin ve elf.¹³⁴ İbareleri yer almaktadır.

İkinci kitabeden anlaşıldığı üzere camii 1055/1645 yılında Seyyid Ahmet ve diğer hayır sahipleri tarafından tamir ettirilmiştir. Caminin namaz kılma salonu dikdörtgen biçiminde olup döşemesi tavanı ve minaresi ahşaptan yapılmıştır. vakıf kayıtlarında camiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Kötürüm Bayezid Camii

Kastamonu'nun Araç ilçesinde bulunan camii kitabesinden de anlaşılacağı üzere 776/1374 tarihinde Candaroğlu Kötürüm Bayezid tarafından yaptırılmıştır.¹³⁵

Kitabe camii kapısının sağ tarafındaki mermer taşın üzerine kabartma olarak yapılmıştır. kitabenin bulunduğu mermer taşın genişliği 0.46 yüksekliği ise 0.50 cm' dir. kitabe selçuki neshi ile yazılmış olup dört satırdan ibarettir. Kitabede:

1-Ve inne'l mesâcide'l-llahe fela ted'av maa'llâhe ahaden

2-Bena haze'l-mescidi fi eyyâmi sultanü'l-berr

3-Ve'l-bahri Celeleddin Bayezid hallede mülkehu

4-Fi tarîh-i sene sitte ve seb'ne ve seb'a mie.¹³⁶ İbareleri yer almaktadır.

Moloz taşından harçla yapılmış olan caminin ağaçtan son cemaat yeri vardır. camii 1290/1870 tarihinde tamir edilmiştir eski zemin katın üzerine iki metre

¹³⁴ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.222

¹³⁵ Kötürüm Bayezid'in 776/1374 tarihli kitabe ile adına kestirdiği gümüş sikkelerden (bunlarda tarih yoktur) Celeleddin unvanını kullandığı anlaşılmaktadır. bkz. Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**, Ankara, 1991, s.69

¹³⁶ Mehmet Behçet, a.g.e., s.66; Talat Mümtaz Yaman, a.g.e., s.120; Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.226

yüksekliğinde bir kısım ilave edilmek suretiyle camii iki metre yukarıya kaldırılmış ve alt tarafı da boş olarak bırakılmıştır.¹³⁷

Kubbeli Mescid

Aynı adla anılan mahallede bulunan mescidi, kimin ne zaman yaptırdığı bilinmemekle birlikte Hacı Nusret tarafından yaptırılmış olabileceği tahmin edilmektedir. 1487 tahririnde yer aldığına göre Candaroğulları dönemine ait olabilir.¹³⁸ Mescid, tuğladan inşa olunan kubbesi bulunduğundan “kubbeli” adıyla anılmıştır. Bugün ki durumuyla İbni Neccâr mahallesi Atlambaç mevkiinde bulunan mescidin,1704 ve 1913 yıllarında iki defa tamir gördüğü ve 1980 yılında restore edilerek yalnız Ramazan aylarında ibadete açıldığı bilinmektedir.

İç mekan düzeni bakımından İbni Neccâr camii ile büyük bir benzerlik gösterdiği söylenen mescit halk arasında İbni Neccâr mescidi ,doğu bitişiğindeki türbe de İbni Neccâr türbesi adıyla anılmaktadır. Muhtemelen kubbeli mescitte İbni Neccâr camiinin banisi olan Murat oğlu Hacı Nusret tarafından yaptırılmıştır.¹³⁹ mescidin duvarları moloz taşından harçla yapılmış olup tuğladan kubbesi bulunmaktadır. Üst kısmın kible duvarı hariç üç tarafında ahşap mahfil vardır. Mescidin minber ve minaresi yoktur. Kubbeli mescidin evkâf defterlerinde vakıf kaydı bulunmamaktadır.

Küre-i Hadid Camii

Kastamonu’ya tabi Araç kazasının Küre-i hadid köyünde bulunan camii kitabesinden de anlaşılacağı üzere 855/1451 tarihinde Candaroğlu İsmail Bey

¹³⁷ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.120

¹³⁸ TD 23m, s.10

¹³⁹ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.155

tarafından yaptırılmıştır. Caminin kapısı üzerinde bulunan, mermer taşa selçuki neshi ile yazılmış olan üç satırlık kitabede :

1-Benâ haze'l –mescidi'l-mübareketi's-sultanü'l-muazzam İsmail bin

2-İbrahim bin İsfendiyar hallede'l-llahu mülkehu ve devletehu efeze ilâ sübhânehü'l-afv

3-Ve'l-mağfirete ala'l-llahi vahdehu fi tarîhi sene hamse ve hamsîne ve semâne mie.¹⁴⁰ İbareleri yer almaktadır.

Küre-i Hadid Camii moloz taşından harçla yapılmış olup çatısı ahşap üzeri kiremitle örtülüdür. Caminin son cemaat yeri ve döşemesi ahşaptandır. Minberin üzeri boyanarak bir iki çiçek motifi yapılmış, alçı olan mihrap ise oldukça zengin motiflerle süslenmiştir. Caminin ahşaptan yapılan minaresi 1306/1890 yılında tamir edilmiştir.¹⁴¹

Mahmut Bey Camii

Kastamonu merkezine bağlı şehrin 20 km kuzeyindeki Kasaba köyünde bulunan Mahmut Bey Cami devrinin büyük ustalıkla işlenmiş örneklerindedir. Kitabesine göre cami 768/1366 tarihinde Adil Bey'in oğlu ve Kötürüm Bayezid'in kardeşi Emir Mahmut Bey tarafından yaptırılmıştır.¹⁴² Caminin kapısı üzerinde 0.68 metre uzunluğunda ve 0.48 metre derinliğinde mermer taşa selçuki neshi ile yazılmış dört satırlık kitabe bulunmaktadır. Kitabede:

1-ve inne'l-mesâcide'l-llahe felâ tedav maa'l-llahe ahaden

2-emere bi-imâreti haze'l-mescidi'l-mübareketi's-şerîfe

¹⁴⁰ Yaşar Yücel, a.g.e., 175; Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.226

¹⁴¹ Mehmet Behçet, a.g.e., s.65

¹⁴² VGMA Defter no:581, s.226

3-el-emîru'l-kebir Mahmud bin merhûm Âdil Beğ

4-tâbe serâhu harrerehu fi ramazâni'l-mübârek sene semâne ve sittîne ve seba mie.¹⁴³

İbareleri yer almaktadır.

Caminin planı önü açık bir son cemaat mahalli, dikdörtgen biçimine yakın bir avlu kısmından ibarettir.¹⁴⁴ Binanın duvarları moloz taşından harçla yapılmıştır. Kesme taştan yapılmış tek şerefeli basit bir minaresi bulunmaktadır. Alçıdan yapılan mihrap geometrik ve bitkisel motiflerle süslüdür. Cami ahşap tavanlı, dört ahşap direk taşıyan üç sahınlı bir yapıdır.¹⁴⁵ Tavan, kapıdan mihraba doğru uzanan ağaç sütunlar üzerine uzatılmış iki kirişle ve yan duvarlar arasında birbiri üzerine bindirme tekniği ile ağaçtan yapılan üç tonozdan oluşmaktadır.

Caminin en önemli kısmı kapısı olup 1 metre eninde ve 1.70 cm derinliğindedir. Kapının sağ kanadının ortasında “ve inne'l-mesâcide'l-llahe felâ tedav maa'l-llahe ahaden” sol kanadının üzerinde “kâle'l-llahu tebâreke ve teâla” ve orta pervazda da “amele Abdullah bin Mahmud el-Nakkâş” yazıları bulunmaktadır. Mahmut Bey Camisinin kapısının yazı ve nakışları İbni Neccâr Camisinin nakkaşı olan Mahmut oğlu Abdullah tarafından yapılmıştır.¹⁴⁶ Kapının süsleri kabartma oyma tarzında yazı karakterinden ve bitkilerden çıkarılmış motifler şeklindedir.¹⁴⁷ Cami zengin boyamalarıyla da dönemin en ilginç ahşap direkli eseridir. Dıştan basit

¹⁴³ Mehmet Behçet, a.g.e., s.66; Talat Mümtaz Yaman, a.g.e., s.118; Yaşar Yücel, **XIII ve XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları Candaroğulları Beyliğı**, Ankara, 1988,s.158

¹⁴⁴ Mahmut Akok, “Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii”, **Belleten**, C. X, S.38, Ankara ,1946, s.299

¹⁴⁵ Gönül Öney, a.g.e., s.11

¹⁴⁶ Yaşar Yücel, a.g.e., s.159

¹⁴⁷ Mahmut Akok, a.g.m., s.296

bir yapı olarak görülen eser içte ahşap üzerine boyanmış mavi, kırmızı, beyaz, sarı renkli geometrik bitkisel şekillerle bezenmiştir. Cami 1262/1852 yılında tamir görmüştür. Eser mimari kıymeti olduğu gibi Candaroğulları sanatını yansıtmaması bakımından da önem arz etmektedir.

Mahmut Bey tarafından bu camiye ait 776/1374 tarihli vakfiye tertip edilmiştir.¹⁴⁸ Vakfiyeye göre Mahmut Bey Kasaba köyünde bulunan arazisini inşa ettirdiği caminin masraflarına karşılık olarak vakfeylemiştir. Araziyi caminin imamına, müezzinine, hafızlara vakfetmek suretiyle vakfin korunmasını ve idaresini hayatta olduğu müddetçe kendisi üstlenmiş vefatında ise evlat ve torunlarına bırakmıştır.

Musa Fakih Camii

Kastamonu'nun Musa Fakih mahallesi Gümüşlüce caddesi üzerinde bulunan cami Candaroğulları dönemi ulemasından olduğu anlaşılan Musa Fakih tarafından yaptırılmıştır. Caminin kitabesi olmadığından inşa tarihi kesin olarak tespit edilememiştir. Unvanından da anlaşılacağı gibi fıkıh alimi olan evkaf defterlerinde “iftihâru'l-fukaha” diye nitelendirilen Muslihiddin oğlu Musa Efendi'nin Araç'lı olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴⁹ Musa Fakih'in vefat tarihi bilinmemektedir.

Candaroğullarından günümüze kalan tarihi ve mimari kıymete sahip cami titizlikle korunması gereken eserlerdendir. Caminin duvarları moloz taşından harçla yapılmış olup giriş tarafında iki ahşap mahfil bulunmaktadır. Caminin mihrabı alçıdan ve geometrik motiflerle bezenmiş tahta olan minberi ise kalem işleriyle

¹⁴⁸ VGMA Defter no:581, s.226

¹⁴⁹ TD 456, Araç Kısmı

süslenmiştir.¹⁵⁰ Sonradan eklenen son cemaat yerinin solunda bir oda sağında ise minareye geçilebilen bir salon mevcuttur. Oyma tekniği ile yapılan sedef kakmalı caminin ahşap kapısı bitkisel motiflerle süslüdür. Sol kapı pervazının üst kısmındaki yazıdan kapının 1211/1797 tarihinde Sucu zade Mehmet Usta tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁵¹ Cami 1161/1748 Hacı Ali Efendi adlı bir hayır sahibi tarafından tamir ettirilmiştir ve birde minber koydurulmuştur. Vakıfların idaresi altında olan cami ibadete açık haldedir.

Musa Fakih'in adına vakfedilen arazilerin sayısı bir hayli fazladır. Hüseyin Bey aslı birisinin Araç kazası Tavşanlı köyünden Yunus, Mehmed, Sevindik, Davut çiftliklerini evlâdiyet üzere vakfettiği ve vakıfname verdiği, daha sonra Candaroğlu İsmail Bey'in de mukarrernâme verdiği kayıtlıdır.¹⁵² Araç kazasının Mugamlar, Buğsup ve diğer bazı köylerinde de Musa Fakih'in vakıf arazileri bulunmaktadır.

Müderris Camii

Kastamonu'ya bağlı Küre'nin Müderris mahallesinde bulunan cami 750/1349 tarihinde Candaroğulları hükümdarlarından Adil Bey zamanında müderris Hızır Efendi tarafından yaptırılmıştır.¹⁵³ Maalesef bu cami yandığından hakkında bilgi edinilememiştir.

Şadi Bey Mescidi

Kastamonu'nun Akmescit mahallesi Hamza Ağa sokağında bulunan mescidin Rıfai tekkesini inşa ettirmiş olan Bahtiyarzade İlyas oğlu Şadi Bey adındaki kişi

¹⁵⁰ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.214

¹⁵¹ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.109

¹⁵² TD 438, s.615; TD 456, Araç Kısmı; İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devlet**

Teşkilatına Medhal, Ankara,1970, s.167-168

¹⁵³ Mehmet Behçet,a.g.e.,s.62

tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır.¹⁵⁴ Tekkenin yapılış tarihi 817/1414 olduğuna göre mescit de bu tarihlerde yapılmış olabilir. Şadi Bey mahallesi 1487 tahririnde yer almasına rağmen mescitten gerek tahrir gerekse evkâf defterlerinde söz edilmemektedir. Şadi Bey Mescidi 1915 tarihinden sonra yıkılmıştır.

B) Medrese ve İmaretler

İsmail Bey Medresesi

Candaroğulları dönemine ait ayakta kalabilmiş tek medrese olması sebebiyle önemli bir yere sahiptir. İsmail Bey'in kendi adıyla anılan mahallede inşa ettirdiği külliyesi içinde –cami kapısının karşısında- yapılmış olan bu medrese küçük fakat zarif bir tarzda inşa olunmuştur. Medresenin kapısı üzerinde bulunan kitabede :

1-Bismi'l-İlâhî'r-rahmânî'r-rahîm kâle'n-nebiyyu aleyhi's-selâm

2-men feteha lehu bâbe'd-duâi futihat lehu ebvâbe'l-cenneti

3-fe-vâkıfe'l-medreseti yed'î ileyhe bi-târ'îhihe inne rahmete'l-İlâhî aleyh 880.¹⁵⁵

İbareleri yer almaktadır.

Medresenin kitabesinde yer alan 880/1475 tarihine bakılarak medresenin bu tarihte yapıldığı düşünülebilir. Ancak 861/1457 tarihli vakfiyede¹⁵⁶ medresenin varlığına işaret edildiğine göre kitabe ya sonradan konulmuş ya da inşaat ancak bu tarihte tamamlanmıştır. İsmail Bey medresesine, küçük karelerle kaplanmış olan ahşap kapıdan girilerek üstü tonozlu bir yoldan kare şeklinde olan avluya varılmaktadır. Avlunun tam ortasında havuz mevcuttur. Avlu etrafında ise içinde

¹⁵⁴ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.166

¹⁵⁵ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.166; Yusuf Akyurt , ag.e., s.36, no: 18

¹⁵⁶ VGMA Defter no: 582, s.227

ocak bulunan on oda ile kible tarafında sekiz köşeli kasnağı bulunan kubbe ile örtülü dersane yer almaktadır.¹⁵⁷

İsmail Bey inşa ettirdiği medrese ile devrin ünlü alimlerinin Kastamonu'ya gelmesini sağlamış ve burada önemli bir ilim merkezinin kurulmasına vesile olmuştur. Medresesini yüksek alim Niksarlı Muhyiddin için yaptıran İsmail Bey kütüphaneye de üç yüz cilt kitap vakfetmiştir.¹⁵⁸ Kastamonu'da "Küçük İmaret" denilen cami, medrese, kütüphane ve imareten oluşan külliye İsmail Bey tarafından 858/1454'de yaptırılmış ve bu esere ait 861/1457 tarihinde vakfiye tertip ve tanzim edilmiştir¹⁵⁹. Vakfiyede medrese için geniş hükümler bulunmakta olup buna göre; medrese için bir müderris tayin edilecek ve bu müderris Hanefi mezhebinden olup bilinmesi gereken şer'î ilimlerin usul ve furu'unu bilen dindar, takva sahibi tespit edilen günlerde eğitim ve öğretim görevini yerine getirebilen bir müderris olacaktır. Bu müderrise her gün için 14 dirhem her sene içinde 6 mud buğday ve 6 mud arpa verilecektir. Medreseye tahsil için devam eden talebeye de günde 5 dirhem verilecek ve bu miktarı müderris talebesine istediği gibi dağıtabilecektir. Ayrıca talebeye ekmek ve çorbadan yetecek kadar bir yemekte verilecektir. Müderris medreseye emniyetli, talebenin hallerini kontrol edebilecek bir bevvab (kapıcı) tayin edecek bu bevvab hem mevcut kitapları koruyacak hem de bu kitapları ilimle uğraşanlardan esirgemeyecektir. Kendisine bu işine karşılık günde 1 dirhem¹⁶⁰ ve yetecek kadar

¹⁵⁷ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.341; Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.59

¹⁵⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi I**, Ankara 1994, s.88, bkz. 1 no'lu dipnot

¹⁵⁹ VGMA Defter no:582,s.227;İsmet Kayaoğlu, "Candaroğlu İsmail Bey Vakfiyesi"**X. Türk Tarih Kongresi,C.III**, Ankara ,1991,s.1045

¹⁶⁰ Dirhem: Arap para sisteminde gümüş sikke yerinde kullanılmış sonrada

Osmanlılara geçmiş bir tabirdir. Dirhem'in en muhtemel ağırlığı 2.97gr'dir. bkz. M.

ekmek ile çorba verilecek senede de 3 mud¹⁶¹ buğday ile 3 mud arpa verilecektir. Ayrıca imaretin bulunduğu mahalleye bir muallim tayin edilecek; bu muallim evli muttaki, kıraat ve tecvit ilmi gibi gerekli ve şart olan bilgilere vâkıf olacak, yetim çocukları ve diğer çocukları okutacak kendilerinden bir şey istemeyecek, talim ve terbiyede çocuklara itaat gösterecektir. Kendisine de bu işine karşılık günde 3 dirhem ve senede 6 mud buğday ve 6 mud arpa verilecektir. şekilde gerekli olan bütün şartlar belirtilmiştir. Medrese külliye içinde bulunduğundan dolayı vakıfları ayrı ayrı kaydolunmamıştır.¹⁶²

Abdulkerim Abdulkadiroğlu İsmail Bey zamanını, sultanın ilim adamları ve şairleri himayesi, onlara yüksek mevki ve tahsisat bağlaması dolayısıyla Anadolu Beylikleri'nin kültür yönünden en yüksek ve en canlı devri olarak nitelemektedir.¹⁶³

İsmail Bey İmaretı

Taceddin İbrahim Bey Zade İsmail Bey adına düzenlenmiş olan 861/1457 tarihli vakfiyede¹⁶⁴ en geniş yeri imarete vakfedilen arazi ve binaların adları ve sınırları tutmaktadır. Bu da vakıf gelirlerinin oldukça fazla olduğunu, imaretin bu gelirlerle büyük bir sosyal işlevi yüklediğini göstermektedir. İsmail Bey'in Kastamonu'nun Şehinşah Kayasında inşa ettirdiği ve Aşağı İmaret adıyla da anılan

---

Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü**, C.I, İstanbul ,1993, s.453

¹⁶¹ Mud: iki avuç dolusu karşılığı buğday ölçüsü .Osmanlı toprağında 20 kile.

¹⁶² TD 438, s.601,602; TD 456, s.50-51, 63-66,86-92; TD 554, vrk.,21b,26b,34b-35a

¹⁶³ Abdulkerim Abdulkadiroğlu, "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyat-ı Sultani Adlı Eseri Üzerine Notlar", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler** (19-21 Ekim 1988, Kastamonu), Ankara ,1989, s.44

¹⁶⁴ VGMA Defter no: 582, s.227

imaret başlangıçta mescit, medrese ve türbeden teşekkül etmiş olan külliyesinin vakıfları arasında:

- 1-Maden-i Nuhas kasabasında yaptırdığı hamam
- 2-Kastamonu merkezinde yaptırdığı hamamın etrafındaki dükkanlar
- 3-İmaret ve medresenin de üzerinde bulunduğu Kırım çiftliği adıyla anılan arazi
- 4-Kastamonu'da şehrin alt tarafında bulunan bahçe
- 5-Kastamonu merkezinde Hatun bahçesi
- 6-Kastamonu yakınında Küffar köyündeki Keşiş arzi diye bilinen çiftlik
- 7-Devrekani'nin Göynük-viran divanında Yalınca mevkiindeki araziler
- 8-Göynük-viran'a bağlı Alınca köyündeki Durak arazisi
- 9-Devrekani'ye bağlı Çardak ve Mancılık köyleri arasında bulunan Çerçi boyunduruğu denilen arazinin tamamı
- 10-Kastamonu şehrine bağlı Sorkun gulam nahiyesinde Küçiler köyünde bulunan bir çiftlik
- 11-Göynük-viran Çit, Karaağaç, Gönül, Köprü ve Bilecik köylerinin tamamı
- 12-Ağcakavak köyünde Ahi yeri diye bilinen arazinin tamamı ile iki değirmen
- 13-Ulusazı diye bilinen arazinin tamamı ile İnebey ve Hacibükü köylerinin öşrü.

Bu yerlerin gelirleri bütünüyle İsmail Bey imaretinin masrafları ve imarettaki görevlilerin nafakaları için tahsis edilmiştir. İmarete tahsis edilen vakıfların çokluğu İsmail Bey İmaretinin ne denli büyük bir tesis olduğunu göstermektedir. İmaretin Kastamonu sosyal yaşantısına büyük bir canlılık kazandırdığı görülmektedir.

GÖREVLİ	ALDIĞI AYNÎ MADDE (SENEDE)	ALDIĞI ÜCRET (GÜNDE)
Şeyh	6 mud buğday, 6 mud arpa	6 Dirhem
İmam	6 mud buğday, 6 mud arpa	5 Dirhem
Müezzin	3 mud buğday, 3 mud arpa	2 Dirhem
Muhasib (kâtib)	3 mud buğday, 3 mud arpa	2 Dirhem
Anbar Memuru	3 mud buğday, 3 mud arpa	2 Dirhem
Aşçı	Yetecek kadar ekmek ve çorba	2 Dirhem
Ekmekçi	Yetecek kadar ekmek ve çorba	2 Dirhem
Nakib (şeyh yardımcısı)	3 mud buğday, 3 mud arpa	2 Dirhem
Ferraş	3 mud buğday, 3 mud arpa	1.5 Dirhem
Üç köle için	Doyurulacak	3 Dirhem
10 kâriden her biri		1 Dirhem
müderris	6 mud buğday, 6 mud arpa	14 Dirhem
Talebe	Yetecek kadar ekmek ve çorba	5 Dirhem
Bevvab	Yetecek kadar ekmek ve çorba 3 mud buğday, 3 mud arpa	1 Dirhem
Muallim	6 mud buğday, 6 mud arpa	3 Dirhem
Toplam: 15 görevli	42 mud buğday, 42 mud arpa	51.5 dirhem

Tablo II: İsmail Bey İmaretinde ve medresesinde bulunan görevliler ve aldıkları ücretler

Kasım Bey İmaretî

Candaroğlu İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey 833/1430 tarihli vakfiyesi¹⁶⁵ ile "Mahrûse-i Ankara'nın haricinde Saray- yeri adıyla anılan mevzide bina ve inşa ettiği imâret-i şerife ve zâviye-i latife"ye yaptığı vakıfları belirtmektedir. Yapılan vakıflar şunlardır:

1-Ankara'nın Samra, Saray, Ağca, Ahıkırı, Çağabey, Satıyüzü, Yapraksekü, Aksekü, Bademçayı, Çakırlar, Davudlar, Yakaköy, Çiftçiler, Sarıkaya, Gökçeözü, Karagöbek, Tilkişehri, Pazar, Çukurviran, Doğdu, Kızılsin, Dengi, Ekincik köylerinin tamamı Kargu nahiyesinde Öküz ve Yazukilise, Kay, Peltek, Balışeyh, Hızırseyyid köylerinin tamamı

2-Ankara'da kain ahalice bilinen bezzâzistan'ın dört tarafındaki arazi ile birlikte tamamı ve imaret dükkanları diye bilinen yedi adet dükkan

3-Ankara'da kain ziraata mahsus üç kıta arazinin tamamı

4-Ankara'da kain hanın tamamı

5- Ankara'da Beylik Cenderesi denilen cenderenin aletleri ile birlikte tamamı

6-Ankara'da Cami-i kebir avlusunda bulunan Yukarı Hamam diye bilinen hamamın tamamı

7-İmaret avlusunda bulunan Aşağı Hamam diye bilinen hamamın tamamı

8-Ankara'da kain Bademli Bahçesinin tamamı içindeki bütün müştemilatı ile birlikte vakfedilmiştir.

Bütün bu vakıflardan sağlanan gelirler imaretin görevlilerin maaşı ile imarette sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez pişirilecek yemek için

¹⁶⁵ VGMA Defter no: 593, s.247

harcanacaktır şeklinde şart koşulmuştur. Vâkîf, vakîf işlerinde tevliyeti ise Emirze bey namı ile meşhur olan oğlu İskender'e bırakmıştır.

GÖREVLİ	ALDIĞI AYNÎ MADDE (SENEDE)	ALDIĞI ÜCRET (GÜNDE)
Şeyh	6 ölçek buğday 6 ölçek arpa	3 dirhem
İmam	6 ölçek buğday 6 ölçek arpa	4 dirhem
Müezzin	3 ölçek arpa	2 dirhem
Katip	6 mud buğday 6 mud arpa	2 dirhem
Nakib	3 ölçek buğday 3 ölçek arpa	Aylık 40 dirhem
Aşçı	2 ölçek buğday	1.5 dirhem
Ekmekçi	1 ölçek buğday 1 ölçek arpa	1.5 dirhem
Hadim(bevvab ve ferraş)	4 ölçek buğday	1 dirhem
Kilerdar	2 ölçek buğday	1 dirhem
Gendüm-gûb	3 ölçek buğday	1/2 dirhem
Harbende(ahurcu)	4 ölçek buğday	1 dirhem
Toplam: 11 görevli	37 ölçek buğday 25 ölçek arpa	17.5 dirhem

Tablo III: Kasım Bey imaretindeki görevliler ve vakıftan aldıkları ücretler

Muzaffereddin Medresesi

Taşköprü' de bulunan ve Muzaffereddin adıyla anılan medresenin –büyük Taşköprü yangınında önemli bir kısmının yanması neticesi kırılarak- üç parça olmuş kitabesi mevcuttur.¹⁶⁶ Kitabedeki yazı selçuki neshi ile yazılmış olup altı satırdan oluşmaktadır. Bugün Kastamonu müzesinde bulunan medresenin kitabesi 57 numara ile kayıtlı olup her bakımdan dikkat çekicidir. Kitabede :

1-emere bi-imâreti hâzihi'l-medreseti'l-mübâreketi'l-merhûmu'l-mağfûru's-sa'îd

2-eş-şehîd muzafferu'd-dîn Yavlak Arslan bin Alp-yürek teğammede'l-llahu bi-ğufrânehu ve enzelehu

3-.....cinânehu fa-kîmete ba'dehu vefâe bi'l-işâreti'l-âliyeti min hazreti'l-mevlâ el-mu'azzam

4-ma'denu'l-cûdi ve'l-kerem el-guzâtu kâmea et-tâğatu ve kâhera'l-kefera

5-ve'l-müşrikîn pehlivân-ı a'zam şucâu'd-devleti ve'd-dîn Süleyman ibni el-emîru'l-kebîru'l-merhûmu'l-mağfûr

6-Bedru'd-dîn el-Candâr eyyede'l-llahu eyyâme devletehu ve harrese havzatu'l-islâmi bi-adâletihi fi şuhûri sene tisa ve işrîne ve seb'a mie.¹⁶⁷ İbareleri bulunmaktadır.

Muzaffereddin Medresesi'nin temeli Selçuklu sultanlarından II. Gıyaseddin Mesut'un atabeyi Muzaffareddin Yavlak Arslan tarafından atılmış ve Candaroğlu I. Süleyman Paşada medresenin inşasını tamamlamıştır.¹⁶⁸ I. Süleyman Paşa' nın ismine yazılı olarak sadece 729/1328 tarihli medresenin kitabesinde rastlamaktayız.

¹⁶⁶ T. Mümtez Yaman, a.g.e., s.103

¹⁶⁷ Mehmet Behçet, a.g.e., s.58; Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmaları I**, Ankara ,1991, s.152

¹⁶⁸ Metin Süzen, a.g.e., s.232; Cahid Baltacı, a.g.e., s.323

Bu da bize Süleyman Paşa döneminde, imar faaliyetlerinin henüz başlangıç safhası geçirmekte olduğunu göstermektedir.

Muzaffereddin Medresesi'nin müderrisi Hoca Sadeddin Efendi'nin Acem'den Rum'a geldiğini söylediği Hayreddin Halil bin Kasım'dır.¹⁶⁹ Tahsilini tamamladıktan sonra Molla Yeğen tarafından dönemin hükümdarı olan İsmail Bey'e gönderilen Hayreddin Halil Taşköprü'deki Muzaffereddin Medresesine tayin edilmiş ve kendisine 30 dirhem ile Bakır Küre'sinin gelirinden günlük 50 dirhem tahsis edilmiştir.¹⁷⁰ Fatih Sultan Mehmet Kastamonu'yu İsmail Bey'den alarak İstanbul'da Semaniye Medreselerini bina ettiğinde Hayreddin Efendiye müderrislik teklif etmiş ancak Hayreddin Efendi teklifi kabul etmeyerek yerinde kalmıştır. Bunun üzerine Fatih Hayreddin Efendiye Muzaffereddin Medresesi'nden azlettirmiştir. Günümüzde medrese yıkılmış ve yerine başka binalar inşa edilmiştir.

C) Tekke ve Zaviyeler

Ahi Şorve Zaviyesi

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli bir yeri olan ahiler ile dervişlerin faaliyet merkezleri zaviyeler olmuştur.¹⁷¹ Bir takım kamu hizmetlerini yerine getirmek üzere vakıf müessesesinden yararlanılarak kurulmuş olan zaviyelerden biri de Kastamonu'daki Ahi Şorve Zaviyesidir. Kaynaklarda Şorbe, Şorve veya Şarva olarak geçen zaviyenin 703/1303 tarihinde

¹⁶⁹ **Tâcü't-tevârih I**, s.465

¹⁷⁰ Ahmet Subhi Furat, "Şekâyık-ı Numâniye'nin Türk İlim Tarihindeki Yeri", **Türk Kültüründe ve Tarihinde Kastamonu Tebliğler** (19-21 Ekim 1988 Kastamonu)Ankara ,1989,s.56

¹⁷¹ Doğan Kuban, "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri üzerinde Bazı Gelişmeler"VD,S.VII ,Ankara,1968, s.60-61

tanzim edilen vakfiyesi¹⁷² Kastamonu kadısı Mehmet bin Mehmet bin Abdulaziz tarafından düzenlenmiştir. Şeyh Ahi Şorve vakfiyede “kendi mülkü olan Kastamonu’ya tabi Hisarcık ve Değirmençayırı, Kozyaka nahiyesindeki Kızılcaviranı, Akça-viran nahiyesine tabi Seyrekliği ve Karasu nahiyesinde bulunan Terkeşe adlı çiftliği Kastamonu’daki zaviyesine vakfeylemiştir. Elde edilen vakıf gelirlerinin bir kısmının zaviyede ikamet edenlere, gelip geçen yolcu ve fukaraya harcanmasını, bir kısmının ise kölelerin azat edilmesine, zaviyenin aşevine ve tamiratına, vakfın işlerini idare eden mütevelliyeye sarf edilmesini şart koşturmuşur. 1530 tahririnde ve Kanuni dönemine ait evkâf defterinde Ahi Şorve zaviyesi ile ilgili kayıtlar yer almaktadır.¹⁷³ 1582 yılına ait evkâf defterinde ise zaviyeye vakfedilen yerlerden elde edilen gelirlerin toplamı 1.023 akça olarak kaydedilmiştir.¹⁷⁴

Vakfiye Kastamonu’da Türk yerleşmesinin ne zaman hangi boyutlara ulaştığını ve vakıf kurumunun hangi fonksiyonlarını üstlendiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Şeyh Ahi Şorve hakkında 703 tarihine ait vakfiyeden başka herhangi bir belge ve bilgiye ulaşılammıştır.

Dayı-Daî Sultan (Tekkesi) Zaviyesi

Türbesinin Kastamonu’nun Honsalar mahallesinin Hızıroğlu olduğuna bakılırsa zaviyesinin de aynı yerde olduğu tahmin edilebilir. Tekke muhtemelen Candaroğulları zamanında yapılmıştır.1487 tahririnde Dayı-Daî Sultan adında bir mahalle ismi kayıtlı olup¹⁷⁵ bu mahalle daha sonraki tahrirler de aynı adla

¹⁷² VGMA Defter no:591,s.12

¹⁷³ TD 438,s.599;TD 456,s.23-24

¹⁷⁴ TD 554,vrk.,16a-16b

¹⁷⁵ TD 23m,s.21

anılmıştır.¹⁷⁶ Zaviyenin Sapaca ,Sorkuncuk, Kuyucak karyelerinden vakıf gelirleri olduğu gibi Kazancılar çarşısında zemin geliri,bahçe ve değirmen ile Honsalar hamamının zemin icâresi zaviyenin gelirleri arasında yer almaktadır.¹⁷⁷

Dede Sultan (Tekkesi) Zaviyesi

Dede Sultan adında bir Mevlevi Şeyhi tarafından bugün ki İsfendiyar Bey mahallesinde inşa olunmuştur. zaviyenin inşa olunuş tarihi muhtemelen Candaroğulları dönemine aittir. 1487 tahririnde “Dede Sultan Tekkesi Mahallesi” adıyla bir mahalle mevcut iken ¹⁷⁸ 1530 tahririnde “Dede Sultan Zaviyesi” adıyla kaydolunmuştur.¹⁷⁹

Dede Sultan’ın Kastamonu’ya bağlı Öyücek, Karası,Boyundurcuk, Mutrib-
viran ve Yürek-viran karyelerinden bazı yerler zaviyesine vakf olunduğu gibi bir hamam yaptırarak onu gelirini de kendi zaviyesine vakfetmiştir. ayrıca çarşıda bulunan bir dükkanın kirası,bir değirmen ve aynı mahalledeki zeminin icâresi de zaviyenin gelirleri arasındadır.¹⁸⁰ 1530 tarihli tahrir defterinde hamamın günlük geliri 10 akça yıllık geliri 3600 akça ,dükkanın kirası senelik 60 akça,değirmenin geliri 100 akça ve zemin icâresi de 30 akça olarak kayıtlıdır. ¹⁸¹

Dede Sultan’n Mevlevihane’de medfun bulunduğu ve ölüm tarihinin de 920(1514) olduğu söylenmektedir.¹⁸²

¹⁷⁶ TD 438 s.591

¹⁷⁷ TD 438 s.601;TD456 s.41-43;TD 554,vrk.,25a-b

¹⁷⁸ TD 23m,s.21

¹⁷⁹ TD 438,s.599

¹⁸⁰ TD 438,s.599,600,609,614,637,638; TD 456,s.24-26;TD 554 vrk.,17a-18a

¹⁸¹ TD 438,s.599

¹⁸² Mehmet Behçet,Kastamonu Asâr-ı Kadimesi, haz. Musa S. Cihangir,Kastamonu 1998,s.104

Dualı Seyid Zaviyesi

Candaroğulları dönemi hükümdarlarından I.İbrahim Bey'in 745/1344-1345 tarihinde tertip ettirdiği Kastamonu'daki Dualı Seyid zaviyesinin yine aynı yıl Sinop'ta tanzim edilmiş vakfiyesi mevcuttur.¹⁸³ I. İbrahim Bey'in "emirü'l-muazzam,sahibu'l-ilm ve'l-kalem ve's-seyf" sıfatlarıyla anıldığı vakfiyesinde "Gıyaseddin" unvanını kullandığı da anlaşılmaktadır. Sinop mahkemesinde düzenlenmiş olan vakfiye Emir Mehmed ibni Emir Kemalüddin İsmail ile muhtesip Ali adıyla bilinen Aliyuddin Ali bin Hamza'nın şahitliğiyle kayıtlara geçirilmiştir. vakfiyeye göre Süleyman paşa'nın oğlu Çelebi İbrahim Bey veraset yoluyla, Hatun binti Nahşi tarafından kendisine intikal eden Kastamonu'ya tabi Azdavay nahiyesindeki Savaş adlı mahalli Şeyh Mahmud'un çocuk ve torunlarına terk ve tahsis ederek vakfeylemiştir. Şeyh sonradan burayı zaviye haline getirmiş adına da Dualı Seyid zaviyesi denilmiştir.¹⁸⁴

Emre Sultan Zaviyesi

Zaviyeler tıpkı ahilik kurumu gibi XIII. ve XIV. yüzyıllarda önemli rol oynamıştır. Bu döneme ait vakıf senetlerindeki yer adları incelendiğinde özellikle XIV. yüzyılda kurulmuş olan Türk köylerinin önemli bir kısmının şeyh ve fakih unvanı taşıyan kimselerin adlarıyla anıldığı görülmekte ve bu köylerin zaviyelere yakın yerlerde kurulduğu dikkati çekmektedir.¹⁸⁵ 774/1372 tarihli vakfiye¹⁸⁶Candaroğlu II. Süleyman Paşa'nın Emre Sultan zaviyesine vakfettiği yerlerle

¹⁸³ VGMA Defter no:582,s.271

¹⁸⁴ T. Mümtaz Yaman,a.g.e.,s.108

¹⁸⁵ Yaşar Yücel, XIII.-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi

Çobanoğulları Candaroğulları Beyliği, Ankara ,1988,s.137

¹⁸⁶ VGMA Defter no:580,s.121

İlgilidir. Süleyman Paşa veliahtlığı döneminde Devrekani nahiyesindeki zaviyeye Şeyh Emre karyesindeki arazinin tamamını, Göynük-viran karyesindeki arazi ve yaylağı, Ağlı, Hasanlı, Ortaca ve Seydiler karyesindeki yerlerin gelirleri zaviyeye uğrayan misafir ve yolcuların masraflarına vakfetmiştir, vakfın idaresini de merhum Şemseddin Şeyh Emre oğlu Mehmet oğlu İmam Şemseddin'e bırakmıştır.

1530 tarihli defterde “vakf-ı zâviye-i Şeyh Emre karye Emre hane 20 mücerred 5 hasıl1547” ibaresi kayıtlıdır ¹⁸⁷

İbrahim Bey(Aktekke) Zaviyesi

Candaroğlu II. İbrahim Beyinde babası İsfendiyar Bey gibi şehrin ve Karaçomak deresinin doğu kısmında bir imaret yaptırdığını görmekteyiz. 1439-1443 yılları arasında inşa ettirdiği imaretinde zaviye ve mescidin bulunduğu sanılmaktadır. İmaretinin zamanla yandığı ve yerine İbrahim Bey (Aktekke) caminin inşa olduğu yolumda bir rivayetten bahsedilmektedir.¹⁸⁸ 1487 ve 1530 yıllarına ait tahrir defterlerinde İbrahim Bey Zaviyesi adıyla bir mahalle mevcuttur.¹⁸⁹ Şer'iyeye sicillerinde ise Aktekke vakfi olarak geçmektedir.¹⁹⁰ İmarete As ve Geyiklü karyelerinin vergi gelirleri vakfedilmiştir.¹⁹¹

İsfendiyar Bey Zaviyesi

Candaroğlu İsfendiyar Bey'in kendi adıyla anılan mahallede inşa ettirdiği zaviyesi muhtemelen şehrin doğu kısmını iskana açmak maksadıyla inşa olunmuştur. Zaviyenin yapılış tarihi 1420 sonrası olmalıdır. 1487 tahririnde “İsfendiyar Bey

¹⁸⁷ TD 438,s.635

¹⁸⁸ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.149

¹⁸⁹ TD 23m, s.16; TD 438, s.592

¹⁹⁰ KŞS 13, s.29

¹⁹¹ TD 438, s.600; TD 456, s.11-13; TD 554,vrk 8b-10a

Zaviyesi mahallesi” olarak anılan mahalle,¹⁹² 1530 tahririnde “İsfendiyar Bey” olarak geçmektedir.¹⁹³ İsfendiyar Bey zaviyesine ve camiine gelir temin etmek maksadıyla Beğ Hamamı’nı yaptırmıştır. Beğ hamamının günlük geliri 13 akça ,yıllık geliri de 4.680 akça olarak kayıtlara geçirilmiştir.¹⁹⁴

Kasım Bey Zaviyesi

Melik Kasım bin Melik İsfendiyar 867/1463 tarihli vakfiyesi¹⁹⁵ ile Ankara’ya bağlı Dimlu divanından Saray köy karyesinde bina ve inşa ettirdiği zaviyenin masraflarını karşılamak üzere tasarrufu altında bulunan emlak, akar ve bağlarını vakfetmiştir. Zaviyenin vakıfları şunlardır:

- 1-Ankara’ya tabi Saray köyü
- 2-Ankara’ya bağlı Derele Karyesinin tamamı
- 3-Ankara’ya bağlı Tuhat ve Saray köylerinde yaptırdığı hamamların geliri
- 4-Saray köyündeki bahçe ve arazisinin tamamı

Bütün bu vakıflardan elde edilen gelirler ihtiyaç duyulması halinde öncelikle zaviye ve hanın onarımına sonrada zaviyeye gelip giden ve orada ikamet eden fakirlere sarf edilmesini şart koşmuştur. Vâkıf vakfın nezaret ve tevliyetini ise Şeyh Sinan oğlu İmam Yusuf Fakih’e onun ölümünde ise oğullarına ve en sonunda ise Saray köyü imamına şart koşmuştur.

¹⁹² TD 23m, s.8

¹⁹³ TD 438, s.591

¹⁹⁴ TD 438, s.600

¹⁹⁵ VGMA Defter no: 581, s.471

GÖREVLİ	ALDIĞI AYNÎ MADDE (SENEDE)	ALDIĞI ÜCRET (GÜNDE)
Mütevelli	Mahsulün onda biri	_____
İmam	_____	2 dirhem
Müezzin	3 ölçek buğday	1 dirhem
Şeyh	3 ölçek buğday 3 ölçek arpa	2 dirhem
Toplam:	6 ölçek buğday, 3 ölçek arpa	5 dirhem

Tablo IV: Kasım Bey'in vakıflarında çalışanlar ve aldıkları ücretler.

Rufai Tekkesi Zaviyesi

İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı zamanında inşa olunan eserlerden biri de Rufai Tekkesidir. Kastamonu'da Honsalar mahallesindeki cami yakınında ve Dayı Sultan Zaviyesinin tam karşısındaki bir evin duvarında bulunan kitabe 817/1414 tarihli olup Rufai tekkesine aittir.¹⁹⁶ Kitabe selçuki neshi ile yazılmış 0.53x0.57m ebatındadır. Kitabede:

1-emere bi-imâreti hâzihi'z-zâviyeti'l-mübâreketi

2-el-ahmediyetu'r-rufaiyye resmu emîru'l-kebîr

3-Şâdi bin İlyas ibni Bahtiyar fi târîhi sene sitte aşere ve semâne mie.¹⁹⁷ İbareleri bulunmaktadır.

Tekke emiru'l-kebir Şâdi bin İlyas ibni Bahtiyar tarafından yaptırılmıştır. Kitabedeki emiru'l-kebir unvanından dolayı bu kişinin hükümdara yakın bir bey veya komutan olduğu sanılmaktadır. Ancak Şâdi bin İlyas'ın kim olduğuna dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁹⁶ Yusuf Akyurt, a.g.e., s.13, no:10

¹⁹⁷ Yaşar Yücel, a.g.e., s.164

D)Han ve Hamamlar

Deve Hanı

İsmail Bey veya İmaret mahallesi diye anılan ve İsmail Bey'in Külliyesi içinde inşa edilen han "Deve hanı"adıyla zikrolunmaktadır. 865/1461 tarihinden önce külliye içinde yer alan hamam ile birlikte camii ve medreseye gelir temin etmek maksadıyla İsmail Bey tarafından inşa ettirilen hanın¹⁹⁸ kitabesi mevcut değildir.

Hanın ön yüzü kesme taştan yanları da moloz taşından harçla yapılmış olup aralarına tuğlalar konulmuştur. Basık kemerli kapısından girince yüz ölçüsü 4x11 metre olan kısımda sağlı sollu bekçi odaları bulunmaktadır. hanın ahır kısmı ise 13x11 metre boyunda olup çatısı tonozla örtülmüştür.¹⁹⁹

İsmail Bey Kervansarayı(Hanı)

İsmail Bey'in Deve ve Kurşunlu hanından başka Yukarıpazar mevkiinde kervansaray olarak da anılan bir han daha yaptırdığı anlaşılmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman ve III. Murat dönemine ait evkâf defterleri'nde bu kervansarayın harap olduğu, yerine Nasrullah Çelebi'nin hamam bina ettiği ve 60 akça zemin icaresi ödediği kayıtlıdır.²⁰⁰

Kasım Bey Hanı

Melik Kasım bin Melik İsfendiyar 867/1463 tarihli²⁰¹ vakfiyesi ile Ankara'ya bağlı Dimlu divanından Saray köy karyesinde bina ve inşa ettirdiği hanın

¹⁹⁸ VGMA Defter no:582, s.225

¹⁹⁹ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.350; Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.68

²⁰⁰ TD 438, s.601; TD 456, s.45; TD 554, vrk. 26b

²⁰¹ VGMA Defter no: 581, s.471

masraflarını karşılamak üzere tasarrufu altında bulunan emlak, akar ve bağlarını vakfetmiştir. Zaviyenin vakıfları şunlardır:

- 1-Ankara'ya tabi Saray köyü
- 2-Ankara'ya bağlı Dereli Karyesinin tamamı
- 3-Ankara'ya bağlı Tuhat ve Saray köylerinde yaptırdığı hamamların geliri
- 4-Saray köyündeki bahçe ve arazisinin tamamı

Bütün bu vakıflardan elde edilen gelirler ihtiyaç duyulması halinde öncelikle zaviye ve hanın onarımına sonrada zaviyeye gelip giden ve orada ikamet eden fakirlere sarf edilmesini şart koşturmuştur. Vâkıf vakfin nezaret ve tevliyetini ise Şeyh Sinan oğlu İmam Yusuf Fakih'e onun ölümünde ise oğullarına ve en sonunda ise Saray köyü imamına şart koşturmuştur.

Kurşunlu Han (İsmail Bey Hanı)

Kastamonu'da Attarlar çarşısında bulunan ve "Kurşunlu Han" adıyla anılan bu hanı Candaroğlu İsmail Bey yaptırmıştır. Hanın yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1460 yılından önce yapıldığı muhakkaktır. İsmail Bey'in camii medrese ve imaretine gelir temin etmek maksadıyla yapılmış olan bu han Türk-İslam mimarisinin Kastamonu'daki şaheserlerinden biridir. Yusuf Akyurt hanın iki katlı ve tetkike şayan bir usulde inşa edildiğini belirtirken²⁰² Fazıl Çiftçi'de 1972 restorasyonundan sonra hanın alt katında 14 üst katında da 29 odası bulunduğunu belirtmektedir.²⁰³ Kurşunlu hanın dış duvarları moloz taşından iç tarafları da kesme taştan yapılmış olup hanın ortasında avlusu bulunmaktadır. Ortadaki avlu kapısının iki tarafından birer taş merdivenle üst kata çıkılmaktadır.

²⁰² Yusuf Akyurt, a.g.e., s.35, no: 17

²⁰³ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.269-270

XVI. yüzyıl tahrir defterlerine göre handa bulunan dükkânların kirası yıllık 7.000 akça olarak kayıtlıdır.²⁰⁴ 1102 (1691) tarihli sicil kaydında Kurşunlu han'ın gündeliği 100 akça icare ile 1101/1689 senesinden itibaren üç seneliğine el-hâc Mehmed adlı emekli sipahiye icarlandığı ancak tamire muhtaç olan yerlerini tamir ettirmesi gerektiği şeklinde kayıt bulunmaktadır.²⁰⁵

Oyacalı Köyünde İsmail Bey Hanı

Araç'ın İğdir nahiyesine bağlı Oyacalı köyünde bulunan han kitabesinden anlaşılacağı üzere 852/1448 tarihinde İsmail Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabe selçuki neshi ile yazılmış olup üç satırdan oluşmaktadır. Kitabede:

1-benâ hâze'l-hâne'l-mübâreke's-sultânu'l-muazzam İsmail bin İbrahim
2-bin İsfendiyar Han eyyede'l-llahu memleketuhu ve efâza subhânehu'l-afv
3-ve'l-mağfire bi-rûhi alâ ibnuhu ve cedduhu fi sene târihi isneteyn ve hamsin ve semâne mie. ²⁰⁶İbareleri yer almaktadır. Kitabe bugün etnoğrafya müzesinde muhafaza edilmektedir. Oyacalı köyündeki han ise harap haldedir.

Çayırçık Hamamı

Devrekani'ye bağlı Çayırçık köyünde bulunan hamam, İsmail Bey'in aynı köyde yaptırdığı camiye gelir temin etmek amacıyla yapılmıştır. Bina moloz taşından harçla yapılmış olup 9x8 metre ebadında ahşaptan soyunma yerine sahiptir. Hamamın aynı hizada üç tane halveti bulunup halvetlerin üzerleri de kubbe ile örtülüdür. 1530 yılına ait tahrir defterinde hamamın yıllık gelirinin 500 akça olduğu kayıtlıdır.²⁰⁷

²⁰⁴ TD 438, s.601; TD 456, s.45; TD 554, vrk. 226b

²⁰⁵ KŞS 4, s.169

²⁰⁶ T. Mümtaz Yaman a.g.e.,s.155; Yaşar Yücel, a.g.e., s.173

²⁰⁷ TD 438, s.599

Frenkşah Hamamı

Çobanoğulları döneminde yapılmış olan Atabey hamamından sonra Kastamonu'da inşa edilen ikinci hamam Nasrullah Kadı Camiinin Kuzey-batı kısmında yer alan Frenkşah hamamıdır. Emir Cemaleddin Frenkşah bin el-Hızır bin izzu'd-devle el-Aksarayı tarafından kadın ve erkeklere mahsus olmak üzere iki taraflı olarak inşa ettirilen hamam etrafına bina ettirilen dokuz dükkanla beraber cami ve türbeye vakfolunmuştur. Hamam muhtemelen 661/1262 yılında yaptırılmıştır.²⁰⁸

1530 yılına ait tahrir defterinde hamamın günlük gelirinin 6 akça, yıllık gelirinin de 2.160 akça olduğu kayıtlıdır.²⁰⁹ Bu gelirin yarısını çocuklarına ,dörtte birini Frenkşah mescidine ve diğer dörtte birini de türbesinin bulunduğu Alamescid'e vakfetmiştir. Kanuni dönemi ve 1582 yılına ait evkâf defterinde de hamamın günlük gelirinin 14 akça, yıllık gelirinin de 5.040 akça olduğu görülmektedir.²¹⁰ Hamam 1130/1718 yılındaki yangından sonra tamir ettirilmiş ayrıca 1170/1757 yılında da ikinci bir tamir yapılmıştır.

Tarihi Frenkşah Hamamı bugün lokantaya dönüştürülmüş olup orijinal vakfiyesi hamamın girişinde sol duvarda asılı durmaktadır.

Honsalar Hamamı

Honsalar Hamamının İsfendiyar Bey'in veziri Honsalar Ali tarafından, kendi adıyla anılan mahallede yaptırıldığı sanılmaktadır. Honsalar Mescidine vakıf olan hamamın, geliri 1530 yılına ait tahrir defterinde 720 akça olarak kayıtlıdır.²¹¹ Hamamın yapıldığı arsa Dayı Sultan zaviyesine icarlı olup zaviyeye yılda 72 akça

²⁰⁸ VGMA Defter no: 609, s.99

²⁰⁹ TD 438, s.600

²¹⁰ TD 456, s.27; TD 554, vrk.18b

²¹¹ TD 438, s.602

verilmektedir.²¹² 1582 yılına ait evkâf defterinde ise hamamın günlük 8 akçadan yıllık 2.880 akça gelirinin olduğu kayıtlıdır.²¹³

İlisu Hamamı

Eski adı “İlisu” olan Kastamonu’nun Kasaba köyünde bulunan üç adet hamam harabesinden en eskisi Pazar mevkiindeki çifte hamamdır. Candaroğullarından Adil Bey’in oğlu Emir Mahmud tarafından muhtemelen Mahmud Bey camiine gelir sağlamak amacıyla yapılan hamam bugün harabe durumundadır. Hamamın yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Mahmud Bey camiinin yapılış tarihi olan 768/1366 tarihinde yapıldığı sanılmaktadır. Kasaba köyünde bulunan diğer iki hamam harabesinin ise ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı belli değildir.²¹⁴

İsfendiyar (Beğ) Hamamı

İsfendiyar Bey tarafından 1392-1439 tarihleri arasında Kastamonu’nun geçmişte İsfendiyar Bey Zaviyesi adıyla anılan bugün ise Cebrail mahallesi Okuma odası sokağında inşa ettirilen Beğ Hamamı İsfendiyar Bey’in kendi adıyla anılan camisine ve zaviyesine gelir sağlamak üzere vakf olunmuştur.

Mimari ve tarihi kıymeti bulunan hamam, moloz taşından harçla yapılmış olup doğu cephesinde bulunan 12x15.5 metre ölçüsündeki giriş ve soyunma kısmı, ahşap olup üzeri kiremitle örtülüdür. Giriş yerinden sonra kare planlı iki tarafında küçük kubbeciklerle örtülü odacıklar bulunan bölüme geçilir. T şeklinde plana sahip

²¹² TD 438, s.601; TD 554, vrk. 25a

²¹³ TD 554, vrk. 27b

²¹⁴ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.369

olan yıkanma salonunun ortasında ise göbek taşı köşelerde de halvet yeri bulunmaktadır.²¹⁵

1530 ve Kanuni dönemine ait defterlerde hamamın günlük gelirin 13 akça ,yıllık gelirin de 4.680 akça olduğu kayıtlıdır.²¹⁶ 1582 yılına ait evkâf defterinde ise hamamın geliri değişmemiş olup günlük gelirin 13 akça, yıllık gelirin 4.680 akça olduğu görülmektedir.²¹⁷ Hamam 1111/1689 ve 1160/1747 tarihlerinde tamir ettirilmiştir.

İsmail Bey Hamamı

İsmail Bey mahallesinde bulunan hamam cami ve medreseye gelir temin etmek amacıyla İsmail Bey tarafından yaptırılmıştır. Hamamın inşa tarihi muhtemelen vakfiyenin düzenlenme tarihi olan 865/14661 yılından öncedir.²¹⁸ Hamamın kitabesi mevcut değildir. Bina moloz taşından harçla yapılmıştır hamamın ahşap olarak yapılmış soyunma yeri, ortası kubbeli ve yanları tonoz kemerli soğukluk kısmı ile yıkanma salonu vardır.

1530 yılında ve Kanuni devri evkâf defterinde hamamın yıllık gelirin 1400 akça olduğu kayıtlıdır²¹⁹ vakıfların malı olan hamam 1992 yılında restore edilerek kullanıma hazır hale getirilmiştir.

²¹⁵ Ahmet Gökoğlu, a.g.e.,s.364; Fazıl Çiftçi, a.g.e.,s.284

²¹⁶ TD 438,s.600;TD 456,s.28

²¹⁷ TD 554,vrk.,19a

²¹⁸ VGMA Defter no:582, s.225

²¹⁹ TD 438, s.601; TD 456, s.45

Kale Hamamı

Kastamonu'nun Atabey mahallesinde bulunan hamam İsmail Bey tarafından 865/1461 yılından önce yaptırılmıştır. Hamamdan elde edilen gelir ise Atabey camisine vakfedilmiştir.²²⁰ Bina moloz taşından harçla yapılmış olup ahşap çatı ve kiremitle örtülüdür. hamamın 6x13 metre ebadında soyunma yeri bulunmaktadır. 3x6 metre ölçüsündeki soğukluk kısmından sonra ise yıkanma salonuna geçilir. Gördüğü tamirler neticesinde orijinal şeklini kaybeden hamam bugün harap vaziyettedir.

Müderris Hamamı

Küre'nin Müderris mahallesinde bulunan hamam 750/1349 yılında Candaroğulları dönemi alimlerinden müderris Hızır Efendi tarafından yaptırılmıştır.²²¹ Hamam Müderris camiine gelir sağlamak amacıyla yapılmış olup caminin bitişiğinde yer almaktadır. Hamamın 9.5x6 metre büyüklüğünde ahşaptan soyunma yeri, 9x4.5 metre büyüklüğünde ise yıkanma yeri bulunmaktadır.

Saray Hamamı

İsmail Bey'in imareti içinde bulunan hamamından başka Saray Hamamı adıyla bilinen bir hamam daha yaptırdığı gelirin beş hissesinden ikisini cüz tilavetine ve üç hissesini de su yollarının tamirine vakfettiği anlaşılmaktadır. Hamamın günlük 1.5 akça, yıllık gelirin de 440 akça olduğu kayıtlıdır.²²²

İsfendiyar Bey mahallesinde olan hamamın yanlışlıkla Muharrem Efendi'nin yaptırdığı ve camiine vakfettiği söylenmektedir. Ancak bunu İsmail Bey'in yaptırdığı

²²⁰ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.285

²²¹ Mehmet Behçet, **Kastamonu Asâr-ı Kadimesi**, İstanbul , 1341, s.62

²²² TD 438, s.601; TD 456, s.38; TD 554, vrk.23b

evkâf defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Binanın duvarları moloz taşından harçla yapılmış olup soyunma yerinin üzeri ahşaptır. Hamamın üzerleri kubbeli beş adet halveti bulunmaktadır.

E) Türbeler

Adil Bey Türbesi

Kastamonu merkezine bağlı Terzi köyü sınırları içinde bulunan türbenin Candaroğulları hükümdarlarından Adil Bey'e ait olduğu sanılmaktadır. Kitabesi bulunmayan türbe iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt kat kare planlı olup moloz taşından harçla yapılmıştır. Burada beşi büyük birisi küçük olmak üzere altı adet tahta sanduka bulunmaktadır. Ortadaki sandukanın Adil Bey'e ait olduğu rivayet olunmaktadır.²²³ Alt katın batı duvarında küçük bir hacet penceresi mevcuttur. Üst kat ise sekiz köşeli ve silindirik gövdeli olarak moloz taşından harçla yapılmış aralarına tuğla kuşaklar konulmuştur. Çatı kısmı koni biçiminde bir kubbe ile örtülmüş ve tepesine alem konulmuştur. Çift yönlü merdivenle çıkılan ikinci katın ortasında enli tuğlalardan yapılmış bir lahid bulunmaktadır. Bu lahidin alt kattaki Adil Bey'e ait sandukanın işareti olduğu sanılmaktadır.²²⁴

Ahi Şorve Türbesi

Kastamonu'nun Bey çelebi mahallesinde bulunan türbe basit beton bir binadan ibarettir. Türbenin yapıldığı tarih belli değildir. Eski kayıt ve belgelerde Ahi Şorve²²⁵ veya Ahi Şorba olarak anılan bu zatın asıl adı bilinmemektedir ancak ahi teşkilatının nüfuzlu bir lideri olduğu muhakkaktır. Türbenin içinde kible

²²³ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.286

²²⁴ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.193

²²⁵ VGMA Defter no: 591, s.12

doğrultusunda sıralanmış üç adet tahta sanduka bulunmaktadır. Sandukalardan birisinin Ahi Şorve namındaki şeyhe ait olduğu diğer iki sandukanın ise kime ait olduğu bilinmemektedir.

Cemaleddin Ağa ve Kargaş Sultan Türbesi

Türbe Hisarardı mahallesi Gümüşlüce caddesinin Kargaşık sokağında ve yıkılan Cemaleddin Ağa mescidi'nin yanındadır. Türbenin üzeri yıkılmış sadece yan yana sıralanmış üç mezar kalmıştır. Birinci mezarın baş şahidesinde “kutbu'l-ârifin gavsu'l-vâsilin Kargaş Sultan Hazretleri 855” yazısı bulunmaktadır. Bu mezar 855/1451 yılında vefat eden bir şeyhe aittir. İkinci mezar Cemaleddin (Cemal) Ağa caminin banisi Cemaleddin Ağa'ya aittir. Mezarın baş şahidesinde “sâhibu'l-hayrât ve'l-hasenât Cemaleddin Ağa Hazretleri 851” yazısı bulunmaktadır. Üçüncü mezarın ise kime ait olduğu bilinmemektedir. Ahmet Gökoğlu eserinde Kargaş Sultan'ı Karabaş Sultan olarak zikretmiştir²²⁶

Fatma Hatun Mezarı

Devrekani nahiyesine bağlı Kara köyü²²⁷ mezarlığında bulunan mermer lahid İsmail Bey devrine aittir. Bir sanduka ve iki şahideden oluşan lahidin boyu 1.40, yüksekliği 0.60 cm' dir. Şahidelerin üzerindeki yazılar kabartma selçuki neshi olup baş şahidesinde “ intekalet el-merhûme el-mağfûre el-muhtac ila rahmeti'l-llahi teala Fatma Hatun binti Tuman Ece nevvare'l-llahu kabruha”, ayak şahidesinde ise “ve berdu medcahe et-târîhi evâili fi recebi sene isneteyne ve semâne mie”²²⁸ yazıları bulunmaktadır. Kitabeye göre Tuman Ece kızı Fatma Hatun'un 852/1448

²²⁶ A.Gökoğlu, a.g.e., s.280

²²⁷ Karaköy bugünkü ismiyle Sazkaya köyü olarak bilinir. bkz. **Köy Envanter Etütlerine Göre Kastamonu**, Ankara, 1969, s.149

²²⁸ Yaşar Yücel, a.g.e.,s.173; T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.155

tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır. Fatma Hatun'un kim olduğuna dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak İsmail Bey devrinin ileri gelenlerinden birisinin eşi veya kızı olması muhtemeldir.

Hatun Sultan Türbesi

Türbe, Kastamonu'daki Kırkçeşme mahallesinin Selçuk sokağında bir bahçenin içinde bulunmaktadır. Candaroğulları hakkında önemli bilgiler içeren türbe tarihi ve mimari açıdan büyük değere sahiptir. Bina moloz taşından harçla yapılmış olup basık kubbeli, üç pencere ve bir kapılı ve dört duvardan oluşan basit bir haldedir. Türbenin zaman zaman duvarları ve kubbesi tamir görmüş ancak kapı ve üzerindeki kitabe ilk şekliyle muhafaza edilmiştir. 1.22x0.60 metre genişliğindeki kitabe selçuki neshi ile yazılmış olup üç satırdan oluşmaktadır. Kitabede :

Emere bi-imâreti hâzihi't-türbeti'ş-şerife

İsmeti'd-dünya ve'd-din Hatun Sultan Binti es-Sultan Mehmed

Bayezid Han hümâ Allahu fi dâri'l-islâm fi sene erbaîne ve semâne mie.²²⁹ Yazıları bulunmaktadır. Kitabeye göre türbe 840/1436 yılında Osmanlı padişahı Çelebi Sultan Mehmet'in kızı Hatun Sultan tarafından yaptırılmıştır. Hatun Sultan'ın asıl isminin Selçuk Sultan olduğu bilinmektedir.²³⁰

Kare planlı olan türbede sekiz adet mermer lahit bulunmaktadır. bunlardan beş tanesi II. İbrahim Bey'in kız ve oğullarına aittir. Bu lahitler :

1-Paşa Meleğin mezarı, bu mezar kapıdan girilince sağdan sola doğru olan mezarların ilkidir. Mermer bir sandukadan ve iki şahideden ibarettir. Yazısı ise

²²⁹ Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**, Ankara 1991,s.168; Mehmet Behçet, a.g.e.,s.71

²³⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi I**, Ankara ,1991,s.86

kabartma ve sülüstür. Baş şahidesinde “hâzihi turbetü'l-merhûme el-mağfûre el-masûme Paşa Melek binti Emîr-i Kebîr İbrahim Bey” ayak şahidesinde ise “nevvere'l-llahu kabruha fi sene erbaîne ve semâne mie” ibareleri yer almaktadır. Bu mezar İbrahim Beyin kızı Paşa Melek'e ait olup kendisi 840/1436 tarihinde vefat etmiştir.²³¹

2-Paşa Meleğin diğer bir mezarı ki bu mezar Paşa Meleğin mezarının hemen arkasında yer alır ve mezardaki yazılar diğer mezarla aynı olup biraz daha eskidir.

3-Orhan Bey mezarı, kapıdan girilince ön tarafta ve sağdan sola doğru olan ikinci mezardır. Yazısı kabartma ve sülüs'dür. Baş şahidesinde “hâze kabru'l-merhûm el-mağfûr Orhan Bey bin İbrahim Bey Çelebi”, ayak şahidesinde ise “fi târihi şehri saferu'l-mubarek sene selâse ve selâsîne ve semane mie”²³² ibareleri yer almaktadır. Bu mezar 833/1430 yılında vefat eden İbrahim Bey'in oğlu Orhan Bey'e aittir. Orhan Bey türbenin yapılmasından yedi sene önce vefat etmiştir.

4-Yusuf Bey mezarı, sağdan sola doğru üçüncü sırada yer alan mezardır. Türbenin en itinalı ve en gösterişli lahdidir. Yazısı sülüs ve kabartmadır. Baş şahidesinde “intikâle min dâri'l-fena ilâ dâri'l-bekâ el-merhûm el-mağfûr es-said eş-şehid Emir Yusuf Bey bin İbrahim Bey nevvere'l-llahu kabrehu” ayak şahidesinde ise “fi evâhiri rabîu'l-âhir sene hamse ve erbaîne ve semâne mie nekale târih-i şah-zâde fe-lem kerd-i der bülbül-i behiştî dilem” ibareleri yer almaktadır. Mezar 845/1441 tarihinde vefat etmiş olan İbrahim Bey'in oğlu Emir Yusuf Bey'e aittir.²³³

²³¹ T. Mümtaz Yaman,a.g.e.,s.140

²³² Ahmet Gökoğlu,a.g.e.,s.278

²³³ Yaşar Yücel,a.g.e.,s.171

5-Sitti Nefise Hanımın mezarı, sağdan sola dördüncü sırada yer alan mezardır. Lahid kalker taşından yapılmıştır. Baş şahidesinde “kad intekalet el-merhûmetu'l-mağfûre es-saîdetu's-şehidetu'masûmetu'l-muhtâce” ayak şahidesinde ise “ilâ rahmetu'llahi teâlâ Sitti Nefise Binti (okunamamıştır) murâd (okunamamıştır) fi sene semâne ve tisîne ve semâne mie”²³⁴ ibareleri yer almaktadır. Mezar 898/1492 yılında vefat eden İsfendiyar oğlu Kasım Bey'in kızı Sitti Nefise Hatun'a aittir. Bu hatun Sultan II. Murat'ın da yeğenidir.

6-ikinci sırada ve kapıya yakın yerdeki sağdan sola doğru olan ikinci mezarın kime ait olduğu anlaşılamamaktadır. Yalnız baş şahidesindeki “kad intekalet el-merhûme es-saide eş-şehîdetu'l-masûme” yazısından bunun küçük bir çocuğa ait olduğu sanılmaktadır.²³⁵

7-Lutfullah oğlu Mehmet mezarı, ikinci sırada ve sol köşede bulunan mezarın baş şahidesi kavukludur ve üzeri sıvalı olduğundan dolayı yazıları okunamamaktadır. Sadece ayak şahidesinde “Mehmed bin Lutfullah bin el-Muttalib” ve sandukanın bir tarafında ise “dâru'l-gurur ila dâru's-sürûr fi evâhiri ramazan sene 868” yazıları bulunmaktadır. Lutfullah oğlu Mehmed'in kim olduğuna dair bilgi elde edilememiştir.

8-Hafsa Hatun Mezarı,sol tarafta ve kapıya yakın yerde bulunan bu mezar gerek sanat değeri gerekse üzerindeki yazılar bakımından dikkate değerdir. Baş şahidesinde “intekalet min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ es-saîd el-mağfuretu'l-merhûme Hafsa Hatun binti İbrahim Bey” ayak şahidesinde ise “nevvere'l-llahu kabriha fi şehri muharrem sene sitte ve erbaîne ve semâne mie” yazıları

²³⁴ Mehmet Behçet ,a.g.e.,75;T. Mümtaz Yaman,a.g.e.,s.142

²³⁵ Yusuf Akyurt, a.g.e.,s.19,no:11-6

bulunmaktadır. Ayrıca mezarın baş ve ayak şahidesinin içinde de ayetler yer almaktadır. Mezar 846/1442 yılında vefat eden İbrahim Beyin kızı Hafsa Hatun'a aittir.²³⁶

İsmail Bey (İsfendiyarzadeler) Türbesi

Kastamonu merkezindeki İsmail Bey Camii yanında bulunan türbe İsmail Bey'in külliyesi arasındadır. Türbenin kitabesi olmadığından yapılış tarihi bilinmemektedir. Ancak İsmail Bey'in 865/1461 tarihli vakfiyesinde²³⁷ türbenin varlığından söz edildiğine göre bu tarihten önce yaptırıldığı söylenebilir. İsmail Bey türbeyi kendisi, hanedan azası ve ileri gelen alimleri için yaptırmıştır. Fakat kendisi Kastamonu'dan ayrılmak mecburiyetinde kaldığından bu arzusu gerçekleşmemiştir.²³⁸ Bina kesme taştan yapılmış olup türbeyi sekiz köşeli kasnağa oturmuş tek kubbe örtmektedir. Kubbenin üzeri kurşunlu içerisi kireçle sıvalıdır. Türbe kare plana sahip olup içinde on tane lahit bulunmaktadır.

Birinci lahit türbenin sağ tarafında ve en ileride bulunan bu lahit siyah mermerden olup son derece itinalı yapılmıştır. Bir sanduka ve iki şahideden ibaret olan bu lahit 860/1455 yılında vefat eden İsmail Bey'in himaye ettiği alimlerden Seyyid Alaaddin Ali'ye aittir.²³⁹ İsmail Bey bu değerli alime çok hürmet ettiğinden vefatında kendi türbesinde defnine müsaade etmiştir. Bu zat Seyyid Şerif Cürcani'nin talebesi olup İran'dan Kastamonu'ya gelmiş Edirne'de III. Murat ile görüşerek Bursa'da Yıldırım Medresesine müderris olmuştur. Bir müddet sonra Kastamonu'ya dönerek ölünceye kadar İsmail Bey'in yanından ayrılmamıştır.

²³⁶ Yaşar Yücel, a.g.e., s.171; Yusuf Akyurt, a.g.e., s.17, no:11-4

²³⁷ VGMA Defter no: 582, s.225

²³⁸ Yusuf Akyurt, a.g.e., s.25, no:14

²³⁹ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.162

İkinci lahid sanduka biçiminde beyaz mermerden yapılmış olup bir sanduka ve iki şahideden oluşmaktadır. Bu lahid 852/1448 yılında vefat eden ulemadan Mevlana Bektaş oğlu Safiyyudin'e aittir.

Üçüncü lahid sol köşede bulunmaktadır. Baş ve ayak tarafında itina ile yapılmış iki taş vardır. Baş taşının yüksekliği ve genişliği 50 cm' dir üzerinde ayrıca bir kavuk vardır. Baş şahideden anlaşılacağı üzere bu lahit 866/1471 yılında vefat etmiş olan İsmail Bey'in oğlu İshak Bey'e aittir.²⁴⁰

Dördüncü lahit kapının sol tarafında yan yana bulunan iki küçük lahiden kapıya yakın olanı Aşre Hatun'a aittir. Siyah bir mermerden yapılmış olan bu mezarın üzeri beşik örtüsü şeklindedir. Büyük bir itina ile yapılmış olan bu mezarın ayak taşı yoktur. Baş şahidesindeki kitabeye göre bu mezar 861/1457 yılında vefat eden Aşre Hatun'a aittir.²⁴¹ Ancak bu hanımın kim olduğuna dair bilgi elde edilememiştir.

Beşinci lahit malzeme ve üslup bakımından Aşre Hatun'un mezarına benzemektedir. Şahidelerdeki yazılara göre bu mezar 861/1457 yılında vefat eden Azade Hatun'a aittir. Bu hanım II. İbrahim Bey'in kızı'dır.

Türbede bulunan diğer beş mezarın ise kimlere ait olduğuna dair hiçbir yazı ve belgeye rastlanmamıştır.

İbni Neccar Türbesi

İbni Neccar mahallesinin Atlambaç mevkiinde ve Kubbeli Mescidin Doğu bitişiğinde yer alan türbe halk arasında "Çukur Dede Türbesi" adıyla bilinmektedir.

²⁴⁰ Mehmet Behçet, **Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi**, haz. Musa S. Cihangir, Kastamonu, 1998, s.86

²⁴¹ Yaşar Yücel, a.g.e., s.177

Mehmet Behçet türbenin içinin penceresiz mağara gibi bir yer olduğunu, burada İbni Neccar'ın olduğu söylenen ve üzeri evliya türbelerindeki gibi örtülü bir sandukanın varlığından söz ederken,²⁴² Fazıl Çiftçi türbenin Mescidin bahçesinde etrafı açık, üzeri mescid saçağının uzantısı ile örtülü bir halde bulunduğunu belirtir.²⁴³ Ancak bu türbenin kesin olarak İbni Neccar'a ait olduğuna dair herhangi bir belge veya kitabe yoktur.

Mehmet Bey Türbesi

Kastamonu'ya bağlı Kasaba köyünde Mahmut Bey caminin yanında bulunan türbe yıkılmış ve içindeki lahitlerden Mehmet Bey'e ait olanı Kastamonu müzesine getirilmiştir. Mezarın iki şahidesi bulunmaktadır. 17 numara ile kayıtlı olan baş şahidede “vefat el-mağfûru'l-merhûm es-sâid eş-şehîd Mehmed bin Mahmud Bey tâbe Allahu serâhu ve ceale'l-cennete mesvâhu fi's-sâlisi aşere rabiu'l-evvel sene isneteyn ve sebîne ve seba mie”²⁴⁴ yazıları yer almaktadır. Ayak şahidesinin dışında ise altı satırdan oluşan girift yazı ile yazılmış bir ayet-i kerime bulunmaktadır.

Şahidelere göre bu mezar 772/1370 yılında vefat eden Kötürüm Bayezid'in kardeşi Emir Mahmud Beyin oğlu Mehmet Bey'e aittir.

Musa Fakih Türbesi

Hisarardı mahallesinin Gümüşlüce caddesi üzerinde ve aynı isimli caminin batı bitişiğinde yer alan türbede on iki on üç civarında mezarın bulunduğu sanılmaktadır. Caminin banisi olan Musa Fakih'e ait mezar kible tarafındaki köşede bulunmakta olup mezarın sadece baş şahidesindeki kavuk kısmı kalmıştır. Sağlam

²⁴² Mehmet Behçet, **Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi**, İstanbul, 1341, s.64

²⁴³ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.203

²⁴⁴ Yaşar Yücel, **XIII-XV. Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi**

Çobanoğulları Candaroğulları Beyliği, Ankara, 1988, s.160

durumda olan tek mezar 1198/1783 yılında vefat etmiş olan ilmiye sınıfına mensup olduğu sanılan Hacı Ali Efendi'ye aittir. Kapı girişinin solunda yer alan mezar ise 1248/1832 yılında vefat etmiş olan Hafız Zeynelabidin Efendi'ye aittir. Bu zat camiye hizmetleri ile tanınan ve imam hatiplik görevi yapmış olan Zihnizade ailesinin bir ferdidir.²⁴⁵

Müfessir Alauddin Türbesi

Türbe, Kastamonu'da Tefser tepesi adıyla anılan yerde olup moloz taşından harçla yapılmıştır. Türbenin ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı anlaşılamamıştır. Müfessir Alauddin'in kim olduğu nereden ve ne zaman geldiği de kesin olarak belli değildir. Hakkında türlü menkıbeler bulunmaktadır. A. Abdülkadiroğlu bu zatın aslen Buhara'lı olup Mekke-i Mükerrreme 'de hac esnasında meydana gelen manevi bir olay üzerine, orada Kastamonulu bir kişinin kızı ile nikahlandığını ve sonradan Kastamonu'ya geldiğini belirtmektedir.²⁴⁶ Türbenin tamir kitabesinin ilk satırında yer alan "kibâr-ı evliya kemalinden Alauddin Belhî hazreti" ibaresinden bu kişinin Belh şehrinden olduğu anlaşılmaktadır.²⁴⁷

Basık ve harabe haline dönüşmüş olan türbenin içinde yedi mezar bulunmaktadır. Kuzeyden güneye doğru yer alan ilk üç mezarın kimlere ait olduğu bilinmemektedir. Sadece üçüncü mezarın üzerindeki "tarîh sitte ve sebîne seba mie" yazısı okunabilmektedir. Buna göre bu kişinin 776/1374 yılında yani Candaroğulları hükümdarlarından Adil Bey zamanında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Dördüncü

²⁴⁵ Fazıl Çiftçi, a.g.e., s.204

²⁴⁶ Abdulkerim Abdülkadiroğlu, "Cevâhiru'l-Esdâf'ın Müellifi Veya Mütercimi Meselesi", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler** (19-21 Ekim 1988, Kastamonu), Ankara, 1989, s.38

²⁴⁷ Ahmet Gökoğlu, a.g.e., s.268

mezarın mezarın baş şahidesinde “merhûm Sırtlı Hoca Ali Senâi ruhuna li'l-İlahi teâlâ fatiha sene 1287” yazısı yer alır. Beşinci mezarın baş şahidesinde “küllî şeyin hâlikun illâ veche” yazısı yer alır. Altıncı mezarda bir kitabe mevcuttur. Kastamonu müzesinin 19. envanter numarasında kayıtlı bulunan mezar kitabesinde “emere bi-imâreti hâzihi'l-makbereti el-Abdurraci rahmet-i rabbihi Yemen bin Mehmed fi sene semâne semânîn ve sitte mie”²⁴⁸ ibaresi bulunmaktadır. Kitabeye göre Mehmed bin Yemen’in 688/1289 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bu kitabenin Kastamonu haricinde bir mezara ait olması ve sonradan buraya getirilerek kabir şahidesi olarak konulmuş olması ihtimali mevcuttur. Yedinci mezar ise 1228/1813 yılında vefat eden İzbelizade Mehmet Bey’e aittir.

Türbe 1268/1852 yılında Hamdi Paşa tarafından tamir ettirilerek kitabesi Kastamonu müzesinin 407 envanter numarasında kayıtlı bulunmaktadır.

Selçuk Hanım Türbesi

Kastamonu merkeze bağlı Kemah köyünde²⁴⁹ bulunan bu türbe yıkılmış olduğundan şahideleri Kastamonu müzesine getirilmiştir. 23 numarada kayıtlı olan şahide de “Allah ihtekalet el-merhûmetü'l-mağfüretu's-saîdetu's-şehide Selçuk binti Kasım Bey” 25 numarada kayıtlı olan şahide de men dâru'l-fenâi ilâ dâru'l-bekâi fi evâsıtı şehri zi'l-hicce sene selâse ve selâsîne ve semâne mie”²⁵⁰ yazıları bulunmaktadır. Şahidelere göre bu mezar 833/1429 yılında vefat eden Çankırı sancakbeyi Kasım Bey’in kızı Selçuk Hanım’a aittir. Selçuk Hanım aynı zamanda da İsfendiyar Bey’in de torunudur.

²⁴⁸ Mehmet Behçet, a.g.e., s.60

²⁴⁹ Kemah Köyü bugünkü ismiyle Duruçay Köyü olarak anılmaktadır. bkz. **Köy Envanter....**,s.131

²⁵⁰ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.138; Yaşar Yücel, a.g.e., s.166

Süleyman Bey Türbesi

Kastamonu merkezine bağlı Hacı Muharrem köyünde bulunan türbe yıkılmış ve şahideleri Kastamonu müzesine getirilmiştir. 24 numarada kayıtlı olan baş şahidesi mermerden yapılmış olup “vefat el-mağfûr es-saîd eş-şehîd Süleyman bey bin Şeyh Hamza el-muhtac ila rahmeti'l-llahi teâlâ heftesıtve heftâde yevmi selase min şehri şevval” ibaresi bulunmaktadır. 22 numarada kayıtlı olan mermerden yapılmış ayak şahidesinde ise “bismi'l-llahi'r-rahmâni'r-rahîm kâla'l-llahu tebâreke ve teâlâ yubeşşirihum rabbuhum bi-rahmeti minhu ve rıdvânun ve cennâtun lehu fiha naîmun mukîmun hâlidîne fiha ebeden inne'l-llahe ındehu ecrun azîm”²⁵¹ ibareleri yer alır.

Kitabeye göre Şeyh Hamza' nın oğlu Süleyman Bey'in 770/1368 yılında yani Candaroğulları hükümdarlarında Kötürüm Bayezid'in zamanında öldüğü anlaşılmaktadır.

F)Diğer Vakıflar

Abdal Paşa Vakfı

Vakfiyeye göre Emiru'l-eaz olarak anılan Abdal Paşa hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır.²⁵² Ancak Araç'ın ileri gelenlerinden birinin elinde bulunan 834/1431 tarihli Farsça belge Abdal Paşa ve evladına aittir. Belgeye göre Abdal Paşa Seyyid Mehmed oğlu Seyyid Ali adında bir kimse olarak bilinmektedir.²⁵³ Bu zatın o devirde çok şöhret bulmuş bir şeyh olduğu sanılmaktadır.765/1363 tarihli vakfiyeye göre Abdal Paşa Kastamonu'ya tabi Araç nahiyesinin Araç mevkiinde bulunan

²⁵¹ Yaşar Yücel, a.g.e., s.160

²⁵² VGMA Defter no: 582, s.286

²⁵³ Mehmet Behçet, *Kastamonu Âsâr-ı kadîmesi*, haz. Musa S. Cihangir, Kastamonu, 1998, s.140-141

arazisinin tamamını vakfetmiştir. Vakfiyeye göre arazinin dokuz hududu bulunmakta olup sınırları şu şekildedir: birinci sınırı ova ile ikincisi eski yola üçüncüsü Kipse Tepesine dördüncüsü Beyaz Toprağa beşincisi Kerenli Dereye altıncısı Derbent Nehrine yedincisi Büyük Nehre ve Hark altına sekizincisi Pazar yerine dokuzuncusu Ova mevziine kadardır.

Abdal Paşa sınırları belli olan arazisini bütün müstemilatıyla birlikte Şeyh Yahya, Seydi Balı, Mustafa, Nurullah ve Salih Efendi adındaki kimselere onların vefatlarından sonra çocuk ve torunlarına nesilleri yok olduğu takdirde de fakir ve kimsesizlere vakfetmiştir.

Ali Candar Vakfı

733/1333 tarihli vakfiye Ali Candar'a aittir.²⁵⁴ Vakfiyeye göre Ali Candar Kastamonu vilayetinin Azdavay kazasına tabi Turnalı karyesindeki otuz iki adet çiftliğinden birini bina ettirdiği caminin hatibine bir diğerini caminin imamına geri kalan otuzunu ise kız çocukları dışındaki erkek çocuklarına vakfetmiştir. Vâkıf neslinin son bulması halinde belirtilen çiftliklerinin cüz okuyanlara bırakılmasını ve bunların haftanın yedi günü cüz okuyarak sevabını Hazret-i peygambere hediye etmelerini şart koşmuştur. Talat Mümtaz Yaman vakfiyeyi Azdavay kadısı Masraf zâde adında birisinin yazmış olduğunu belirtmektedir.²⁵⁵ Ali Candar'ın kim olduğuna dair ise bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Candar isminden yola çıkılarak bu kişinin Candaroğulları ailesine mensup olabileceği tahmin edilmektedir.

²⁵⁴ VGMA Defter no: 606, s.193

²⁵⁵ T. Mümtaz Yaman, a.g.e., s.105

Devlet Hatun Vakfı

Candaroğulları hükümdarlarından İsmail Bey'in annesi Devlet Hatun, 865/1461 tarihli vakfiyesi²⁵⁶ ile Kastamonu vilayetinin Devrekani nahiyesi Gölceğiz mevkiinde olan çiftliğini bütün müştemilatıyla birlikte İsmail Bey'in Kastamonu'da yaptırdığı imaretine vakfetmiştir.²⁵⁷

---

²⁵⁶ VGMA Defter no: 582, s.228

²⁵⁷ Bkz. İsmail Bey İmaretı, s.....

III. BÖLÜM

CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ'NİN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU

A) Nüfus

XIV. yüzyılın başlarında Paflagonya diye anılan Kuzey-batı Karadeniz bölgesinde, Anadolu'nun en kuvvetli siyasi kuruluşlarından biri durumuna geçen Candaroğulları zamanında Kastamonu şehri fiziki açıdan bir genişleme ,buna paralel olarak da nüfus artışına sahne olmuştur. XIV. yüzyılın başlarında Şemseddin Yaman Candar'ın oğlu I. Süleyman Paşa tarafından ele geçirilen Kastamonu, Candaroğlu Beyliğinin başkenti olmuş bu sebeple de şehrin nüfusunda bir artış gözlenmiştir. Gerçi Candaroğulları dönemi içinde şehrin nüfusu hakkında bize bilgi sunacak bir kaynak mevcut değildir. Ancak kimi tarihsel kayıtlara ve seyyahların verdikleri bilgilere bakarak bazı tahminlerde bulunulabilir.

Candaroğulları döneminde özellikle İsfendiyar Bey, II. İbrahim Bey ve İsmail Bey'in hükümdarlığı zamanında meydana getirilen eserler ve bu eserlerin meydana getirildiği mekanlar göz önüne alındığında, şehirdeki nüfusun Çobanoğulları dönemine göre bir hayli arttığı söylenebilir. İsfendiyar Bey ve II. İbrahim Bey zamanlarında şehrin ve Karaçomak deresinin doğu kısmında meydana gelen yerleşmeler İsmail Bey zamanında Karaçomak deresinin batı kısmında, kale merkez olarak alındığında da kalenin ve şehrin kuzey kısmında yoğunlaşmıştır.

Kastamonu şehrinin nüfusu hakkında bilgi verecek kaynaklar Osmanlılar dönemine ait olup, XV. ve XVI. yüzyıla ait kaynak grubu da tahrir defterleridir. Tahrir defterleri ait oldukları dönem itibariyle sadece XV. ve XVI. yüzyıla ilişkin bilgileri ihtiva etmekle birlikte XV. yüzyıl öncesi ve XVI. yüzyıl sonrası durumla ilgili bir takım tahminlerde bulunma imkanı da sağlamaktadır. Kastamonu nüfusu için elimizde 1487 ve 1530 yıllarına ait iki adet mufassal tahrir defteri bulunmaktadır. Kastamonu sancağına ait en eski tarihli defter olan TD 23m'de -1487

tarihli- Kastamonu merkezinde bulunan 43 mahallede 1327 nefer, 1032 hane ve 164 mücerred kayıtlıdır.²⁵⁸ Kanuni'nin saltanatının ilk yıllarında düzenlendiği kabul edilen ve umumiyetle 1530 yılına ait olduğu ileri sürülen TD 438 numaralı tahrir defterinde ise Kastamonu merkezinde bulunan 46 mahallede 1391 nefer, 1023 hane ve 368 mücerred kayıtlıdır.²⁵⁹

Defterlerde sancak merkezi olan şehirdeki mahalleler, adları ile birlikte kaydedilmiş ayrıca o mahallelerde yaşayan evli kişiler "hane" bekarlar ise "mücerred" olarak kaydedilmiştir. Defterlerde hane diye kayıtlı bulunan ve bir aileyi tarif eden birimin kaç kişiden meydana geldiği hususunda bugüne kadar değişik görüşler ileri sürülmüştür. Her ne kadar kesin sonucu vermese de nüfus hesaplamalarında genellikle hane karşılığı olarak 5 kat sayısı kullanılmıştır.²⁶⁰ Tahmini olarak 1487 tarihinde Kastamonu'nun nüfusu 5324' tür.²⁶¹ 1530 yılında ise 5483 tür.1487-1530 tarihleri arasında Kastamonu şehir nüfusunda herhangi bir artış söz konusu değildir. Osmanlı tahrir defterlerinden edinilen bilgiler, büyük göç dalgalarından sonra Türklerin Anadolu'da %85-%90 oranında yoğunluğa sahip olduklarını bunun köylerde %100'e yaklaştığını göstermektedir.²⁶² Katip Çelebi Kastamonu şehrinin XVII. yüzyıldaki durumunu anlatırken şehri "Türkmenlerin kalesi" diye nitelendirmektedir.²⁶³

²⁵⁸ TD 23m, s.3-32

²⁵⁹ TD 438, s.591-592

²⁶⁰ Nejat Göyünç, "Hane Deyimi Hakkında", TD, S.32, İstanbul, 1979, s.332

²⁶¹ Bu sonuç muaf ve askeri zümrelerin dahil edilmediği bir sonuçtur.

²⁶² Yaşar Yücel, a.g.e., s.129

²⁶³ Katip Çelebi, *Kitâb-ı Cihannûmâ*, İstanbul, 1145, s.648

MAHALLELER	N	H	M	MAHALLELER	N	H	M
Mescid-i Hamza Ağa	42	32	6	Sarrâcîn	41	30	9
Mescid-i Veled-i Süle	15	14	1	Mescid-i Veled-i Sadi Dağdere	28	23	2
Mescid-i Çömlekçiyan	63	51	8	Mescid-i Musa Fakih	30	25	2
Mescid-i Halife	16	13	3	Mescid-i Alpaslan	19	10	2
Mescid-i Veled-i Ârız	24	20	3	İmaret-i İsmail Bey	21	19	2
Mescid-i Bedir Fakih	26	22	4	Mescid-i Püre	62	50	3
Kübcügez	38	28	4	Mescid-i Muarraf	12	9	1
Mescid-i Türbe	15	14	—	Zaviye-i İbrahim Bey	15	12	1
Seydiler	17	11	2	Mescid-i Alaca Kethudânî	25	14	5
Mescid-i Molla	5	5	—	Şâdi Bey	48	34	10
Sofiler	14	11	2	Mescid-i Adil el-meşhur Cevganlu	27	27	—
Mescid-i Hacı Hamza	50	39	5	Mescid-i Sofçular	29	23	4
Zâviye-i İsfendiyar Bey	43	37	5	Mescid-i Akçeşme	47	35	6
Mescid-i Cebrail	46	38	5	Mescid-i Debbâgin	50	35	10
Gökdere	40	28	8	Mescid-i Deveciler	39	32	2
Mescid-i Honsalar	53	40	7	İlisuyu Küçük	26	23	2
Mescid-i Kebkebirler	40	31	6	Tekye-i Dâî Dayı Sultan	12	8	4
Mescid-i medrese-i Atabey Gazi	38	28	5	Mescid-i Sarı Taceddin	17	16	—
Mescid-i Cami-i Atabey	21	15	1	Tekye-i Dede Sultan	20	16	2
Mescid-i Kanara	28	23	2	Veled-i Neccâr	16	12	3
Mescid-i kubbeli	19	14	3	Mescid-i Saîd	62	45	10
Mescid-i Frenkşah	28	20	4	Toplam:	1327	1032	164

Tablo V: 1487 tarihinde mahalleler ve nüfus durumları

MAHALLELER	H	M	MAHALLELER	H	M
Beğ Çelebi	27	13	Kubbeli	20	2
Debbâgîn	22	7	Veled-i Süle	7	4
Zaviye-i Dede Sultan	12	5	Sofiler	11	2
Veled-i Ârız	18	11	Frenkşah	21	7
Türbe	9	5	Cevganlı	13	11
Hoca Veli	14	2	Cemal Ağa Sofcular	39	4
Seydiler	7	3	Hacı Hamza	32	16
İsfendiyar Beğ	34	12	Dağdur ibni Sadi	7	10
Medrese-i Atabey	23	14	Hacı Dursun Saru İbrahim	12	5
Sarrâcân	27	7	Akçeşme	34	12
Ahi Ali	37	2	Dürüdgerzâde	9	4
Kübcügez	11	2	Bedir Fakih	22	4
Cami-i Nasrullah Çelebi	10	5	Gökdere	30	10
Çömlekçi Halife	80	29	Hamza Ağa	15	1
Muzaffereddin İhsu	27	7	Deveciler	35	23
Alpaslan	22	3	Cebrail	59	23
Tekye-i Dayı Sultan	12	2	Kanara	23	8
Honsalar	32	6	Püre	20	12
Muarraf	14	2	Abdulcebbar	12	3
Musa Fakih	26	8	Cami-i Atabey	25	11
Kebkebir	21	6	Akmescid	30	8
Şâdi Beğ	31	18	İmaret-i İsmail Beğ	7	—
Alaca Mescid	11	9	Zaviye-i İbrahim Beğ	5	4
<i>Cemâat-i Canbâzân</i>	8	3	Toplam:	1023	368

Tablo VI: 1530 Tarihinde Kastamonu mahalleleri ve nüfus durumları

B) Toplumsal Hayat

1071 Malazgirt Meydan Muharebesinden sonra Oğuzların o tarihe kadar Anadolu'ya yapmış oldukları akınlar, bu tarihten itibaren yerleşme şeklinde kendisini göstermeye başlamıştır. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu Selçuklu Devleti Moğol baskısında dağılınca, uçlarda Türkmen beyliklerinin görünmesi ve bağımsızlık kazanmaları ile Anadolu'da yeni bir Türkleşme ve canlılık dönemi başlamıştır. Uçlarda kalabalık bir nüfus oluşturan Türkmenler bir yandan şehirlere yerleşirken bir yandan da köyler kurarak kendilerine yurtlar açtılar. Köy içtimai topluluğu, şehirdekinden hayli farklı bir siyasi hukuki statüye sahip bulunuyordu. Şehirler genelde içerisinde herhangi bir zirai üretimin yapılmadığı üretimin zanaat dallarına yönelik olduğu, aynı zamanda ticaretin gerçekleştirildiği idarecilerle tüketici sınıfın yer aldığı bir mekan olarak nitelendirilirken köyler ise XIII. ve XV. yüzyıllar Anadolu'sunda toplumsal bünyesi tarım yada hayvancılıkla uğraşan, yaşayışları birbirinden farklı olmayan çiftçi ailelerinden oluşuyordu.²⁶⁴

Beylikler döneminde toprak Selçuklularda olduğu gibi tımar, vakıf, mülk, yurt olarak ayrılmış bu topraklar üzerinde ziraat yapan köylüler elde ettikleri mahsulün vergisini vermek suretiyle devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmiş oluyorlardı. Bu toprak yönetimi ve tasarruf usulünün Candaroğulları beyliğinde de aynen geçerli olduğunu XV. ve XVI. yüzyıllarda düzenlenmiş olan Osmanlı tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlamaktayız. Ayrıca 861/1457 tarihli İsmail Bey'e ait vakfiyede²⁶⁵ "İnebey ve Hasbükü karyelerinin öşrünü yani onda birini mezkur

²⁶⁴ Yaşar Yücel, a.g.e., s.131

²⁶⁵ VGMA Defter no: 582, s.227

imaretin me'kûlatına , dokuzunun mezkur imarete müteveli nasb edilen zatın mesalihine sarf edilmesini şart kıldı” ibaresi tasarruf usulüne örnek teşkil etmektedir.

Kırsal kesimde hayli yaygın ancak kent toplumunda da görülen bir başka mülkiyet türü de vakıftır. Vakıf “kişinin taşınır ve taşınmaz mallarını hiçbir dış tesir altında kalmaksızın sırf kendi rıza ve isteği ile şahsi mülkiyetinden çıkarıp, hayır ve hasenat gayesiyle yine kendisi tarafından belirtilen şart ve hizmetlerin yerine getirilmesi için ebedi olarak tahsis etmesidir.”²⁶⁶ Türk-İslam dünyasında büyük önem kazanmış sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin tesirler bırakmış olan vakıflar Büyük Selçuklu’lardan itibaren Anadolu Selçukluları, Danişmendliler, Anadolu beylikleri ve özellikle Osmanlılarda çok büyük gelişme göstermiştir. Devlet adamları ve zenginler yeni feth edilen şehirlerde cami, imaret, hastane, kervansaray, köprü, han, hamam, çeşme ve zaviyeler yaptırmışlar bu sosyal kurumların yönetimleri korunmaya devam ettirilebilmeleri içinde vakıflar vücuda getirmişlerdir. Toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında en büyük görevi üstlenen vakıfların ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Tarihi rivayetler ve mevcut eserler dünyadaki ilk vakfın dini gayelerle ortaya çıktığını zamanla insani medeni ve içtimai olmak üzere çeşitli kısımlara ayrıldığını göstermektedir.²⁶⁷ Allah rızasını kazanma ve topluma hizmet etme fiilini sürekli kılma eğilimi vakıf müessesesinin doğmasını sağlamıştır. Ayrıca İslam dininin hayır ve yardımlaşmayı teşvik etmesi ve yapılan hayırların karşılığında öbür dünya ile ilgili müjdeler vakıf müessesesini doğuran en büyük etken olmuştur.²⁶⁸ vakıfların

²⁶⁶ İbrahim Ateş, **Son 10 Yılda Vakıflar (1980-1990)**, s.5

²⁶⁷ Ziya Kazıcı, **İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar**, İstanbul, 1985, s.49

²⁶⁸ Aydın Tuncay, **Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar**, İstanbul, 1984, s.24

tesis konuları sayılamayacak kadar çoktur. Cami, tekke, medrese, okul, kütüphane, yol, köprü, su kemerleri, fener kuleleri,hanlar hastaneler ve imaretler gibi birçok hayır kurumu vakıfların kapsamı içinde yer almaktadır. Vakıf sisteminin birçok yararı olmuştur. Öncelikle kamu hizmetleri bu yolla yerine getirilmiş ve ayrıca vakıflar yolu ile kolonizasyon ve şehirlerin gelişimi sağlanmıştır.²⁶⁹ Anadolu’da yer yer kurulan müstakil beylikler zamanında birçok emirlerin ve bilhassa yeni sülalelerin vakıf tesisine büyük ehemmiyet verdikleri anlaşılmaktadır. Bizans arazisinde yeni yeni yapılan fütuhat da, hudut beyliklerinde vakıfların çoğalmasına yardım etmiştir.²⁷⁰ Beylikler döneminde mülk toprakları giderek vakıf arazisine dönüşmüştür. Cami, mescit, tekke, zaviye ve imarethane gibi sosyal hizmetler gören kurumlara gelir sağlamak gayesi ile toprak ve diğer gayr-i menkul gelirlerinin buralara tahsisi yoluyla teşekkül eden vakıf emlak arazinin genel toplamı içinde önemli bir yer tutmuştur.²⁷¹

Türk-İslam kültürünün yayılmasında önemli rol oynayan çeşitli tasavvufi tarikatlara ait zaviyeler de vakıf yolu ile meydana getirilen mühim kuruluşlardır. Anadolu’nun Türkleşmesinde ve Osmanlı Devleti’nin kurulmasında önemli bir yeri olan ahiler ile dervişlerin faaliyet merkezleri zaviyeler olmuştur.²⁷² Zaviyeler bütün müesseseler gibi zaman ve mekanın gerektirdiği içtimai, iktisadi ve dini şartlara bağlı olarak dini tasavvufi fikirlerin yayılması ve yaşanması amacıyla kurulan

²⁶⁹ Yaşar Yücel, a.g.e., s.133

²⁷⁰ Fuat Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü”, **VD**, S.II, Ankara , 1942, s.22

²⁷¹ Yaşar Yücel, “Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler”, **Bellekten** ,C.XXXVIII, S.152, Ankara, 1974, s.673

²⁷² Doğan Kuban, “Anadolu Türk Şehri.....”,s.60-61

müesseselerdir. Zaviyeler prensiplerini İslami kaynaklardan alan esnaf ve tüccar kesimini toplum adına denetleyen ahi teşkilatının merkezi olması yanında din büyüklerinin sadece itikat konularında değil her alanda toplumla iç içe yaşadıklarını gösteren bir örnek olması bakımından da önemlidir. Zaviyelerin kuruldukları alanlar ve çevresi çoğu zaman şeyhlere temlik olunmuş buralara hükümdarlar devlet adamları ile zengin ve hayır sahibi şahıslar tarafından vakıflarda bulunulmuştur. Kastamonu'da bazı mahallelerin tekke ve zaviye adıyla anıldığı görülmektedir. Bu da o mahallin iskana açılışının zaviyeyi bina eden şeyhler vasıtasıyla olduğunu göstermektedir. Selçuklular zamanında başlayan zaviye inşa etme işi Candaroğulları zamanında hükümdarların da katılımıyla bir hayli artmıştır.1487 tahririnde şehirde bulunan 43 mahalleden 4'ünün tekke ve zaviye adıyla anıldığını göstermektedir. Zaviye şeyhleri şeyhlikle birlikte birtakım kamu hizmetlerini de yerine getirmişlerdir.

C) İktisadi Hayat

Kastamonu'daki ticari faaliyetler Selçuklular zamanına kadar uzanmaktadır. 1207'de Antalya'nın bundan hemen sonra Kastamonu'nun ve 1214 yılında Sinop'un ele geçirilmesi Selçukluların güney –kuzey yönünde gerçekleştirmek istedikleri ticari faaliyetlere destek vermiştir.²⁷³ Selçuklular Antalya ve Sinop'ta iki tersane inşası ile buraların güvenliğini sağlamayı düşündükleri gibi hem bu liman şehirlerinin hem de bunların arkasında yer alan Kastamonu gibi şehirlerin iktisadi yönden kalkınmalarını gerçekleştirmek istemişlerdir. Ana yollara göre daha az işlek olan kuzey-güney ticaret yolunun geçtiği güzergah Selçuklular zamanında olduğu gibi Konya-Ankara-

²⁷³ Fuat Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, İstanbul, 1981, s.104

Çankırı-Kastamonu-Sinop arasında yer almaktadır.²⁷⁴ Anadolu'nun Karadeniz yolu ile Kırım'a açılan penceresi durumundaki İnebolu ve Sinop limanlarına giden yolun Kastamonu'dan geçiyor oluşu burasının ticari ve sınai hayatındaki canlanmasını da beraberinde getirmiştir.

XIV. yüzyılın başlarında Kastamonu'yu Çobanoğullarından, 1322 yılında da Sinop'u Pervaneoğullarının elinden alan Candaroğulları böylelikle hem Kuzey-batı Anadolu'ya hakim olmuş hem de buradaki sanayi ve ticari faaliyetlerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Kastamonu şehrindeki ekonomik faaliyetler çoğunlukla şehir merkezinde gerçekleşmiştir. Şehir ahalisi genellikle ticaret, endüstri ve benzeri işler yapan geçimini ve kazancını bu gibi işlerden sağlayan kimselerden teşekkül etmektedir. Şehir halkının en yoğun kitlesini sanayi erbabı oluşturmaktaydı. Şehirde üretime katılanların hepsi mensubu oldukları sanayi dalındaki ekonomik, mali, idari ve sosyal fonksiyonları bulunan bir teşkilatın üyesi idiler.²⁷⁵ Şehirde oturan esnafın aralarında birleşerek kurdukları dini ve iktisadi özellik taşıyan teşkilata ahilik denilmekteydi. Ahiliğin kurum olarak en belirgin özellikleri, konuk severlik, yardım severlik bir sanat yada meslek sahibi olmak, üyelerine gündüz tezgah ve atölyelerde iş başında geceleri ahi zaviyelerinde sosyal ve ahlaki yönlerden eğitmek ve bilinçlendirmek olarak göze çarpar. Ahilerde meslek ve sanat alanlarında çırak kalfa usta hiyerarşisi bulunduğu gibi ahi zaviyelerindeki üyelerin bilgi ve kültür düzeylerinin yükselmesi içinde yedi yada dokuz basamaklık bir hiyerarşileri vardı.²⁷⁶ Her loncanın başında bir şeyh bir kethüda ve bir yiğitbaşı bulunmakta ve bunlar o

²⁷⁴ Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I**, İstanbul, 1995, s.30

²⁷⁵ Yaşar Yücel, a.g.e., s.139

²⁷⁶ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara, 1989, s.244

meslek grubu ustalarının oy birliği ile seçilmekteydi. Ahiler hakkında ilk kez oldukça geniş bilgi veren kişi Arap seyyahı İbni Battuta olmuştur.²⁷⁷ 1326-1359 yılları arasında Anadolu'nun birçok şehir kasaba ve köylerini gezip çoğu kez de ahilere konuk olan İbni Battuta Kastamonu'daki ahi zaviyelerinde de konaklamıştır. Candaroğulları döneminde 703 tarihli Ahi Şorve diye anılan zaviyeye ait vakfiyenin²⁷⁸ bulunuşu Kastamonu'daki iktisadi faaliyetleri biraz daha netleştirmektedir. Bu kişinin isminin başında ahi lakabının yer alışı ister istemez aynı zamanda bir esnaf örgütü olan ahi teşkilatının Kastamonu'da olduğuna yada tesis olunmaya çalışıldığına delil teşkil etmektedir.

Candaroğulları döneminde Kastamonu'daki iktisadi durumla ilgili en önemli bilgileri İsmail Bey'in yaptırmış olduğu hanlar vermektedir. İsmail Bey İmareti adı ile anılan mahalledeki külliye içinde yer alan ve Deve Hanı diye bilinen hanın kesin olarak ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak İsmail Bey vakfiyesinin düzenleniş tarihi 865/1461 olduğuna göre hanın 1454-1461 yılları arasında yaptırıldığı söylenebilir. İsmail Bey'in bundan başka Kastamonu merkezinde Attarlar Çarşısı mevkiinde İsmail Bey Hanı veya Kurşunlu Han diye de zikr olunan han ile Yukarıpazar mevkiinde bir han daha inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Hanlar bu durumuyla Osmanlı hakimiyetinden önce şehirdeki en büyük ticaret merkezi olarak gözükmektedir. Şehirdeki ticari faaliyetler varsa bedesten ve hanlarda veya meydan pazarlarında ve çarşılarda gerçekleşirdi. Şehrin dışında kalan ve kervansaray adı ile anılan hanlar ise transit yolcuların ve tüccarın konaklamaları amacıyla kullanılmaktaydı. Kervansaraylar yalnız yollarda kervanların konup geçtikleri

²⁷⁷ İbni Battuta Seyahatnamesi, çev. Mümin Çevik, İstanbul, 1993

²⁷⁸ VGMA Defter no: 591, s.12

yerlerde değil, o kervanların asıl maksut menzilleri, hedefleri ve transit merkezleri olan şehirlerde de bulunurdu.²⁷⁹ Hanlar ise tüccarların, iş adamlarının, yolcuların seyahat yolları üzerinde hayvanları ve eşyaları ile birlikte barındıran ve onlara yatacak güvenilir bir yer ve yiyecek sağlayan yapılardı. bazı hanlar belli bir malın ticaretine ayrılır ve giderek o malın adıyla anılmaya başlardı. Mesela pamuk hanı, pirinççiler hanı, meyve hanı gibi hanlarda tüccarların sarrafların odaları bulunmaktaydı. bekarlar ve yolcularda bu hanlarda oda tutup kalabilirdi. hanlara gece olsun gündüz olsun kadınlar yalnız başlarına giremezlerdi. ya han kahyası veya odabaşı refakat ederek kadınları istedikleri kimselerle görüştürürlerdi. hanların geceleri korunmaları içinde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Hanlar umumiyetle şehrin büyük çarşısı içinde veya ona yakın mahalde bulunduğundan buraların geceleri korunmaları için pâsbân tayin olunmuştur.

Kastamonu'daki hanların büyük bir kısmının çeşitli dini ve sosyal yapılara özellikle de cami, mescit ve medreselere vakıf olmak üzere inşa edildikleri bazılarının da mülk olduğu anlaşılmaktadır. bu gibi tesislerin geliri zamanla ya hanı yaptıranın kendisi veya evlâdı yahut onu herhangi bir suretle ele geçiren tarafından vakıf haline getirilmiştir.²⁸⁰

Kastamonu sancağına bağlı Küre kazasında bakır madeninin bulunuşu da Kastamonu şehrinin ticari hayatında etkili olmuştur. Çünkü gerek savaşlarda kullanılan topun ve gerekse halkın yiyecek içecek ve diğer ev eşyasının imalinde kullanılan bakırı satın almak için bu tarafa tüccarın geldiği anlaşılmaktadır.

²⁷⁹ M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.II, İstanbul,1993, s.247

²⁸⁰ Mustafa Akdağ, a.g.e., s.30

Candaroğulları döneminde Küre bakır madeninin işletildiği ve buradan çıkan bakırın da Kastamonu'da mamul hale getirildiği bilinmektedir. Katip Çelebi de bakırın Küre kazasından çıkarılmasına rağmen Kastamonu'da işlendiğini söylemektedir.²⁸¹ Dolayısıyla bakıra dayalı sanayinin Kastamonu'da Candaroğulları döneminde bir hayli geliştiği söylenebilir. Ekonomik gücün göstergesi olarak da Candar beylerinin kendi adlarına basılmış gümüş ve bakır paraları kullandıkları tespit edilmiştir.²⁸²

Ormanlar bakımından da zengin olan Kastamonu ve civarında 754/1353 yılında bir marangozun oğlu olduğu anlaşılan Hacı Nusret Bin Murat'ın İbni Neccar ismi ile anılan bir mescit yaptırması Candaroğulları döneminde marangozluk ve ağaç işlemeciliğine dayalı üretiminde olduğuna dair ipuçları vermektedir.

---

²⁸¹ Katip Çelebi, a.g.e., s.650-651

²⁸² Yaşar Yücel, a.g.e., s.143-152

SONUÇ

1071 Malazgirt zaferinden kısa bir süre sonra Türklerin eline geçen Kastamonu ve çevresi XIII. yüzyılın başından XIV. yüzyılın başına kadar yaklaşık bir asra yakın Çobanoğullarının hakimiyeti altında kalmıştır. Beylik, hakimiyeti süresince bölgede Türk-Selçuk siyasi ve idari ananelerini devam ettiren bir teşekkül olmuştur. XIV. yüzyılın başlarında Çobanoğullarının yerini alan Candaroğulları ise Anadolu'nun önemli siyasi kuruluşlarından biri durumuna gelip XV. asrın ikinci yarısına kadar Kastamonu ve çevresinde hakimiyetlerini devam ettirmişlerdir. Beyliğin kurucusu olan Şemseddin Yaman Candar döneminde beyliğin merkezi Eflani iken yerine geçen oğlu I. Süleyman Paşa zamanında beyliğin merkezi Kastamonu'ya nakledilmiştir. Başkentini buraya nakledilmesiyle birlikte şehirdeki iskan hareketleri hız kazanmış ve yeni yeni yerleşim alanları belirlemeye başlamıştır. Bu dönemde hükümdar, devlet adamları ve hayırsever kişiler tarafından Kastamonu ve çevresinde han, hamam, cami, medrese, zaviye, tekke ve imaret gibi iktisadi, sosyal ve dini müesseseler inşa ettirilmiş meydana getirilen bu müesseselerin hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla da vakıflar tesis edilmiştir. Vakıflar sayesinde iktisadi ve kültürel potansiyele sahip yeni yerleşim alanları oluşmuş bu sayede Türk kültürü geniş bir alana yayılmıştır. Candaroğulları döneminde özellikle İsfendiyar Bey, II. İbrahim Bey ve İsmail Bey'in hükümdarlığı zamanında meydana getirilen eserler ve bu eserlerin meydana getirildiği mekanlar nüfus artışına sahne olmuş ve özellikle beyliğin merkezi olan Kastamonu Anadolu'nun büyük şehirleri arasında yer almıştır.

Kastamonu'da mahalleler genellikle cami, mescit, zaviye, tekke ve medrese gibi dini ve sosyal fonksiyonlu binalar etrafında kurulup gelişmiştir. Genellikle her mahallede bir mescit bulunup o mescit ya bânisinin adıyla ya da bulunduğu mekanın özelliği ile anılmıştır. Çoğunlukla mahallelerin adı da mescidin veya caminin adı ile zikrolunmuştur. 1487 tahririne baktığımızda şehirde bulunan 43 mahalleden 29'unun cami ve mescit adıyla, 4'ünün tekke ve zaviye adıyla, birinin de imaret adıyla anıldığı görülmektedir.

Candaroğulları zamanında hükümdarların da iştirakiyle çok sayıda zaviye inşa edilmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Türk-İslam kültürünün yayılmasında önemli rol oynayan zaviyelerin kuruldukları alanlar ve çevresi çoğu zaman şeyhlere temlik olunmuş buralara hükümdarlar devlet adamları ile zengin ve hayır sahibi şahıslar tarafından vakıflarda bulunulmuştur. XIV. yüzyılda kurulmuş Türk köylerinin önemli bir kısmının şeyh, fakih unvanına sahip kimselerin adları ile anıldığı görülmektedir. Aynı şekilde Kastamonu'da bazı mahallelerin tekke ve zaviye adıyla anıldığı bilinmektedir. Bu da o mahallin iskana açılışının zaviyeyi bina eden şeyhler vasıtasıyla olduğunu göstermektedir.

Candaroğulları Beyliği'nin ilim ve sanat hayatı da İsmail Bey zamanında büyük ilerleme göstermiştir. Bu dönem Anadolu beyliklerinin kültür yönünden en yüksek ve en canlı devri olmuştur. İsmail Bey inşa ettirdiği medrese ile devrin ünlü alimlerini Kastamonu'ya celbetmiştir. Medreselere genellikle han, hamam ve dükkan gibi ticari yapıların kira gelirleri vakıf olarak tahsis olunmuş bazı medreselere de zemin, bahçe bağ, mezra ve köylerin vergi gelirleri akar olarak kaydedilmiştir.

Candaroğulları Kastamonu'da ticari ve sınai faaliyetlerin şekillenmesinde de önemli rol oynamışlardır. Kastamonu'daki iktisadi durumla ilgili en önemli ip

uçlarını İsmail Bey'in yaptırmış olduğu hanlar vermektedir. Şehirdeki en büyük ticaret merkezleri olarak kabul edilen hanlar buraya gelen tüccarlar sayesinde bir yandan Kastamonu'daki ticaret hacmini artırmış bir yandan da çeşitli dini ve sosyal yapılara özellikle cami, mescit ve medreselere vakıf olmak üzere inşa edilmiştir. Yine bu dönemde Küre bakır madeninin işletildiği buradan çıkarılan bakırın Kastamonu'da mamul hale getirildiği ve buna dayalı zanaat kolunun bir hayli geliştiği söylenebilir.

Sonuç olarak Çobanoğulları'na daha sonrada Candaroğulları'na başkentlik yapmış olan Kastamonu zellikle Candaroğulları döneminde önemli bir ilim, kültür ve ticaret merkezi olmuştur. 1461 yılında ise Osmanlıların hakimiyetine geçen Kastamonu Anadolu eyaletine bağlı bir sancak merkezi haline getirilmiştir.

ÖZET

Kastamonu ve civarının 1071 Malazgirt zaferini müteakiben Türkler tarafından iskana açılması Anadolu'da yeni bir Türkleşme ve canlılık dönemini başlatmıştır. Yaklaşık bir asra yakın Çobanoğulları'nın hakimiyetinde kalan Kastamonu şehri XIV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Candaroğulları Beyliği'nin hakimiyetine geçmiştir. Şemseddin Yaman Candar döneminde beyliğin merkezi Eflani iken I. Süleyman Paşa başkenti Kastamonu'ya nakletmiştir.

Kastamonu şehri Candaroğulları'nın hakimiyetini takip eden yıllarda büyük bir gelişme içine girmiş nüfus artışı ile beraber yeni yeni iskan alanları ortaya çıkmıştır. Kastamonu'da mahalleler genellikle dini ve sosyal fonksiyonlu binalar etrafında kurulup gelişmiştir. Çoğunlukla mahalleler ya mescit ya da tekke ve zaviye adıyla anılmıştır. Bu da vakıf eserlerinin sosyal hayatta ne derece önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Selçuklular zamanında Sinop'un ele geçirilmesini takiben başlayan şehirdeki ticari faaliyetler daha sonra hükümdar ve devlet adamlarının burada han, hamam, cami, medrese, zaviye ve imaretler gibi vakıf kurumları vücuda getirmeleriyle daha da gelişmiştir. Kastamonu gelişen ticari ve sınai faaliyetler neticesinde Anadolu şehirleri arasında malların ucuzluğu ve bolluğu ile şöhret bulmuştur. Sosyo ekonomik gelişmenin üst düzeye çıktığı İsmail Bey devrinde ise ilim hayatında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Candaroğulları devrinde Kastamonu ve civarında sistemli bir iskan politikası takip edilmiş, meydana getirilen zaviye ve çeşitli vakıf kurumlarıyla bölgenin Türkleşmesi sağlanmıştır.

SUMMARY

After the 1071 Malazgird victory Turkish settlement in and around Kastamonu caused a new Turkification process and a lively period in Anatolia. After the occupation of Çobanoğulları for a century, Kastamonu was dominated by Candaroğulları in the first half of the 14th century during the reign of the Şemseddin Yaman Candar the center of the principality was Eflani but Süleyman Paşa I. appointed the center to Kastamonu.

During the Candaroğulları reign, Kastamonu was developed and this was brought new inhabiting areas with population increase. Generally the vards were settled and developed around the religious and social buildings in Kastamonu. Mostly the vards were called with the names of small mosque or dervish lodge and cell of the recluse. This shows that the remains of foundation is very important in social life.

Commercial activities which were begun after the conquest of the Sinop by Selçuks developed further in Kastamonu as statesmen built foundation remains as if Turkish baths, large commercial buildings, mosques, medreses and cells of the recluse in the city. Kastamonu was acquired fame with cheap and abundant property among the Anatolia cities because of commercial and industrial developed. There was a high level development of the sosyo-economic and also there was advances in the science life during the period of İsmail Bey. During the reign of the Candaroğulları inhabitation policies followed systematically in and around Kastamonu of it. The region Turkificised by the settled cells of the recluse and various, foundations.

EKLER

Handwritten header text at the top of the page, including a date and possibly a title or reference.

Handwritten notes or a short letter in the upper left quadrant, mentioning names and dates.

Handwritten notes or a short letter in the upper right quadrant, mentioning names and dates.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Main handwritten text on the left side of the page, starting with the Bismillah and continuing with a long passage of Arabic script.

Main handwritten text on the right side of the page, continuing the passage from the left side.

286

٤٨٦

W. 1959

1959

82

12

Handwritten header text in Ottoman Turkish script, including names and titles.

1959
2
1

Handwritten notes or signatures in Ottoman Turkish script.

Main body of handwritten text in Ottoman Turkish script, containing a detailed account or report.

Handwritten notes or signatures at the bottom left of the page.

Handwritten notes or signatures at the bottom right of the page, including names like 'محمد احمد' and 'محمد احمد'.

Handwritten marginal notes in Ottoman Turkish script, including phrases like 'بسم الله الرحمن الرحيم' and 'الحمد لله رب العالمين'.

Handwritten marginal notes in Ottoman Turkish script, including the number '1' and other illegible text.

Main body of handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal or administrative document, discussing various matters and conditions.

Handwritten text at the bottom of the main body, possibly a signature or a concluding statement.

Large block of handwritten Ottoman Turkish text at the bottom of the page, including names and titles.

Handwritten header text, possibly a title or date, in Ottoman Turkish script.

Main body of handwritten text in Ottoman Turkish script, containing several lines of prose.

وستين وثمانين مائة

Table with multiple columns and rows of handwritten entries, likely a list or record of names and titles.

BİBLİYOGRAFYA**A-Arşiv Kaynakları**

BOA TD 23m (Mufassal)

BOA TD 438 (Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu)

BOA TD 456 (Evkâf)

BOA Dosya no:1/32 (İsfendiyar Bey Vakfiyesi)

TK-KKA TD 554 (Evkâf)

VGMA Defter no: 580, s.121

VGMA Defter no: 581, s.226

VGMA Defter no: 581, s.471

VGMA Defter no:582, s.225

VGMA Defter no:582, s.227

VGMA Defter no:582, s.228

VGMA Defter no:582, s.271

VGMA Defter no:582, s.286

VGMA Defter no:591, s.12

VGMA Defter no:593, s.247

VGMA Defter no:606, s.193

VGMA Defter no:609, s.99

VGMA Defter no:618/2, s.169

VGMA Defter no:628, s.449

KŞS: 4

KŞS: 9

KŞS: 13

B-Tetkik Eserler-Ansiklopediler-Sözlükler-Yayınlanmış Arşiv

Kaynakları

ABDULKADİROĞLU Abdulkerim, "Cevâhiru'l-Esdaf'ın Müellifi Veya Mütercimi Meselesi" **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler** (19-21 Ekim 1988, Kastamonu), Ankara, 1989, s.35-42

_____, "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât-ı Sultâni Adlı Eseri Üzerine Notlar", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler** (19-21 Ekim 1998, Kastamonu), Ankara, 1989, s.43-54

AKDAĞ Mustafa, **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I**, Cem yay., İstanbul, 1995

AKOK Mahmut, "Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii", **Belleten** ,C.X, S.38, Ankara 1946, s.292-301,

AKYURT Yusuf, **Resimli Türk Abideleri Kastamonu Şehri**, C.XII, Basılmamış Eser TTK Kütüphanesi no:Y/606-1, Ankara, 1944

Âli, "Candar oğlu Hükümeti", **Türk Tarihi Encümeni mecmuası**,VII, İstanbul Matbaa-i Amire, (1340), s.1-24

ASLANAPA Oktay, **Türk Sanatı II, Anadolu Selçuklularından Beylikler Devri Sonuna Kadar**, Kültür yay., İstanbul, 1973

Aşık Paşa Oğlu Tarihi, Haz. Nihal Atsız, MEB. yay. İstanbul ,1992

BALTACI Cahid, **XV-XVI Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976

BEHÇET Mehmet, **Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi**, İstanbul, 1341

ÇAĞATAY Neşet, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, TTK Basımevi, Ankara, 1989

ÇİFTÇİ Fazıl, **Kastamonu Camileri Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler**, Ankara, 1995

DARKOT Besim. "Kastamonu" **İslam Ansiklopedisi**, C.VI, MEB yay., İstanbul, 1955, s.399-403

DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi yay., Ankara, 1993

ELDEM Edhem Halil, **Düvel-i İslamiyye**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927

FURAT Ahmet Subhi, "Şekâyık-ı Numâniye'nin Türk İlim Tarihindeki Yeri" **Türk Kültüründe ve Tarihinde Kastamonu Tebliğler** (19-21 Ekim 1988 Kastamonu), Ankara, 1989, s.55-58

GÖKOĞLU Ahmet, **Paphlagonia, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I**, Kastamonu, 1952

GÖYÜNÇ Nejat, "Hane Deyimi Hakkında" **Tarih Dergisi**, S.32, İst. Üniv. Edeb. Fak., İstanbul, 1979, s. 331-348

Hoca Sadeddin, **Tacü't-Tevârîh I**, İstanbul, 1280,

İbni Batuta Seyahatnamesi, Çev. Mümin Çevik, İstanbul, 1993

Katip Çelebi, **Kitâb-ı Cihannûmâ**, İstanbul, 1145

KAYAOĞLU İsmet, "Candaroğlu İsmail Bey Vakfiyesi" **X. Türk Tarih Kongresi**, C.III, Ankara, 1991, s.1041-1047

KAZICI Ziya, **İslami ve Sosyal Açından Vakıflar**, İstanbul, 1985

KOPRAMAN Kazım Yaşar, "Memlük Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler** (19-21 Ekim 1988 Kastamonu), Ankara, 1989, s.17-33

KÖPRÜLÜ M. Fuat, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları"
Bulleten ,C.VII, S.27, Ankara, 1943, s.379-522

_____, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi
 Tekamülü", **Vakıflar Dergisi**, S.II, Ankara,1942, S.4-32

_____,**Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, İstanbul,1981
Köy Envanter Etütlerine Göre Kastamonu, Köy İşleri Bakanlığı yay:117
 Ankara,1969

KUBAN Doğan, "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki
 Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler" **Vakıflar Dergisi**,S.VII, Ankara ,1968,s.53-74

KUNTER Halim Baki,"Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir
 Etüt" **Vakıflar Dergisi**, S.I, Ankara,1969,s.103-129

MERÇİL Erdoğan, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, TTK
 Basımevi,Ankara,1993

ÖNEY Gönül, **Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl (1300-1453)**, TTK
 Basımevi, Ankara, 1989

PAKALIN M. Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.I,
 MEB yay., İstanbul, 1993

_____, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.II,
 MEB yay., İstanbul, 1993

SEVGİN Nazmi, **Anadolu Kaleleri I**, Ankara, 1959

SÜZEN Metin, **Anadolu Medreseleri , Selçuklu ve Beylikler Devri**, C.II,
 İTÜ Mimarlık Fak, İstanbul, 1972

TANERİ Aydın, "Candar", **İslam Ansiklopedisi**, C.VII, TDV yay., İstanbul,
 1993, s.145-146

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın no:20 Defter-i Hâkâni Dizisi :1, **438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri II (937/1530)**, (Dizin ve Tıpkıbasım), Ankara, 1994

TEVHİT Ahmet, "Kastamonu ve Sinop'ta İsfendiyaroğulları Veyahud Kızıl Ahmetliler", **Tarihi Osman-i Encümeni Mecmuası, VI (1329)**, s.383-392

TUNCAY Aydın, **Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla ilgili Bazı İnceleme ve Sorunlar**, İstanbul, 1984

UZUNÇARŞILI İ. Hakkı, **Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal**, Ankara, 1970

_____, **Osmanlı Tarihi I**, TTK yay., Ankara, 1994

YAMAN Talat Mümtaz, **Kastamonu Tarihi XV. Asır Sonlarına Kadar**, İstanbul, 1935

YINANÇ Mükrimin Halil, "Danışmendiler", **İslam Ansiklopedisi**, MEB yay., İstanbul, 1968, s.468-479

YÜCEL Yaşar, "Kastamonu'nun İlk Fethine Kadar Osmanlı-Candar Münasebetleri (1361-1392)", **Tarih Araştırmaları Dergisi I**, Ankara, 1963, s.133-144

_____, "Candaroğlu Çelebi İsfendiyar Bey (1392-1439)", **Tarih Araştırmaları Dergisi II**, Ankara, 1964, s.157-174

_____, "Candaroğulları Beyliği (1439-1461)", **Belleten,C. XXXIV**, S. 135, Ankara, 1970, s.373-407

_____, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", **Belleten,C.XXXVIII**, S.152, Ankara,1974, s.657-691

_____, XIII-XV Yüzyıllarda Kuzey-Batı Anadolu Tarihi
Çobanoğulları Candaroğulları Beyliğı, TTK yay., Ankara, 1988

_____, Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi,
TTK yay., Ankara, 1989

_____, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I, TTK
yay.,Ankara1991

_____, “ Candaroğulları” , İslam Ansiklopedisi, C.VII, TDV
yay., İstanbul, 1993, s.146-149

_____, “Çobanoğulları”, İslam Ansiklopedisi, C.VIII, TDV yay.,
İstanbul, 1993, s.354-355